

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

เรื่อง

เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง

โดย

ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์
รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

กันยายน ๒๕๔๕

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง

คณะผู้วิจัย

ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

โครงการวิจัย

เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง

บทคัดย่อ

การศึกษา เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง นี้มีวัตถุประสงค์จะศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นและตลาดในชุมชนเมืองภาคกลางต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออก ซึ่งกินพื้นที่กว้างขวางมาก ดังนั้นในโครงการวิจัยนี้จึงเลือกศึกษาที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐม เสียก่อน โดยเน้นการสำรวจภาคสนามของเรือนค้าขายและตลาดในพื้นที่โครงการรวมทั้งสิ้น 17 แหล่งที่ตั้งเพื่อนำมาวิเคราะห์ผสมผสานกับข้อมูลเอกสารและงานวิชาการอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับ จุดกำเนิด พัฒนาการ สภาพทางกายภาพ และแนวโน้มในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า หากอายุของการตั้งถิ่นฐานเกินกว่า 50 ปี จะพบจุดกำเนิดที่มีลักษณะเดียวกัน คือปัจจัยของการคมนาคมและขนส่งทางน้ำมายังแหล่งที่ตั้งของตลาดเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดจุดค้าขายริมฝั่งน้ำ เริ่มตั้งแต่การค้าขายในเรือที่แวะจอดปรับตัวเป็นตลาดนัดริมน้ำที่อาศัยสินค้าทางเรือและพัฒนาเป็นตลาดถาวรที่มีทั้งสินค้าทางเรือและทางบก และปรับตัวเรื่อย ๆ มาเป็นเรือนแถวไม้ค้าขายทั้งชั้นเดียวและสองชั้น ผสมกับตลาดสดและตลาดนัด สินค้าที่ขายจะเป็นผลผลิตทางการเกษตรและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถให้บริการแก่ผู้คนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

ช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา พัฒนาการของเครือข่ายการคมนาคมทางบกมีทั่วประเทศ การขนส่งและการคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญ การขนส่งสินค้าทางเรือไปยังตลาดเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเภทของสินค้า การเปลี่ยนตำแหน่งตลาดและร้านค้าเพื่อรองรับการคมนาคมทางบกที่เพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนรูปลักษณะของตลาดและเรือนแถวค้าขายซึ่งแต่เดิมเป็นเรือนไม้ กลายเป็นตึกแถวก่ออิฐฉาบปูน และเปลี่ยนตำแหน่งมาตั้งริมถนนที่เป็นจุดผ่านไปยังแหล่งอื่นๆ ตลาดและเรือนแถวไม้ค้าขายดั้งเดิมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ลดความสำคัญ ผสมกับการมีทั้งตลาดนัดและตลาดสมัยใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียง เป็นปัจจัยซ้ำเติมการคงอยู่ของตลาดพื้นถิ่นมากขึ้น

แนวโน้มในอนาคตของการคาดการณ์ในการคงอยู่ของเรือนแถวค้าขายและตลาดพื้นถิ่นจะมีศักยภาพในการคงอยู่ได้ใน 2 กรณี คือ ในพื้นที่ที่ผู้อาศัย ผู้ครอบครองมีพลังในการรวมตัวเพื่อเก็บรักษามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น และ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบตระหนักในคุณค่าของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ตนรับผิดชอบ และในพื้นที่ที่สินค้าในตลาดมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่สามารถหาซื้อได้ในตลาดอื่นๆ หรือศูนย์การค้าสมัยใหม่ได้ เช่น ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม นอกเหนือจากปัจจัยทั้ง 2 ข้อ ดังกล่าวแล้ว ศักยภาพในการคงอยู่ของเรือนค้าขายและตลาดพื้นถิ่นเป็นไปได้ยากยิ่ง

The Indigenous Shophouses in the Urban Area

Abstract

The goals and objectives of this research which priority concentrated in the area of the Western Region at Supanburi, Ratchburi Petchburi and Nakorn Pratom, are seeking for the answers of : the originality, development, physical conditions and future trend.

From this study, we found the similarity of the indigenous shophouses and market places which were established over 50 years, that were influenced from the water transportation. Those shophouses and markets were developed from the floating market to sunday market on the bank and transferred to the permanent market in addition to the timber shophouses around the market place. The majority of goods were the agricultral products and household supplies.

Since 20-30 years ago, in relation to the Country Development Plan. The tromsparation network all over the country were highly developed, It influenced to the change of the mean of transportation of the indigenous market. Not only the change of the mean of transportation but it changes the whole life-cycle of the indigenous market : from the agricultural products and household supplies to various types of goods in depending to the transportation routes; from the water bank loading place to road-side loading place; and lastly from the indigenous timber shophouses and markets to the modern brick and concrete shophouses.

The future trend of preserving the indigenous shophouses is rather blind. The possibility for preserving should be occurred only in 2 conditions, one on the place which the owners and the local governments understand and realize the quality and importance, and the other on the place which the location and goods have special identities which couldn't be found from other markets or the modern shopping center, such as Wat Don Wai Market, Sampran District, Nakorn Pratom.

สารบัญ	ก.
• คำนำ	จ
• คำขอบคุณ	ฉ
• สารบัญแผนที่	ช
• สารบัญแผนผัง	ฌ
• สารบัญภาพประกอบ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและเหตุผลในการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	3
1.4 วิธีการศึกษา	4
1.5 กรอบความคิดที่ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย	4
1.6 กระบวนการวิจัย	5
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	6
บทที่ 2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของพื้นที่ทำการวิจัย	
ในระดับเมืองและชุมชนเมือง	9
2.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขาย	
พื้นถิ่นในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี	11
2.1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนและตลาดท่าช้าง	
อำเภอเดิมบางนางบวช	15
2.1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนและตลาดศรีประจันต์	
อำเภอศรีประจันต์	16
2.1.3 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนและตลาดเก่าห้อง	
อำเภอบางปลาม้า	17
2.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่น	
ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี	19
2.2.1 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดถนนเขาวง อำเภอเมือง	21
2.2.2 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม	23
2.2.3 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดบางแพ อำเภอบางแพ	24
2.2.4 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดคู้งพยอม อำเภอเมือง	25
2.2.5 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม	25
2.2.6 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์	
อำเภอดำเนินสะดวก	27

	หน้า
2.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี	28
2.3.1 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง	31
2.3.2 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดวัดเกาะแก้วสุทธาราม ถนนพานิชเจริญ อำเภอเมือง	32
2.3.3 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง	33
2.3.4 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม	34
2.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม	35
2.4.1 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดบางเลน อำเภอบางเลน	39
2.4.2 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดลำพญา อำเภอบางเลน	40
2.4.3 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี	41
2.4.4 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสสามพราน	41
เชิงอรรถบทที่ 2	43
บทที่ 3 ลักษณะทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการศึกษา	
3.1 เรือนแถวไม้ ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี	45
3.2 เรือนแถวไม้ ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี	59
3.3 เรือนแถวไม้ ตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	71
3.4 ตลาดถนนข้าว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	82
3.5 เรือนแถวไม้ ตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	93
3.6 เรือนแถวไม้ ตลาดบางแพ (ตลาดใน) อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	104
3.7 เรือนแถวไม้ ตลาดคู้้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	110
3.8 เรือนแถวไม้ ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	117
3.9 ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี	123
3.10 ตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	133
3.11 ตลาดวัดเกาะฯ ถนนพานิชเจริญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	148
3.12 ตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี	163
3.13 เรือนแถวไม้ ตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี	175

	หน้า
3.14 เรือนแถวไม้ ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	183
3.15 เรือนแถวไม้ ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	189
3.16 ตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	195
3.17 ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	203
บทที่ 4 ความแปรเปลี่ยนของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่น	
4.1 ความแปรเปลี่ยนโดยรวม	213
4.2 ความแปรเปลี่ยนในแต่ละแหล่งที่ตั้ง	
4.2.1 ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี	215
4.2.2 ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี	217
4.2.3 ตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	219
4.2.4 ตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	222
4.2.5 ตลาดถนนเขาวง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	224
4.2.6 ตลาดบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	226
4.2.7 ตลาดคู้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	228
4.2.8 ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	230
4.2.9 ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี	232
4.2.10 ตลาดหน้าวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	234
4.2.11 ตลาดวัดเกาะฯ ถนนพานิชเจริญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	236
4.2.12 ตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี	238
4.2.13 ตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี	240
4.2.14 ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	242
4.2.15 ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	244
4.2.16 ตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	246
4.2.17 ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	248
เชิงอรรถบทที่ 4	251
บทที่ 5 บทวิเคราะห์ : ลักษณะเด่นของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการศึกษา	253
5.1 ความสัมพันธ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสภาพแวดล้อม ของแหล่งที่ตั้ง	254
5.2 ชีวิตและความเชื่อ การอยู่และการค้าขาย	
5.2.1 ชีวิตและความเชื่อ	255
5.2.2 การอยู่	256
5.2.3 การค้าขาย	257

	หน้า
5.3 รูปทรงของสถาปัตยกรรมซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น	258
5.3.1 วิวัฒนาการการเลือกที่ตั้งตลาด ร้านค้า ตลอดจนรูปทรงของ สถาปัตยกรรมและองค์ประกอบเกี่ยวเนื่อง	259
5.3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ เชิงอรรถบทที่ 5	262 264
บทที่ 6 บทสังเคราะห์ : สรุป	265
6.1 จุดกำเนิดหรือการเริ่มต้นของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง	267
6.2 ปัจจัยการขยายตัวของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่น	268
6.3 รูปลักษณะของเรือนค้าขายพื้นถิ่น และความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม ท้องถิ่น	269
6.4 ศักยภาพในการคงอยู่หรือสูญสลายของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่น	269
6.5 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป	274
บรรณานุกรม	275
ประวัติผู้วิจัย	277

คำนำ

ความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของผู้วิจัยในช่วงเวลาที่ผ่านมา มาร่วมสองทศวรรษ ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้าน บ้าน และวัด แต่เมื่อได้เข้าร่วมประชุมในการระดมความคิดเพื่อพิจารณาแนวทางการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “ความหลากหลายของวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิจัย ซึ่งสนใจเนื้อหาทางวัฒนธรรมของภูมิภาคต่างๆทั่วประเทศ ซึ่ง สกว.และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมจัดการประชุมขึ้นเมื่อ พ.ศ.2538 และได้รับคำแนะนำจากรองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม ซึ่งเป็นนักวิชาการอาวุโสที่ได้กรุณาชี้แนะถึงแนวทางและขอบเขตการทำงานวิจัยสถาปัตยกรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตของท้องถิ่นนอกเหนือไปจากหมู่บ้านและบ้าน ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาผ่านมาหลายโครงการแล้ว ในที่สุดได้ข้อสรุปจากคำแนะนำของท่านว่า ตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในพื้นที่ภาคกลางยังขาดการศึกษา และเป็นเนื้อหาที่น่าสนใจยิ่ง เพราะเป็นการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่สะท้อนถึงชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิชาการด้านอื่นๆมากมาย ทั้งในแง่ของการตั้งถิ่นฐาน เศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และยังสามารถเชื่อมโยงมาถึงความแปรเปลี่ยน และแนวโน้มในอนาคตได้ด้วย

แต่การระบุขอบเขตภาคกลางทั้งหมดเป็นขอบเขตที่กว้างเกินไปในการศึกษาในระยะเวลา 1 ปี จึงได้พิจารณาแบ่งเขตภาคกลางต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออกออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งหากปฏิบัติการต่อเนื่องกันจะได้ศึกษาที่ครบถ้วน แต่ในช่วงแรกของการศึกษาวิจัยนี้ได้เลือกขอบเขตพื้นที่ศึกษา 4 จังหวัดในภาคตะวันตกก่อน คือ สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐม เพราะในแหล่งที่ตั้งทั้ง 4 จังหวัดมีการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งอาจส่งผลถึงความต่างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในแต่ละแหล่งที่ตั้งได้ พร้อมทั้งได้ตั้งคำถามต่างๆที่ต้องการคำตอบจากการวิจัยนี้ เพื่อเป็นสมมุติฐานเบื้องต้นในเมื่องานวิจัยชิ้นนี้เสร็จลุล่วง ทั้งนี้เมื่อมีโอกาสศึกษาเปรียบเทียบในอีกสองกลุ่มที่เหลือ อย่างน้อยที่สุดจะสามารถทราบได้ว่า ผลสรุปจากงานวิจัยชิ้นนี้ซึ่งเป็นสมมุติฐานสำหรับงานต่อไปในอนาคตจะได้คำตอบเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

อรศิริ ปาณินท์
สมคิด จิระทัศนกุล
มิถุนายน 2544

คำขอบคุณ

ในการปฏิบัติงานวิจัย “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง” ซึ่งเป็นโครงการย่อยในชุดโครงการ “ความหลากหลายของวัฒนธรรมภาคกลาง” ซึ่งรองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นหัวหน้าโครงการนี้ นอกจากนักวิจัย คือ ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล แล้ว ยังมีผู้ช่วยวิจัยอีกหลายท่านซึ่งปฏิบัติงานวิจัยภาคสนามตามแหล่งที่ตั้งต่างๆ ที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 17 แหล่งที่ตั้งใน 4 จังหวัด และทุกๆคนทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข การได้เห็นและสัมผัสกับชีวิตและเรือนค้าขายพื้นถิ่นให้ความประทับใจแก่ทุกคน ความมีน้ำใจและความเอื้ออาทรจากชาวบ้านร้านตลาดที่พวกเราเข้าไปขอสัมภาษณ์เป็นสิ่งประทับใจ การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงอย่างพึงใจนี้ ต้องขอขอบคุณต่อบุคคลหลายท่าน อาทิ เช่น

- รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม หัวหน้าชุดโครงการ ซึ่งเป็นปูชนียบุคคลทางวิชาการสำหรับผู้วิจัยมาตั้งแต่เริ่มทำงานวิจัยชิ้นแรกเมื่อ พ.ศ.2519 มาจนถึงปัจจุบัน
- ผู้ช่วยวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย อาจารย์ดวงเงิน พูนผล อาจารย์ประติมา นิ่มเสมอ อาจารย์ชาติรี ประกิตนันทการ อาจารย์วันดี พินิจวรสิน และนักศึกษา มช.ไกร สุขารัตน์ ลีนวัตร วีรพงษ์รามกุล พีรพัฒน์ สำราญ โดยเฉพาะอาจารย์ดวงเงิน พูนผล ทำหน้าที่เลขานุการและเหรียญกษาปณ์ของโครงการด้วย และ ลีนวัตร วีรพงษ์รามกุล เป็นผู้เขียนภาพประกอบที่เป็นแผนผังอาคารและรูปด้านอาคารทั้งหมด
- อาจารย์ ดร.กิจชัย จิตขจรวานิช ได้ช่วยทำการทดสอบอุณหภูมิและความชื้นในกรณีศึกษาต่างๆ เพื่อยืนยันสภาวะสบายในอาคารที่พิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เปรียบเทียบกับประสบการณ์จากความรู้สึกรักของชาวบ้าน
- ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูล อันประกอบด้วย
 - คุณยายอำภา อรุณทัย เรือนแถวตลาดคู้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
 - คุณมนัส อำไพจิต ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
 - คุณนิภา สุพัฒน์กุล บ้านเลขที่ 669 หมู่ 8 ตำบลเขาพระ อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
 - คุณวิพุธ ภาพักดี บ้านเลขที่ 529 หมู่ 8 ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
 - คุณพิศมัย ประจงการ บ้านเลขที่ 272 หมู่ 2 ตำบลบ้านกร่าง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
 - คุณอุดม จันทอม บ้านเลขที่ 244 หมู่ 2 ตำบลบางปลา อำเภอบางปลา จังหวัดสุพรรณบุรี

- คุณป้าสงวน โพธิฤกษ์ บ้านเลขที่ 110/8 ถนนเขางู อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
 - คุณกวย ศรีวรกุล บ้านเลขที่ 145/5 ตลาดบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
 - คุณบุญเลี้ยง เมฆสุวรรณดิษฐ์ บ้านเลขที่ 94 ซอยกลาง ถนนใหม่ท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี
- ขอขอบคุณ คุณประพันธ์พงษ์ มนต์แก้ว ผู้ควบคุมการพิมพ์ต้นฉบับ
 - และท้ายที่สุดที่ขาดมิได้คือขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้ให้ทุนอุดหนุนงานวิจัยชิ้นนี้

สารบัญแผ่นที่	หน้า
แผนที่ 1 แสดงตำแหน่งของตลาดและร้านค้าพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจ	10
2 แสดงตำแหน่งของเรือค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจในจังหวัดสุพรรณบุรี และความสัมพันธ์กับแม่น้ำสุพรรณบุรี	13
3 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำท่าจีนและทางหลวงสายสำคัญ ในจังหวัดสุพรรณบุรี	14
4 แสดงตำแหน่งของเรือค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจในจังหวัดราชบุรี และความสัมพันธ์กับแม่น้ำแม่กลอง	22
5 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำแม่กลองและทางหลวงสายสำคัญ ในจังหวัดราชบุรี	22
6 แสดงตำแหน่งของเรือค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจ ในจังหวัดเพชรบุรีและความสัมพันธ์กับแม่น้ำเพชรบุรี	30
7 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำเพชรบุรี และทางหลวงสายสำคัญ ในจังหวัดเพชรบุรี	30
8 แสดงตำแหน่งของเรือค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจใน จังหวัดนครปฐม และความสัมพันธ์กับแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน)	38
9 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน) และทางหลวงสายสำคัญ ในจังหวัดนครปฐม	38

สารบัญแผนผัง	หน้า
แผนผัง 1 ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี	47
2 ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี	60
3 ตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	72
4 ตลาดถนนข้าว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	83
5 ตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	94
6 ตลาดบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	106
7 ตลาดคู้พยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	111
8 ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	118
9 ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี	124
10 ตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	134
11 ตลาดวัดเกาะฯ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	149
12 ตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี	164
13 ตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี	176
14 ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	184
15 ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	190
16 ตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	196
17 ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	205
แผนผังที่ 18-34 แสดงความต่างของระยะเวลาการสร้าง	
18 ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี	216
19 ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี	218
20 ตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	221
21 ตลาดถนนข้าว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	223
22 ตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	225
23 ตลาดบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	227
24 ตลาดคู้พยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	229
25 ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	231
26 ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี	233
27 ตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	235
28 ตลาดวัดเกาะฯ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	237
29 ตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี	239
30 ตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี	241
31 ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	243
32 ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	245

	หน้า
33 ตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	247
34 ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม	249

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

รูป 1	ลักษณะทางกายภาพของตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี	48
2	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 1	49
3	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 1	51
4	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 1	53
5	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 1	55
6	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 1	57
7	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร F ในแผนผัง 1	58
8	เรือนแถวไม้ค้าขายและพักอาศัยในตลาดศรีประจันต์	61
9	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 2	63
10	ผังพื้นชั้นล่างและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 2	64
11	ผังพื้นชั้นบนและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 2	65
12	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 2	67
13	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 2	69
14	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 2	70
15	เรือนแถวไม้แบบชั้นเดียวและสองชั้นในตลาดเก่าห้อง	73
16	ทำเรือนสงฆ์และสภาพความเป็นอยู่ในตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า	74
17	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 3	76
18	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 3	78
19	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 3	79
20	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 3	81
21	ลักษณะของเรือนแถวค้าขายที่ตลาดถนนเขาวง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	84
22	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 4	85
23	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 4	87
24	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 4	89
25	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 4	91
26	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 4	92
27	ลักษณะทางกายภาพของเรือนแถวค้าขายในตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	95
28	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 5	96
29	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 5	98
30	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 5	100
31	ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 5	102

	หน้า
32 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 5	103
33 เรือนแถวไม้ชั้นเดียว ในตลาดบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	107
34 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 6	108
35 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 6	109
36 เรือนแถวไม้ชั้นเดียวเก่าแก่ของตลาดคุ้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี	112
37 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 7	114
38 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 7	116
39 ลักษณะทางกายภาพของตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	119
40 ผังพื้นชั้นล่างและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 8	120
41 ผังพื้นชั้นบนและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 8	121
42 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 8	122
43 ลักษณะทางกายภาพของตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี	125
44 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 9	127
45 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 9	129
46 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 9	131
47 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 9	132
48 ลักษณะทางกายภาพของตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	135
49 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 10	136
50 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 10	138
51 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 10	140
52 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 10	142
53 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 10	144
54 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร F ในแผนผัง 10	145
55 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร G ในแผนผัง 10	147
56 รูปลักษณะทางกายภาพของตลาดวัดเกาะฯ ถนนพานิชเจริญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี	150
57 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 11	152
58 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 11	154
59 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 11	155
60 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 11	157
61 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 11	159
62 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร F ในแผนผัง 11	161

	หน้า
63 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร G ในแผนผัง 11	162
64 ลักษณะทางกายภาพของตลาดท้ายาง อำเภอย้ายาง จังหวัดเพชรบุรี	165
65 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 12	166
66 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 12	168
67 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 12	170
68 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 12	172
69 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 12	174
70 ลักษณะทางกายภาพของตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี	177
71 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 13	178
72 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 13	180
73 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 13	182
74 ลักษณะทางกายภาพของตลาดบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	185
75 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 14	186
76 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 14	188
77 เรือนค้าขายในตลาดลำพญา	191
78 สินค้าในร้านค้าและทัศนียภาพด้านติดแม่น้ำนครชัยศรี	192
79 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 15	193
80 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 15	194
81 ลักษณะทางกายภาพของตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	197
82 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 16	199
83 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 16	201
84 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 16	202
85 ลักษณะทางกายภาพของตลาดวัดดอนหวาย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	206
86 สินค้าและทัศนียภาพของตลาดด้านติดแม่น้ำนครชัยศรี	207
87 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 17	208
88 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 17	210
89 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 17	212

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและเหตุผลในการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของภาคกลาง พบว่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมต่างมีความผูกพันและเกี่ยวเนื่องกัน อาทิเช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การตั้งถิ่นฐาน เศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม การอยู่ ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม ระบบนิเวศ และอื่นๆอีกมากมาย

เรื่องราวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคกลางต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออกเฉียงใต้เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ เนื่องจากในพื้นที่ที่มีความหลากหลายผสมผสานของกลุ่มชน ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานในภาคกลางต่อเนื่องไปยังภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงใต้มีกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่มาแต่ดั้งเดิม และกลุ่มชนที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาหาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกษตรกรรม กลุ่มชนในภาคกลางจึงมีทั้งคนไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ดั้งเดิม ผสมกับกลุ่มจีน ลาว มอญ พม่า และชนกลุ่มน้อยอีกหลายกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานรายรอบอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่ภาคกลางต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออกเฉียงใต้

จากเหตุผลข้างต้น จะเห็นได้ว่าเรื่องราวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทั้งในชุมชนชนบทและชุมชนเมืองมีความหลากหลายที่สมควรศึกษาในรายละเอียด แต่จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงใต้ มีผู้ศึกษาบ้างแล้ว อาทิเช่น “เรือนไทยเดิม” ของฤทัย ใจจรงค์ (2539) ได้ศึกษาในรายละเอียดของสถาปัตยกรรมในขอบเขตของภาคกลางและภาคตะวันตก เป็นการศึกษามานุษยวิทยาของสถาปัตยกรรมและชุมชน ตลอดจนคติในการสร้างและการก่อสร้าง สมภพ ภิรมย์ (2531) ได้ศึกษา “เรือนไทยภาคกลาง” เป็นเนื้อหาเฉพาะตัวสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นเรือนพักอาศัย “เรือนเครื่องผูก” ของสมใจ นิ่มเล็ก (2525) เสนอการศึกษารายละเอียดสถาปัตยกรรมและการก่อสร้าง ศรีศักร วัลลิโภดม (2537) เสนอ “เรือนไทย บ้านไทย” ในเนื้อหาของมานุษยวิทยาของสถาปัตยกรรม อรศิริ ปาณินท์ (2542) ได้ทำการวิจัย “เรือนพื้นถิ่นไทย-มอญ” ซึ่งศึกษาเรือนไทยมอญในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม มานุษยวิทยา และนิเวศวิทยาวัฒนธรรม นอกจากนั้นจะมีความเกี่ยวข้องระหว่างสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม รวมทั้งเรือนของชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก เช่น “เรือนไทยคำ” ของโชติมา จตุรงค์ (2540) ซึ่งเสนอกรณีศึกษาของจังหวัดเพชรบุรี เป็นวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสาขาสถาปัตยกรรม ซึ่งศึกษารายละเอียดของเรือนไทยคำหลายแง่มุม แต่ตามที่เสนอตัวอย่างงานวิชาการข้างต้น จะเห็นได้ว่าเนื้อหาที่มีการศึกษาแล้วบ้าง คือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรือนพักอาศัย ไม่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวเนื่อง

กับเรือนร้านค้าในชุมชนเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน และความเจริญเติบโตทางกายภาพซึ่งสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

เมื่อพิจารณากลุ่มจังหวัดต่างๆ ในภาคกลางต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออก จะเห็นได้ว่ากลุ่มของจังหวัดแยกได้ตามกลุ่มย่อยของการตั้งถิ่นฐานได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มกรุงเทพมหานคร และจังหวัดโดยรอบ กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนเน้นจังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี และอุทัยธานี กลุ่มภาคตะวันตกเน้นจังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐม กลุ่มภาคตะวันออกเน้นจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด กลุ่มต่างๆ ยกเว้นกรุงเทพมหานครเป็นกลุ่มที่ยังขาดการศึกษา ดังนั้นเห็นสมควรทำการศึกษาในรายละเอียดของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมืองของแต่ละกลุ่ม และควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างทางกายภาพ ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มชนในพื้นที่ต่างๆ

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนเมืองที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนี้ อาจบ่งชี้ได้ถึงลักษณะของชีวิต และระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองไปได้พร้อมๆ กัน รวมทั้งสามารถศึกษาเรื่องราวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่สัมพันธ์กับชีวิตในเมือง รวมทั้งพัฒนาการของการใช้สอย และรูปแบบสถาปัตยกรรมไปได้พร้อมๆ กันด้วย

ในการศึกษากลุ่มแรกนี้เห็นสมควรศึกษากลุ่มเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมืองของกลุ่มจังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐมเสียก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่มีลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่โดดเด่น และควรศึกษากลุ่มอื่นๆ เป็นลำดับต่อไปเพื่อให้ได้การศึกษาเปรียบเทียบที่สมบูรณ์ และเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมในภาคกลางซึ่งต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออกได้ชัดเจน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพทางกายภาพในปัจจุบันของเรือนค้าขายแบบพื้นถิ่นในชุมชนเมือง ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญต่อประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของจังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐม เน้นการศึกษาความต่อเนื่องของชีวิตและชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพของพื้นที่ ตัวสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตแบบพื้นถิ่นในชุมชนเมือง

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงการคงอยู่และ/หรือการแปรเปลี่ยนของสภาพทางกายภาพทั้งของผังชุมชนและสถาปัตยกรรม

1.2.4 เพื่อศึกษาและคาดการณ์สภาพชุมชนพื้นถิ่นในอนาคตที่สัมพันธ์กับการพัฒนาโดยรวมของพื้นที่และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา จะทำการศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐาน ความเป็นมาของตลาดที่สัมพันธ์กับชุมชน ลักษณะทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น เศรษฐกิจ สังคม เพื่อทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์สรุปเพื่อคาดการณ์ถึงการคงอยู่และ/หรือแนวโน้มในอนาคต

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา จะทำการศึกษาสังเขปในบริบทระดับจังหวัดและสำรวจลงลึกทางกายภาพยังแหล่งที่ตั้งของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่เห็นว่ามีความสำคัญทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม และชีวิตที่ยังดำรงต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน

แหล่งที่ตั้งของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่จะทำการสำรวจทางกายภาพประกอบด้วย

- 1.3.2.1 ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
- 1.3.2.2 ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
- 1.3.2.3 ตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- 1.3.2.4 ตลาดถนนนาง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
- 1.3.2.5 ตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 1.3.2.6 ตลาดบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
- 1.3.2.7 ตลาดคู้พยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- 1.3.2.8 ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 1.3.2.9 ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
- 1.3.2.10 ตลาดหน้าวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- 1.3.2.11 ตลาดวัดเกาะ ถนนพานิชเจริญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- 1.3.2.12 ตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี
- 1.3.2.13 ตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
- 1.3.2.14 ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
- 1.3.2.15 ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
- 1.3.2.16 ตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
- 1.3.2.17 ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ทั้งนี้การศึกษาจะครอบคลุมเรื่องต่างๆ อันประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพของผังบริเวณ สถาปัตยกรรมทั้งเรือนค้าขาย ตลาด และองค์ประกอบอื่นๆในกลุ่ม และการศึกษาเปรียบเทียบความเหมือน ความต่าง และความแปรเปลี่ยนทางกายภาพ

1.4 วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการต่างๆ ดังนี้

1.4.1 ศึกษาประวัติและความสำคัญ ตลอดจนความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นจากเอกสารทุติยภูมิ

1.4.2 สัมภาษณ์ทางกายภาพกลุ่มตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมืองที่ระบุไว้ใน 1.3.2 โดยเน้นการสำรวจที่ผังกายภาพ องค์ประกอบต่างๆ ในผังกายภาพของชุมชน รายละเอียดของตัวอาคาร การใช้สอยและรูปลักษณะของอาคาร ตลอดจนวัสดุก่อสร้างของตัวเรือนค้าขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สอย ซึ่งสัมพันธ์กับการดำรงชีวิต

1.4.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการวางผัง ตัวอาคาร และวิถีชีวิตในแต่ละพื้นที่ที่ทำการสำรวจทางกายภาพ

1.4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกรณีศึกษา และสรุปการคาดการณ์ของการดำรงอยู่ในอนาคต

1.5 กรอบความคิดที่ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย

เนื่องจากเนื้อหาของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง เป็นเนื้อหาของสถาปัตยกรรมที่มีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน พัฒนาการของชุมชน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นกรอบความคิดที่จะนำมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัย จำเป็นต้องใช้หลายกรอบอันประกอบด้วย

1.5.1 กรอบความคิดในลักษณะของบริบทของพื้นที่แต่ละจังหวัดที่เลือกเป็นกรณีศึกษา โดยการศึกษาพื้นที่รวมของการตั้งถิ่นฐานและความเป็นมาของย่านในระดับกว้างก่อนเจาะลึกลงในแต่ละพื้นที่

1.5.2 กรอบความคิดเจาะลึกเฉพาะกรณีศึกษาที่คัดสรรเพื่อทำการสำรวจทางกายภาพและศึกษาลงลึกในรายละเอียดทั้งในแง่สถาปัตยกรรมและความสำคัญต่อชุมชนและชีวิตพื้นถิ่น

1.5.3 กรอบความคิดในลักษณะการศึกษาเปรียบเทียบ โดยแยกเปรียบเทียบสองระดับ คือ ในพื้นที่จังหวัดเดียวกัน และเปรียบเทียบต่างกลุ่มกัน การศึกษาเปรียบเทียบนี้เพื่อพิจารณาความเหมือน ความต่าง ความแปรเปลี่ยนและ/หรือการพัฒนา รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแปรเปลี่ยนต่างๆ

1.5.4 กรอบความคิดในด้านอนุรักษ เพื่อพิจารณาศักยภาพในการคงอยู่หรือเสื่อมสลายของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในแต่ละพื้นที่ และโดยสรุปในภาพรวม

แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการวิจัยตามกรอบทั้ง 4 ยังมีเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกการพิจารณา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เพิ่มเติมอีก 2 ข้อ คือ ช่วงเวลาของการสร้างซึ่งสามารถแยกออกได้ 3 ช่วง คือ ระยะที่ 1 (เก่าที่สุด) ระยะที่ 2 และระยะที่ 3 (ใหม่ที่สุด) เครื่องมือนี้สามารถทำให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพได้ชัดเจน เครื่องมืออีก

อย่างหนึ่งที่จะช่วยในการดำเนินการวิจัยตามกรอบความคิดได้สัมฤทธิ์ผล คือ รูปแบบของการวางแผนและสถาปัตยกรรม ซึ่งเมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับระยะเวลาของการสร้าง จะทำให้การวิเคราะห์สรุปความแปรเปลี่ยนสามารถสรุปได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ทั้งนี้ไม่ว่าจะดำเนินการวิจัยตามกรอบใดหรือใช้เครื่องมือช่วยวิเคราะห์ สังเคราะห์ประเภทใดก็ตามฐานของความคิดในการวิจัยขึ้นนี้คือความคิดหลักด้านสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.6 กระบวนการวิจัย ประกอบด้วย

1.6.1 ขั้นตอนและวิธีการในการเก็บข้อมูล

การศึกษาในเนื้อหาของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง ซึ่งอยู่ในชุดโครงการใหญ่ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง” เป็นการศึกษาในลักษณะของสหวิทยาการ อันประกอบด้วย ผังเมือง สถาปัตยกรรม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน โดยเน้นความสำคัญที่ตัวสถาปัตยกรรม ข้อมูลที่สำคัญในการดำเนินการศึกษา คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผังกายภาพ และสภาพทางกายภาพของสถาปัตยกรรม ดังนั้นข้อมูลของงานวิจัยนี้อาจแบ่งได้เป็นกลุ่ม ดังนี้

1.6.1.1 ข้อมูลเอกสารทุติยภูมิซึ่งศึกษาเรื่องราวและความเป็นมาของประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และการคมนาคมขนส่ง ซึ่งเป็นหัวใจของการเกิดของชุมชน

1.6.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิจากแผนที่ แผนที่ ผังภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อทราบถึงความเป็นมา พัฒนาการ และสภาพปัจจุบันของพื้นที่และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง

1.6.1.3 ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม เพื่อให้ทราบถึงระยะเวลาของการอยู่ ชีวีต และสังคมวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของกลุ่มชน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อเนื้อหาของโครงการ ในกรณีที่ใช้แบบสอบถามจะเป็นการสอบถามเพื่อให้ทราบถึงอายุการสร้าง วัสดุและสภาพทางกายภาพ การอยู่ และศักยภาพในการคงอยู่ของสถาปัตยกรรม ผู้ที่ให้ข้อมูลคือผู้ครอบครองอาคาร ผู้อยู่อาศัย ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล ครูใหญ่ ครู และพระสงฆ์ในวัดประจำหมู่บ้าน

1.6.1.4 ข้อมูลจากการสำรวจทางกายภาพด้วยภาพถ่ายและแผนที่ อันเป็นการสำรวจในภาพรวมของผังบริเวณของตลาด ร้านค้า และสำรวจรายละเอียดของสถาปัตยกรรมทั้งแผนผัง รูปด้าน รูปทรง และรายละเอียดของสถาปัตยกรรม และในกรณีที่แผนผังบริเวณจากหน่วยงานราชการไม่แสดงรายละเอียดชัดเจน จะต้องดำเนินการจัดทำผังรายละเอียดที่ชัดเจนและถูกต้องโดยคณะผู้วิจัย โดยการสำรวจทางกายภาพ

1.6.1.5 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและรังวัดกรณีศึกษาของแหล่งที่ตั้งตลาดและร้านค้าขายพื้นถิ่นที่คัดสรรแล้ว จำนวน 17 แหล่งที่ตั้ง ดังรายละเอียดข้อ 1.3.2 เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุป

1.6.2 ขั้นตอนและวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล

1.6.2.1 วิเคราะห์บูรณาการของกลุ่มข้อมูลเกี่ยวเนื่องที่ส่งผลมาอย่างสภาพทางกายภาพและพัฒนาการของตลาดและเรือนค้าขาย

1.6.2.2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผังบริเวณและสภาพแวดล้อม และสถาปัตยกรรม

1.6.2.3 วิเคราะห์รายละเอียดของสถาปัตยกรรม

1.6.2.4 สรุปผลการวิเคราะห์และเสนอแนะตามกรอบและเครื่องมือที่เสนอในข้อ 1.5

1.6.2.5 สรุปศักยภาพของการคงอยู่และ/หรือพัฒนาการในอนาคต

1.6.2.6 เสนอแนะข้อกำหนดในการศึกษาต่อไป

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1.7.1 คาดหมายว่าจะได้คำตอบจากคำถามหลักซึ่งเป็นที่มาของการวิจัยนี้ อันประกอบด้วย

1.7.1.1 จุดกำเนิดหรือการเริ่มต้นของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมืองคืออะไร? เหมือนกันทุกที่หรือไม่? ถ้ามีความต่างอาจแบ่งกลุ่มใหญ่ๆอย่างไรได้บ้าง?

1.7.1.2 ปัจจัยของการขยายตัวของตลาดและเรือนค้าขายคืออะไรบ้าง?

1.7.1.3 รูปลักษณะของสถาปัตยกรรมประเภทตลาดและร้านค้ามีลักษณะอย่างไร? แบ่งกลุ่มได้หรือไม่? มีความเหมือนหรือความต่างกันในแต่ละพื้นที่หรือไม่?

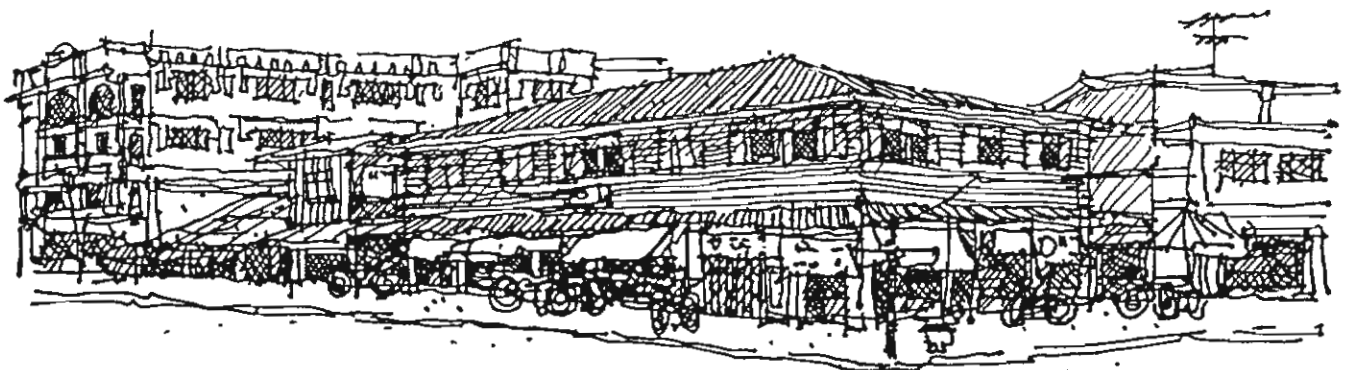
1.7.1.4 ลักษณะเฉพาะของเรือนร้านค้าในแต่ละพื้นที่มีหรือไม่? และมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นหรือไม่? อย่างไร?

1.7.1.5 ศักยภาพในการคงอยู่ของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในแต่ละพื้นที่มีหรือไม่? หากมีการเปลี่ยนแปลงขอเปลี่ยนแปลงในรูปใด? ปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงคืออะไร?

1.7.2 เพิ่มพูนข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

1.7.3 ได้ฐานข้อมูลทั้งในแง่การดำรงชีวิต และรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อาจยังประโยชน์ต่อสถาปนิก และนักศึกษาสถาปัตยกรรมที่สนใจต่อการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.7.4 ได้ข้อสรุปอันอาจเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่จะค้นคว้าต่อเนื่อง ทั้งในแง่มุมมองของความสอดคล้องและความเปรียบต่างไปจากข้อสรุปและเสนอแนะ

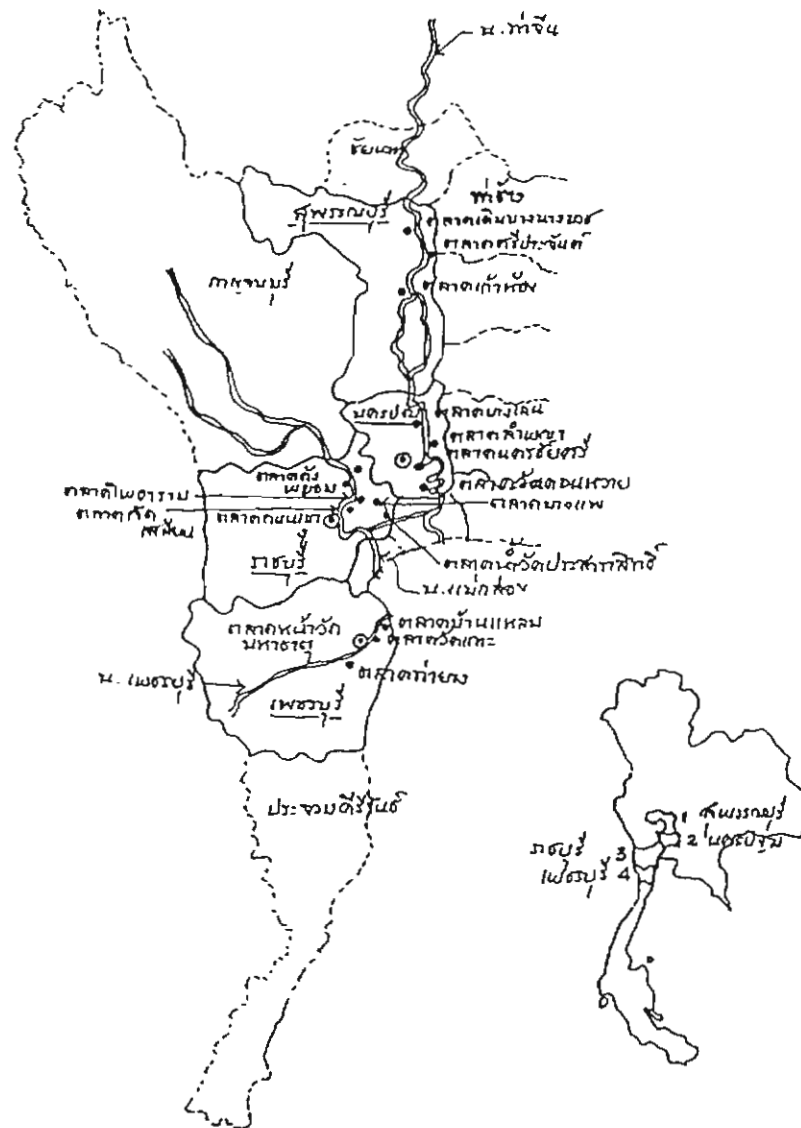

บทที่ 2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของพื้นที่ทำการวิจัย ในระดับเมืองและชุมชนเมือง

ในกลุ่มพื้นที่โครงการ 4 จังหวัดอันประกอบด้วย จังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐม เป็นกลุ่มที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคกลางต่อเนื่องกับภาคตะวันตก ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศคล้ายคลึงกัน คือเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านพื้นที่นี้ 3 สายด้วยกัน คือ แม่น้ำท่าจีนไหลผ่านจังหวัดสุพรรณบุรี และนครปฐม ต่อเนื่องไปยังจังหวัดสมุทรสาคร และไหลลงสู่อ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสาคร แม่น้ำท่าจีนช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดสุพรรณบุรีจะเรียกชื่อว่าแม่น้ำสุพรรณบุรี ช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดนครปฐมเรียกชื่อว่าแม่น้ำนครชัยศรี แม่น้ำสำคัญสายที่สองคือแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งมีต้นกำเนิดจากแควน้อยและแควใหญ่ในจังหวัดกาญจนบุรี ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำแม่กลองผ่านจังหวัดราชบุรี และต่อเนื่องไปยังจังหวัดสมุทรสงคราม ไหลลงอ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสงคราม แม่น้ำสายที่สามในกลุ่มพื้นที่โครงการคือแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสั้นๆ และแคบ มีต้นกำเนิดจากแก่งกระจานในจังหวัดเพชรบุรี ไหลผ่านอำเภอยางทอง อำเภอเมือง และไหลลงอ่าวไทยที่อำเภอบ้านแหลม เนื่องจากแม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำสายสั้นและแคบ ในบางช่วงดูเหมือนเป็นคลองขุดมากกว่าเป็นแม่น้ำ

ลักษณะภูมิประเทศโดยรอบเป็นที่ราบลุ่ม จะมีที่เนินเขาอยู่บ้างเฉพาะในจังหวัดราชบุรีและเพชรบุรี ซึ่งมีเทือกเขาตะนาวศรีพาดผ่านกันเขตแดนระหว่างไทยและเมียนมา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในกลุ่ม 4 จังหวัดของพื้นที่โครงการมีลักษณะร่วมของรูปลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศแบบเดียวกัน คือมีช่วงฝนตกและฝนแล้งต่างกันอย่างชัดเจนช่วงละ 6 เดือน ปัจจุบันสิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อภูมิอากาศในพื้นที่บริเวณนี้คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งจะพัดผ่านประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้นี้ในบางปีมีผลต่อปริมาณน้ำ และการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ด้วย ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดช่วงฤดูฝนยาวนานกว่าฤดูร้อนและฤดูหนาว ปกติแล้วช่วงฤดูฝนในภูมิภาคนี้จะยาวนานประมาณ 6 เดือน คือตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ช่วงฤดูร้อนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางพฤษภาคม และช่วงฤดูหนาวตั้งแต่ตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าช่วงที่ฝนแล้งคือฤดูร้อนและฤดูหนาว จะมีระยะเวลาารวมกันประมาณ 6 เดือน

อุณหภูมิเฉลี่ยในภูมิภาคนี้ประมาณ 26-28 องศาเซลเซียส ซึ่งเป็นอุณหภูมิที่อยู่ในระดับปานกลางไม่ร้อนเกินไป อุณหภูมิเฉลี่ยในฤดูร้อนประมาณ 30-32 องศาเซลเซียส และในฤดูหนาวประมาณ 24-26 องศาเซลเซียส เมื่อพิจารณาระดับอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยในฤดูร้อนและฤดูหนาวแล้วจะพบว่า ในพื้นที่ 4 จังหวัดนี้ถ้าเปรียบเทียบกับแหล่งที่ตั้งอื่นๆ เช่น กาญจนบุรี ซึ่งอยู่ข้างเคียง แต่อุณหภูมิเฉลี่ยโดยเฉพาะในฤดูร้อนสูงถึง 36-38 องศาเซลเซียส ซึ่งร้อนกว่าในพื้นที่ 4 จังหวัดนี้มาก

แผนที่ 1 แสดงตำแหน่งของตลาดและร้านค้าพื้นที่ทำการสำรวจ
ที่มา : แผนที่ทางหลวง 2543

ในสังคมเกษตรกรรมของไทย การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่เป็นทางเลือกแรกคือถิ่นฐานที่เกาะติดน้ำ ทั้งน้ำที่เป็นแม่น้ำ ลำคลอง ลำห้วย หนอง บึง ในพื้นที่ 4 จังหวัดของโครงการนี้ก็เช่นเดียวกัน ชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งย่านการค้าเริ่มแรกมักจะอยู่ติดน้ำ เพราะสามารถใช้บริการขนส่งทางเรือได้สะดวก ตลาดและผ่านการค้าเก่าแก่ทุกแห่งเกือบทั้งหมดจะอยู่เรียงรายตามลำน้ำ

ในกรณีของตลาดร้านค้าพื้นถิ่นของโครงการวิจัยนี้ก็เช่นเดียวกันเกือบทุกตลาด ที่ทำการสำรวจเกาะติดลำน้ำ อาทิเช่น ตลาดร้านค้าที่ทำการสำรวจในจังหวัดสุพรรณบุรีทั้ง 3 แห่ง คือ ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ และตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า ต่างเกาะติดอยู่กับแม่น้ำสุพรรณบุรี มีการขนส่งทางน้ำเข้าสู่ตลาดและออกจากตลาดตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ในจังหวัดราชบุรีทำการสำรวจ 6 แห่ง มีตลาดบางแพอยู่ติดคลองบางแพ และตลาดคู้พยอมอยู่ติดคลองที่แต่เดิมเป็นแม่น้ำ แต่อีก 4 แห่ง คือ ตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม ตลาดถนนเขาชู อำเภอเมือง อยู่ติดแม่น้ำแม่กลอง ส่วนตลาดน้ำวัดประสาธสิริ อำเภอดำเนินสะดวก อยู่เกาะติดกับคลองดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นคลองขุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำแม่กลองกับแม่น้ำท่าจีน

สำหรับตลาดร้านค้าพื้นถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี และนครปฐมที่ทำการสำรวจทุกตลาดอยู่เกาะติดลำน้ำ อาทิเช่น ในจังหวัดเพชรบุรี ตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง ตลาดวัดเกาะฯ อำเภอเมือง ตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง และตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม ทุกแห่งอยู่ติดแม่น้ำเพชรบุรี ส่วนจังหวัดนครปฐมซึ่งทำการสำรวจ 4 แห่ง ทุกแห่งอยู่ติดแม่น้ำนครชัยศรี อันประกอบด้วย ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน ตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี และตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน และเป็นที่น่าสังเกตว่าตลาดทุกแห่งซึ่งเกิดติดน้ำเพราะต้องอาศัยการคมนาคมขนส่งทางน้ำเป็นหลักในอดีตนั้น ในปัจจุบันแม้จะมีการขนส่งทางบกสะดวกแล้วก็ตาม แต่การขนส่งทางน้ำก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นที่ยังต้องใช้อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับชาวบ้านที่อยู่ลึกเข้าไปในลำน้ำ ที่ยังต้องอาศัยการคมนาคมขนส่งทางน้ำอยู่

จากการพิจารณาดำแหน่งของตลาดต่างๆ ซึ่งสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานและปัจจัยในการคมนาคมขนส่งซึ่งเป็นหัวใจของการค้า จะพบว่าลักษณะพื้นฐานของการเกิดของตลาดจะคล้ายคลึงกัน ความต่างของแต่ละแห่งขึ้นอยู่กับปัจจัยสืบเนื่องของสังคมวัฒนธรรมเฉพาะแห่ง เช่นความสัมพันธ์ระหว่าง ตลาด วัด โรงเรียน และหมู่บ้าน ระยะทางของการติดต่อ และเส้นทางคมนาคมจากหมู่บ้านมายังตลาด ซึ่งจะได้ศึกษาลงลึกในรายละเอียดของแต่ละจังหวัด และแต่ละแหล่งที่ตั้งในแต่ละจังหวัดต่อไป

2.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี

สุพรรณบุรีเป็นเมืองที่มีอายุของการตั้งถิ่นฐานยาวนานต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า โบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีมีตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคสัมฤทธิ์ ยุคเหล็ก ต่อเนื่องมาจนถึงยุคประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ ฝู้นัน อมราวดี ทวารวดี

ศรีวิชัย ซึ่งประเมินอายุตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ประมาณไม่ต่ำกว่า 3,500-3,800 ปี แต่เดิมสุพรรณบุรีมีชื่อเรียกว่าเมือง “ทวารวดีศรีสุพรรณภูมิ” หรือ “พันธุมบุรี”

จังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบันเป็นจังหวัดในภาคกลางซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรุงเทพมหานคร บนที่ราบลุ่มตามแนวของลำน้ำท่าจีน ซึ่งไหลต่อเนื่องมาจากจังหวัดชัยนาท พื้นที่ของจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นป่า นา และไร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ภูมิประเทศโดยรวมทางทิศเหนือเป็นที่ราบ มีภูเขาไม่สูงนักในพื้นที่อำเภอเดิมบางนางบวชและอำเภออู่ทอง ส่วนตอนใต้เป็นที่ราบลุ่มโดยเฉพาะที่ราบลุ่มสองฝั่งของแม่น้ำสุพรรณบุรี (ท่าจีน) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก นับเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของจังหวัดสุพรรณบุรี

จังหวัดสุพรรณบุรีมีเนื้อที่ 5,358 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ คือ

- อำเภอเมือง
- อำเภอบางปลาม้า
- อำเภอสองพี่น้อง
- อำเภออู่ทอง
- อำเภอสามชุก
- อำเภอดอนเจดีย์
- อำเภอศรีประจันต์
- อำเภอเดิมบางนางบวช
- อำเภอด่านช้าง
- อำเภอหนองหญ้าไซ

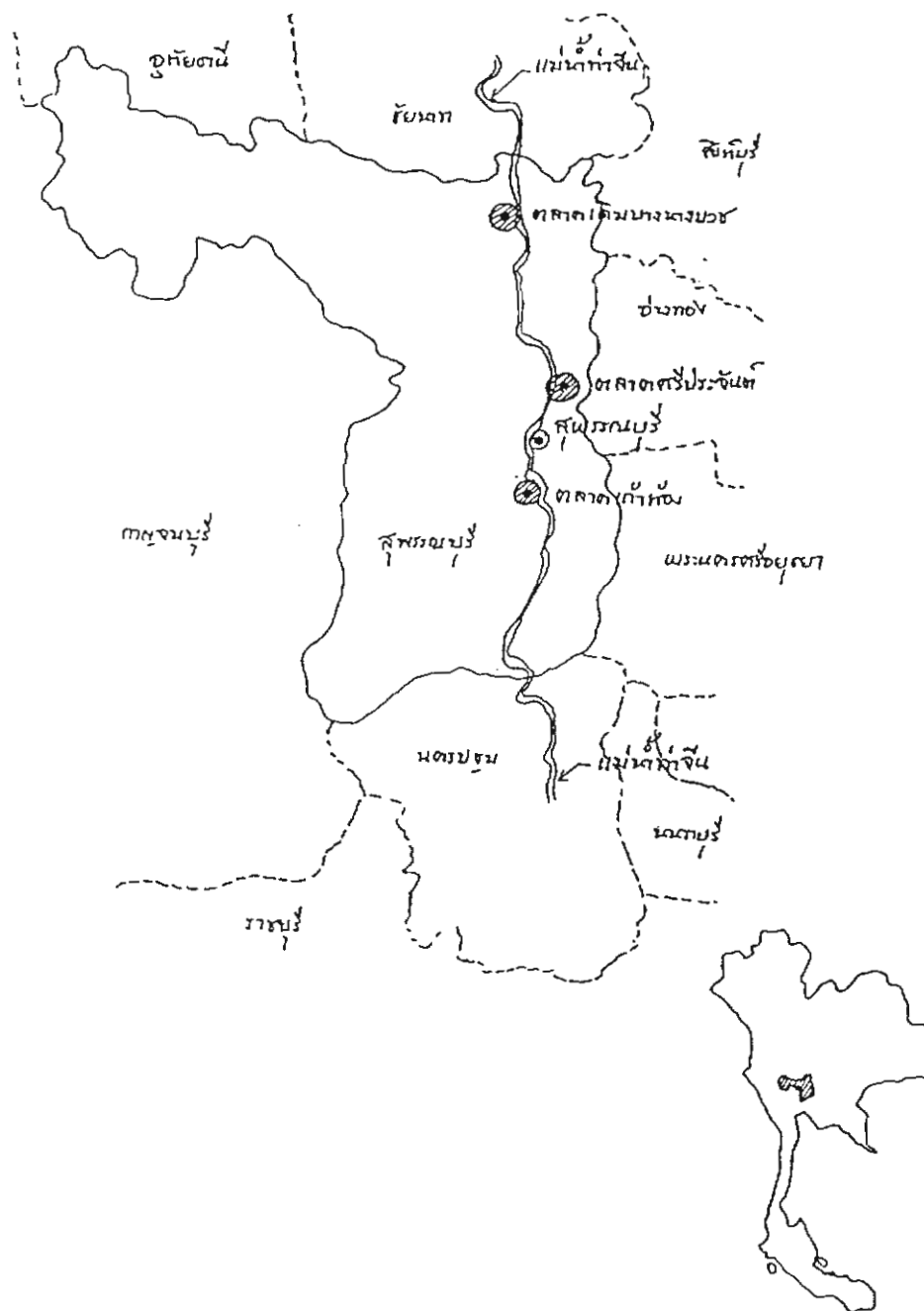
อาณาเขตของจังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดชัยนาท และอุทัยธานี

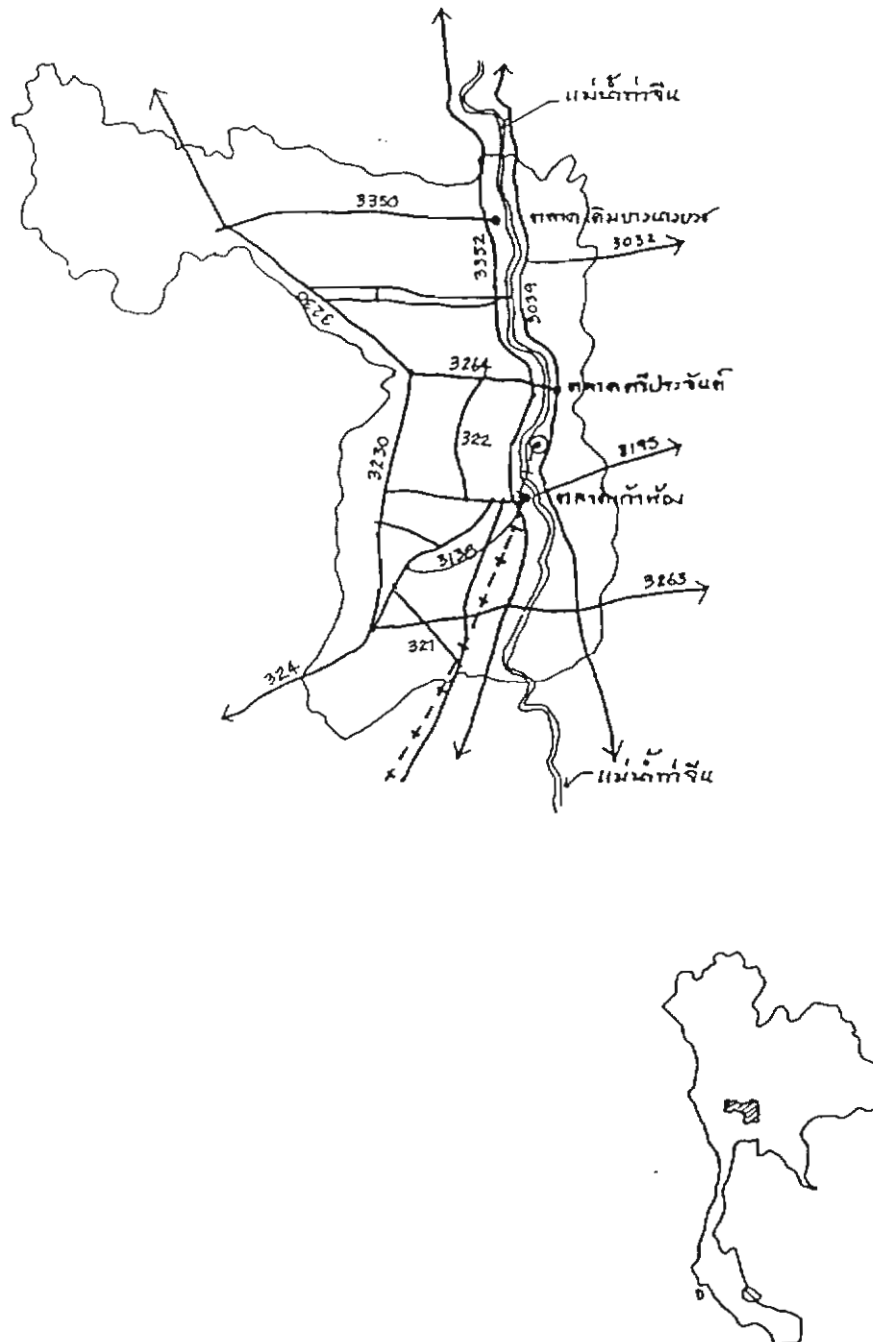
ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดอ่างทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสิงห์บุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรี

แผนที่ 2 แสดงตำแหน่งของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจในจังหวัดสุพรรณบุรี
และความสัมพันธ์กับแม่น้ำสุพรรณบุรี (ท่าจีน)

แผนที่ 3 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำท่าจีนและทางหลวง
สายสำคัญในจังหวัดสุพรรณบุรี

แม่น้ำท่าจีนเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำทางเดียวในอดีต ดังนั้นจะพบว่ากรณีศึกษาของตลาดร้านค้าพื้นถิ่นของจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีต้นกำเนิดของการตั้งถิ่นฐานจากการคมนาคมขนส่งทางน้ำทั้ง 3 แหล่งที่ตั้งคือตลาดท่าช้าง ตลาดศรีประจันต์และตลาดเก่าห้อง ต่างเกาะตัวอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรี(แม่น้ำท่าจีนในช่วงที่ผ่านจังหวัดสุพรรณบุรี)ทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันแม่น้ำสุพรรณบุรีตื่นขึ้นไม่สะดวกต่อการคมนาคม ประกอบกับเส้นทางคมนาคมทางบกเพิ่มมากขึ้น ทำให้การขนส่งสินค้าต่างๆไปยังตลาดรวดเร็วกว่าการขนส่งทางน้ำ ปัจจุบันนี้แม่น้ำสุพรรณบุรีจึงกลายเป็นเส้นทางหลักสำหรับขนส่งข้าวเปลือกจากโรงสี ซึ่งตั้งอยู่ริมน้ำเป็นส่วนใหญ่ เส้นทางคมนาคมหลักที่ผ่านชุมชนเมืองริมน้ำคือเส้นทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3039 ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำสุพรรณบุรี และทางหลวงหมายเลข 3352 อยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรี นอกจากนั้นยังมีเส้นทางแยกเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งทำให้การคมนาคมและการเข้าถึงตลาดสะดวกขึ้น เช่น ตลาดท่าช้างมีเส้นทางหลวงหมายเลข 3350 และ 3032 เชื่อมโยงกับทางหลวงหลักตลาดศรีประจันต์มีทางหลวงหมายเลข 3264 ตลาดเก่าห้อง มีทางหลวงหมายเลข 3195 ที่เชื่อมโยงกับทางหลวงสายหลักที่กระหนาบสองฝั่งแม่น้ำและแยกเข้าสู่ตัวตลาด

เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่ตั้งต่างๆ กับการก่อตัวของชุมชนและจังหวัดสุพรรณบุรี จึงจะเสนอรายละเอียดของความเป็นมาและลักษณะการก่อตัวของชุมชนและตลาดที่เลือกเป็นกรณีศึกษาดังนี้

2.1.1 ความเป็นมา ความสำคัญของชุมชนและตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช

ชุมชนเมืองของตลาดท่าช้างที่เป็นแหล่งที่ตั้งของตลาดท่าช้างเป็นชุมชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชนเล็กๆที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแนวยาวของแม่น้ำท่าจีน ฝั่งตะวันออกมีทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3039 เป็นทางคมนาคมควบคู่ไปกับทางคมนาคมทางน้ำ พื้นที่ที่ก่อตัวเป็นชุมชนและเริ่มมีตลาดร้านค้านี้เริ่มแรกเกาะตัวอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี อาศัยทำเรือเล็กๆขนส่งสินค้าและคมนาคม ศูนย์กลางชุมชนอยู่บริเวณที่บรรจบของคลองชลประทานและแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งจะพบว่าบริเวณนี้มีทั้งตลาด ร้านค้าที่ปลูกแบบห้องแถวไม่เป็นกลุ่มก้อนใหญ่โดยเฉพาะบริเวณศูนย์กลางชุมชน รอบๆพื้นที่ตลาดและร้านค้า มีบ้านพักอาศัยที่วางกระจายตัวไปรอบๆพื้นที่ของชุมชน ลักษณะการขยายตัวของชุมชนมีความสัมพันธ์กับเส้นทางคมนาคมทางบกที่อยู่รอบพื้นที่ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าบริเวณศูนย์กลางชุมชนเป็นที่บรรจบของทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3039 และหมายเลข 3032 ดังนั้นจะพบข้อเท็จจริงว่าเมื่อชุมชนมีการขยายตัว หมู่บ้านต่างๆที่เกิดขึ้นใหม่จะกระจายตัวออกไปเกาะตามเส้นทางหลักทั้งสองเส้นทาง และทั้งสองเส้นทางนี้นอกจากจะเป็นทางหลวงจังหวัดแล้วยังพบว่าเป็นทางหลวงจังหวัดที่กระหนาบกับเส้นทางคมนาคมทางน้ำเช่นเดียวกัน ต่างกันเพียงแต่ว่าทางหลวง

หมายเลข 3039 กระหนาบไปตามยาวของแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก แต่ทางหลวงหมายเลข 3032 เป็นทางเลียบคลองชลประทานซึ่งเป็นทางน้ำขนาดเล็ก แต่อย่างไรก็ตามประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานตามแนวลำน้ำทั้งสองแห่ง ก็สามารถใช้ประโยชน์จากลำน้ำได้เช่นเดียวกันแม้ว่าขนาดของลำน้ำจะต่างกันมากก็ตาม

ชุมชนเดิมของตลาดท่าช้างเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่มีตลาดกลางเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้บริการแก่หมู่บ้านโดยรอบ คือหมู่บ้านเขาพระ ท่ามะเข็ญ หนองหญ้าไทร หันคา ฯลฯ สินค้าหลักของตลาด คือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น เสื้อผ้า เครื่องปั้นดินเผา และผลผลิตทางการเกษตรประเภทผักและผลไม้ สินค้าที่เป็นพวกราชและเครื่องใช้ในครัวเรือนต่างๆ เป็นสินค้าที่รับมาจากแหล่งอื่นๆ โดยอาศัยการขนส่งจากเรือที่ล่องมาทางแม่น้ำสุพรรณบุรี (ท่าจีน) มาขึ้นที่ท่าเรือริมแม่น้ำ ส่วนผลผลิตทางการเกษตรในยุคแรกของการสร้างตลาดจะขนส่งโดยเกวียน บรรทุกมาจอดบริเวณทางไปบ้านเดิมบางนางบวช ซึ่งห่างจากตลาดท่าช้างไปประมาณ 2-3 กิโลเมตร พ่อค้าแม่ค้าจะแบ่งบรรทุกใส่กระบุงกระจายเข้ามาขายยังตลาดท่าช้าง

ตลาดท่าช้างนี้เป็นตลาดที่มีความคึกคักพอสมควร แต่ไม่ใหญ่โตและคล่องตัวเท่าตลาดสามชุกหรือตลาดเดิมบางนางบวช เรือนแถวค้าขายยุคแรกเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว แต่มีส่วนหนึ่งที่ปรับปรุงต่อเติมเป็น 2 ชั้น เมื่อประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมาบริเวณตลาดกลางเคยถูกไฟไหม้มาแล้ว 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2501 และครั้งล่าสุดใน พ.ศ. 2537 ปัจจุบันตลาดยังคงให้บริการแก่ชุมชน แต่ไม่คึกคักมากนัก มีการรวมกลุ่มแม่บ้านเพื่อทำการผลิตสินค้าของชุมชน สินค้าที่มีชื่อคือ “หน่อไม้สลักและเห็ดโคน” อัดกระป๋องหรือขวด ประชาชนในชุมชนบริเวณตลาดท่าช้างนี้ในช่วงเวลาเทศกาลประเพณีหรือไปทำบุญส่วนตัวจะใช้วัด 2 วัดในพื้นที่คือ วัดท่าช้าง และวัดท่ามะเข็ญ วัดท่าช้างเป็นวัดใหญ่ ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวบ้านในชุมชนที่จะใช้เป็นที่พักผ่อนในงานประเพณี เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา งานบุญของครอบครัว และงานศพ

2.1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน และตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์

ชุมชนเมืองศรีประจันต์เป็นชุมชนเมืองที่มีอายุของการตั้งถิ่นฐานมากพอสมควร เป็นชุมชนที่เรียงรายตัวอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งมีทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3039 เป็นเส้นทางคมนาคมทางบกหลักคู่ขนานไปกับลำแม่น้ำสุพรรณบุรี ชุมชนศรีประจันต์ซึ่งมีศูนย์กลางที่ตลาดศรีประจันต์ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 3.7 ตารางกิโลเมตร² เส้นทางคมนาคมหลักของชุมชนและตลาดศรีประจันต์ในอดีตคือแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญและมีบทบาทกว่าการคมนาคมทางบกมาก ดังนั้นจะพบว่าตัวชุมชนและตลาดร้านค้าซึ่งเป็นห้องแถวไม้ปริมาณมากกระจุกตัวอยู่ริมแม่น้ำ และพื้นที่ใกล้เคียงกับแม่น้ำ ลักษณะ

ของตลาดและชุมชนของตลาดเป็นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน ระหว่างค้าขายและพักอาศัย ตัวตลาดตั้งอยู่ในบริเวณที่ขนส่งทางน้ำสะดวก แต่ไม่ติดกับฝั่งแม่น้ำทีเดียว ร้านค้าซึ่งเป็นห้องแถวไม้เรียงรายรอบๆ ในลักษณะการวางผังแบบตาราง พื้นที่ต่อเนื่องกับตลาดและร้านค้าเป็นย่านราชการ และมีเรือนพักอาศัยกระจายตัวอยู่รอบๆ ตลาดร้านค้าอีกทอดหนึ่ง

ชุมชนตลาดศรีประจันต์มีความสัมพันธ์กับชุมชนข้างเคียง อาทิเช่นตลาดบ้านกร่าง ซึ่งตั้งอยู่คนละฟากแม่น้ำ มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสองตลาด เพราะเพียงแต่ข้ามฟากแม่น้ำเท่านั้น การขยายตัวของตลาดและร้านค้าขายของตลาดศรีประจันต์เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ความหนาแน่นของประชากรในเขตชุมชนนับว่าสูงพอประมาณเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นๆ ปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนย่านตลาดศรีประจันต์มีความสำคัญและมีความหนาแน่นค่อนข้างสูง คือ เส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกที่เข้าถึงชุมชน อีกทั้งอยู่ในระยะทางที่ไม่ห่างไกลจากชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะชุมชนดอนเจดีย์และชุมชนสามชุก ซึ่งเป็นชุมชนเมืองที่มีการคมนาคมติดต่อกันได้สะดวกทั้งจากทางหลวงจังหวัดสายหลัก คือ ทางหลวงหมายเลข 3352 หมายเลข 3039 และทางหลวงที่แยกจากสายหลัก เช่นทางหลวงหมายเลข 3264 แยกไปอำเภอดอนเจดีย์ เป็นต้น

ระบบการค้าขายในตลาดศรีประจันต์ในปัจจุบันเริ่มซบเซา เรือนแถวไม้ค้าขายแต่เดิมมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นพักอาศัย บ้างก็ปิดร้างไป เพราะมีตลาดนัดขึ้นในทุกวันจันทร์และวันพฤหัสบดีที่บริเวณโรงพยาบาลศรีประจันต์ ระบบการติดตลาดนัดนี้ทำให้ความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจโดยรวมเปลี่ยนแปลง เพราะมีการรวมตัวของหลายชุมชนมาติดตลาดนัดร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามตลาดศรีประจันต์ก็ยังซบเซาเพราะกลายเป็นชุมชนที่เป็นเพียงทางผ่านไปยังชุมชนอื่นๆ ผู้ที่ค้าขายในตลาดเป็นกลุ่มเดิมที่อยู่มานานแล้ว ไม่มีผู้ลงทุนใหม่เข้ามาทำการค้าขายเพิ่มขึ้น

ชุมชนตลาดศรีประจันต์มีวัดประจำชุมชน 2 วัด คือวัดยางและวัดพยัคฆาราม วัดที่รับใช้ชุมชนในแง่ของความเชื่อถือคือวัดยางซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ แต่วัดที่ชาวบ้านไปทำบุญประเพณีคือวัดพยัคฆารามซึ่งอยู่ห่างไปประมาณ 1 กิโลเมตร

2.1.3 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน และตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า

ตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า เป็นศูนย์กลางของชุมชนเมืองบางปลาม้า ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรี ตลาดเก่าห้องมีชื่อตามบ้านเก่าห้อง ซึ่งเป็นเรือนไทยแบบเก่าห้องเสาอายุกว่า 100 ปี³ ซึ่งสร้างอยู่ตรงข้ามฟากแม่น้ำกับตัวตลาดเก่าห้องและชุมชนบางปลาม้า

ตลาดเก่าห้องซึ่งมีอายุกว่าครึ่งศตวรรษ เป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญและความเจริญมาในอดีต มีโรงสีหลายโรงในพื้นที่ย่านตลาดและย่านต่อเนื่องเรียงรายไป

ตามยาวเกาะไปกับแม่น้ำสุพรรณบุรี พื้นที่ของตลาดมีทั้งตลาดสดเก่า ใหม่ และห้องแถวไม้ ค้าขายทั้งชั้นเดียวและสองชั้น เกาะกลุ่มต่อเนื่องกันแบบตาตาราง ท่าเรือขนส่งของตลาดเก่า ห้องที่ยังใช้งานปัจจุบันมี 2 ท่า แต่ในอดีตที่แม่น้ำสุพรรณบุรีเป็นเส้นทางคมนาคมหลักนั้น ที่ตลาดเก่าห้องมีท่าเรือถึง 4 ท่า 2 ท่าสำหรับโรงสีขนส่งข้าวเปลือกและข้าวสาร อีก 2 ท่าใช้สำหรับขนส่งสินค้ามายังตลาด และเป็นท่าเรือคมนาคมของชาวบ้านไปด้วยในตัว

ในอดีตตลาดเก่าห้องและชุมชนเมืองบางปลาม้ามีการคมนาคมขนส่งติดต่อกับชุมชนบ้านแหลม และชุมชนโคกครามอย่างใกล้ชิด โดยอาศัยการคมนาคมทางเรือเป็นหลัก แต่ปัจจุบันเมื่อมีทางหลวงจังหวัดตัดผ่าน การคมนาคมทางเรือเติมน้อยลงเหลือเพียงการขนส่งข้าวเปลือกและข้าวสารจากโรงสี และการขนส่งในระยะใกล้ ทางหลวงจังหวัดใหม่หลายสายที่ทำให้ตลาดเก่าห้องกับชุมชนใกล้เคียงติดต่อกันสะดวกขึ้น เช่น ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3138 ไปอำเภออู่ทอง ทางหลวงหมายเลข 3351 ไปอำเภอสองพี่น้อง และหมายเลข 3195 ไปจังหวัดอ่างทอง เป็นต้น เส้นทางคมนาคมทางบกที่เพิ่มขึ้นนี้ทำให้ความสำคัญของการขนส่งทางน้ำจากแม่น้ำสุพรรณบุรีลดความสำคัญลงและทำให้ตลาดเก่าห้องเริ่มวายและเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในบริเวณพื้นที่ตลาดเก่าห้องซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนบางปลาม้านี้นอกจากมีตลาด ร้านค้าซึ่งเป็นห้องแถวไม้แบบพื้นถิ่นแล้ว ยังมีสถานื่อนามัย ศาลาประชาคม โรงสี โรงเลื่อย และที่อยู่อาศัยกระจุกตัวอยู่รอบๆ พื้นที่ศูนย์กลางชุมชน รวมทั้งวัดในบริเวณใกล้เคียงถึง 3 แห่ง อาคารร้านค้าที่สร้างอยู่ในตลาดเก่าห้องเป็นห้องแถวไม้แบบพื้นถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ มีอายุการสร้างยาวนาน ภายในตลาดซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชน มีถนนซึ่งมีความกว้างประมาณ 3.00 เมตร ลักษณะของความกว้างของถนนภายในจะสัมพันธ์กับขนาดและความสูงของอาคารร้านค้าภายในตลาด ซึ่งจะได้ชัดเจนว่าวัตถุประสงค์ของถนนภายใน คือให้เป็นทางเท้าเพื่อการเดินต่อเนื่องมากกว่าเป็นถนนให้รถเข้าถึง ลักษณะทางกายภาพของตลาดเก่าห้องเป็นลักษณะการอยู่แบบผสมผสาน ทั้งการค้า การอยู่อาศัย และอุตสาหกรรม เพราะเดิมมีโรงสีเก่าอยู่ในบริเวณตลาดด้วย พร้อมทั้งมีท่าเรือของโรงสีที่ให้บริการขนส่ง แต่ในปัจจุบันโรงสีในบริเวณตลาดเก่าห้องปิดกิจการไปแล้ว เหลือแต่โรงสีและโรงเลื่อยที่อยู่ข้างเคียงต่อเนื่องกับพื้นที่ตลาด เนื่องจากตลาดเก่าห้องเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ มีความต่อเนื่องของกิจกรรมต่างๆต่อเนื่องเกาะยาวไปตามลำแม่น้ำสุพรรณบุรี ดังนั้นหากมองทัศนวิสัยของตลาดจากฝั่งวัดลานคาซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้าม จะเห็นความต่อเนื่องกิจกรรมการค้าและการผลิตยาวเหยียดไปตามฝั่งแม่น้ำ และจบลงด้วยการมีกลุ่มอาคารพักอาศัยแบบบ้านเดี่ยวที่หัวและท้ายตลาด

ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไทพวนและจีน ดังนั้นจึงยังมีการทำบุญประเพณีใหญ่ๆ ณ วัดของชุมชน 2 วัด คือวัดลานคาและวัดบ้านหมี่ งานประเพณีสำคัญคืองานบุญบั้งไฟ ซึ่งทำในวันสงกรานต์ และงานสมโภชประจำปีของศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่ง

ศาลเจ้าองค์เดียวกับที่ศาลหลักเมืองของจังหวัดสุพรรณบุรี งานสมโภชจะมีในช่วงระหว่างเดือน 5 ถึงเดือน 7 ของทุกๆปี และจะเฉลิมฉลองด้วยจิว ส่วนตรุษจีนก็จะมีการไหว้เจ้าเป็นปกติของประชาชนในชุมชน (จากการสัมภาษณ์คุณอุดม จันทอม เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2543 : คุณอุดม จันทอม เป็นหลานของหลวงอรธวาทีธรรมประวัติ ซึ่งเป็นเจ้าของตลาดเก่าห้อง) ตลาดเก่าห้องมีความสำคัญต่อการเดินเรือค้าขายในแม่น้ำท่าจีน เพราะเป็นจุดหยุดของการเดินเรือซึ่งเดินระหว่างตลาดท่าช้างผ่านไปยังสามชุก ศรีประจันต์ ผ่านแควพักที่ตลาดเก่าห้อง และเดินทางต่อไปยังตลาดบ้านสุด บ้านแหลม สี่กุก ไปจบเส้นทางที่ตลาดท่าเตียนกรุงเทพฯ การเดินทางลักษณะนี้จะใช้เวลาประมาณ 24 ชั่วโมง ทำให้ต้องแวะกลางทางและจุดแวะคือตลาดเก่าห้อง

2.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาดและเรือค้าขายพื้นถิ่นในพื้นที่จังหวัดราชบุรี

ราชบุรีเป็นเมืองที่มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานร่วมสมัยกับเมืองใหญ่และเมืองสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย⁴ เช่น สุพรรณบุรี นครศรีธรรมราช ละโว้ สุโขทัย แพรกศรีราชา และอยุธยา เมืองราชบุรีเป็นเมืองท่าที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ บ้างก็สนับสนุนการติดต่อค้าขายคือแม่น้ำแม่กลองซึ่งเป็นแม่น้ำที่กว้างและลึก เรือสำเภาจากประเทศเพื่อนบ้านสามารถเข้ามาตามลำน้ำแม่กลองถึงจังหวัดราชบุรีได้ หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเรือสินค้าแล่นขึ้นมาถึงตัวเมืองราชบุรี คือชิ้นส่วนเรือสำเภาสมัยราชวงศ์หมิงที่เก็บรักษาไว้ที่วัดสมณะ⁵

จังหวัดราชบุรีตั้งอยู่ที่เส้นรุ้งที่ 13 องศา 10 ลิปดา ถึง 13 องศา 45 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 10 ลิปดา ถึง 100 องศา 5 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ทั้งหมด 5,169 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองเป็น 9 อำเภอ คือ

- อำเภอเมืองราชบุรี
- อำเภอบ้านโป่ง
- อำเภอโพธาราม
- อำเภอดำเนินสะดวก
- อำเภอบางแพ
- อำเภอปากท่อ
- อำเภอจอมบึง
- อำเภอสวนผึ้ง
- อำเภอวัดเพลง
- กิ่งอำเภอบ้านคา

อาณาเขตของจังหวัดราชบุรี

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรี ในเขตอำเภอท่ามะกา อำเภอท่าม่วง และอำเภอเมือง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอบางคนที อำเภออัมพวา และอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลบางคาญ อำเภอเมตตา จังหวัดทะวาย ในประเทศเมียนมาร์

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดราชบุรีสามารถสรุปได้ดังนี้⁶

- **ภูเขาสูงชัน** อยู่ในบริเวณทางทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอสวนผึ้งและอำเภอปากท่อ ภูเขาสูงชันนี้เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรีที่กั้นอาณาเขตระหว่างไทยและเมียนมาร์
- **ที่ดอน** เป็นที่ดอนประเภทที่ดอนลูกคลื่น ดอนลาดอยู่ในพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง อำเภอจอมบึง และอำเภอปากท่อ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 100-300 เมตร
- **ที่ดอนค่อนข้างราบ** รวมทั้งเป็นดอนลูกคลื่นและดอนลาดอยู่ในเขตอำเภอจอมบึง อำเภอปากท่อ ทิศตะวันตกของอำเภอโพธารามและอำเภอบ้านโป่ง พื้นที่เหล่านี้อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 20-100 เมตร
- **ที่ราบลุ่ม** อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 5-20 เมตร
- **ที่ราบลุ่มมีน้ำทะเลขึ้นสูง** อยู่ในบริเวณดอนปลายของแม่น้ำแม่กลองทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัด โดยเฉพาะในเขตอำเภอวัดเพลง และอำเภอดำเนินสะดวก พื้นที่นี้อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลเพียง 2 เมตร

ในจังหวัดราชบุรีนี้แม่น้ำแม่กลองถือว่าเป็นหัวใจในการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งจังหวัด แม่น้ำแม่กลองเกิดจากการรวมตัวของแควน้อยและแควใหญ่ในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งไหลมาจากเทือกเขาแหลม พื้นที่ที่แควน้อยและแควใหญ่มาบรรจบกันคือหน้าอำเภอเมืองและไหลลงสู่จังหวัดราชบุรี แม่น้ำแม่กลองส่วนที่ไหลผ่านจังหวัดราชบุรียาวประมาณ 45 กิโลเมตร โดยไหลผ่านอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอบางแพ อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอวัดเพลง อำเภอปากท่อ แล้วไหลลงอ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสงคราม

เช่นเดียวกับการเกิดแหล่งชุมชนและตลาดของจังหวัดสุพรรณบุรีที่กล่าวมาแล้วข้างต้นที่พื้นที่ที่เป็นตัวเลือกอันดับต้นของการตั้งถิ่นฐานคือการเกาะไปตามลำน้ำสายหลักของพื้นที่ ในขณะที่แม่น้ำแม่กลองเป็นแม่น้ำสายหลักของเมือง ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่าการศึกษาต่างๆที่คัดสรรเพื่อการศึกษาในโครงการนี้ส่วนใหญ่จะเกาะติดอยู่กับแม่น้ำแม่กลองทั้งสิ้น อาทิเช่น ตลาดโพธาราม ตลาดถนนเขาวง ตลาดบางแพ ตลาดคู้งพยอม ตลาดเจ็ดเสมียน มีตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์เท่านั้นที่ไม่ได้เกาะติดกับแม่น้ำแม่กลอง แต่เกาะติดกับคลองดำเนินสะดวกซึ่งเป็นคลองขุดต่อเนื่องจากแม่น้ำแม่กลองที่ต่อหนึ่ง ดังจะได้เสนอรายละเอียดการตั้งถิ่นฐานและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและตลาดต่างๆ ที่ทำการสำรวจทางกายภาพในจังหวัดราชบุรีต่อไป

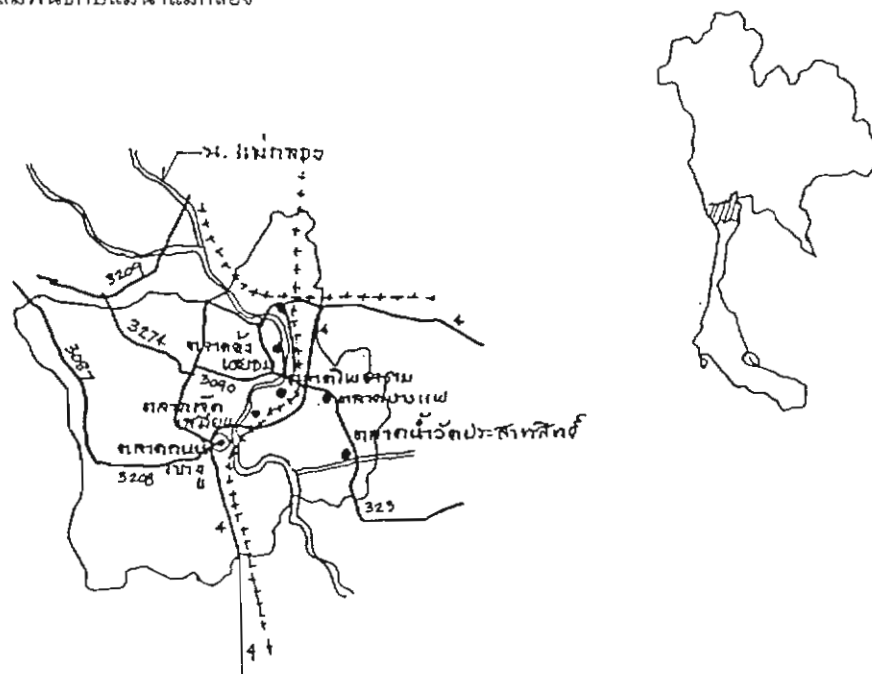
2.2.1 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดถนนเขาวง อำเภอเมือง

ตลาดร้านค้าย่อยบนถนนเขาวงเป็นร้านค้าสองฟากถนนเขาวง อยู่ระหว่างวัดช่องลม และวัดโรงช้าง เป็นทางผ่านระหว่างตัวเมืองกับเขาวง ซึ่งทำให้เกิดร้านค้าย่อยถึงพักอาศัยตามสองฟากทางผ่าน ระหว่างทางก่อนถึงวัดโรงช้าง มีทางแยกจากถนนเขาวงเข้าถนนวรเดช ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดเขาเหล็ก ซึ่งเป็นวัดที่มีวิหารกลบก่ออิฐถือปูนขนาดเล็ก แต่งงดงามแบบศิลปะอยุธยาตอนปลาย ภายในมีพระพุทธรูปหินทรายศิลปะอยุธยา และยังมีจิตรกรรมฝาผนังภาพพุทธประวัติ วัดเขาเหล็กเป็นวัดที่มีผู้มาเยือนค่อนข้างมาก ดังนั้นตลาดร้านค้าย่อยบนถนนเขาวงจึงสามารถให้บริการแก่ผู้มาเยือนที่และผ่านได้ดีพอสมควร ทำให้ยังมีกิจกรรมค้าขายหลงเหลืออยู่ อีกทั้งลักษณะของร้านค้าบนตลาดถนนเขาวงมีลักษณะเฉพาะที่แปลกจากแหล่งค้าขายพื้นถิ่นอื่นๆ คือเป็นร้านค้าพักอาศัยที่แยกเป็นหลังๆ แบบเรือนสามห้องเสาหลังคาปั้นหยา แต่เรียงรายติดต่อกันเป็นแถว แต่ละหลังแยกจากกันเป็นอิสระ เนื่องจากตลาดถนนเขาวงเป็นร้านค้าริมทาง ดังนั้นการขนส่งสู่ร้านค้าจะใช้ถนนเขาวงแทนที่จะใช้การขนส่งทางน้ำเช่นเดียวกับตลาดอื่นๆ ที่ได้สำรวจผ่านมา แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่เป็นหัวและท้ายตลาดก็ยังสามารถขนส่งทางน้ำได้จากคลองช่องลม ซึ่งเป็นคลองแยกจากแม่น้ำแม่กลองตรงวัดช่องลม แต่การขนส่งทางเรือไม่สะดวกเท่ากับการขนส่งจากถนนเขาวง

พื้นที่ที่เป็นเรือนแถวค้าขายบนถนนเขาวงนี้ เล่ากันว่าแต่เดิมเป็นป่าต่อมาได้มีการถางเป็นที่นาและก่อตั้งเป็นชุมชน บริเวณที่เป็นโรงเจปัจจุบันนี้แต่เดิมเป็นป่าช้า การค้าแถบนี้เมื่อประมาณ 30 ปีก่อนส่วนใหญ่จะค้าไม้ซึ่งเป็นไม้ประเภทที่เอามาทำเสาเข็ม เอามาเผาถ่านและไม้ฟากบ้าน การขนส่งใช้ล้อเรือไปตามลำน้ำแม่กลอง เพื่อนำไปขายยังโรงเลื่อยต่างๆ การค้าจากแถบนี้ต่อเนื่องไปถึงบางนกแขวก จังหวัดสมุทรสงคราม

แผนที่ 4 แสดงตำแหน่งของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่สำรวจในจังหวัดราชบุรี
และความสัมพันธ์กับแม่น้ำแม่กลอง

แผนที่ 5 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำแม่กลองและทางหลวงสายสำคัญ
ในจังหวัดราชบุรี

ชุมชนนี้แต่เดิมมีศูนย์กลางเป็นตลาด ซึ่งอยู่ที่วัดเขาเหลื่อ มีลักษณะปลูกเป็นเพิง ชาวบ้านจะพายเรือล่องมาตามคลองเขาเหลื่อ สินค้าที่ชาวบ้านนำมาขายที่ตลาดคือผลไม้ต่างๆ เช่น กล้วย มะพร้าว ส่วนเรือนแถวที่ยังเห็นหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันบนถนนแขวงเป็นเรือนแถวที่สร้างเพื่อพักอาศัย และนำมาดัดแปลงเป็นร้านค้าเมื่อมีการคมนาคมขนส่งผ่าน เรือนแถวชุดนี้สร้างโดยชาวจีน ผู้ครอบครองแยกเป็นหลังๆ ปัจจุบันเจ้าของเดิมส่วนใหญ่ย้ายไปทำมาหากินในตลาดในเมือง ทั้งอาคารไว้ให้เช่าค้าขาย

2.2.2 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม

พื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำแม่กลองของอำเภอโพธาราม และบ้านโป่งเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม เป็นเส้นทางคมนาคมค้าขายทั้งในชุมชนใกล้เคียงและชุมชนห่างไกล โดยอาศัยแม่น้ำแม่กลองเป็นเส้นทางคมนาคม รวมทั้งการออกสู่ทะเล ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งไทย ลาว จีน มอญ และอื่นๆ เป็นธรรมชาติของกลุ่มชาวจีนซึ่งเป็นกลุ่มที่นิยมทำกิจการค้าขายแลกเปลี่ยน คนจีนจะอยู่ในฐานะพ่อค้าทั้งพ่อค้าย่อย พ่อค้าเร่ มีการนำสินค้าอุปโภคบริโภคมาขายแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน พื้นที่ที่เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวจีนจึงมีพัฒนาการเป็นตลาด ร้านค้า และมีการขยายตัว โดยเริ่มแรกจะเกิดริมแม่น้ำ ซึ่งการคมนาคมขนส่งสะดวกก่อน แล้วจะขยายตัวไปตามพัฒนาการของการคมนาคมทางบกที่เข้ามาเสริมการคมนาคมทางน้ำ

ตลาดโพธารามเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่เริ่มต้นริมแม่น้ำแม่กลอง เป็นแหล่งชุมชนที่เริ่มจากการเป็นตลาดเล็กๆ เป็นศูนย์การแลกเปลี่ยนสินค้าที่ติดต่อกับกรุงเทพฯ ต่อมาในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างทางรถไฟสายใต้ จากกรุงเทพฯ ผ่านจังหวัดนครปฐม ราชบุรี ถึงเพชรบุรี ทำให้ชุมชนที่เป็นแหล่งค้าขายซึ่งอาศัยการขนส่งทางน้ำขยายตัวเจริญเติบโตขึ้น และพัฒนาเป็นตลาดขนาดใหญ่ต่อเนื่องกับสถานีรถไฟโพธาราม เมื่อแหล่งค้าขายเจริญขึ้นชาวจีนทั้งจากกรุงเทพฯ นครปฐม และบ้านดอนกระเบื้อง เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำการค้า มีศาลเจ้าอยู่ริมน้ำ ตลาดโพธารามเจริญเร็วกว่าตลาดอื่นๆ ใกล้เคียง เพราะอยู่ใกล้และเป็นทางผ่านสู่ตลาดใหญ่กว่า เช่น ตลาดเมืองราชบุรีและตลาดนครปฐม นอกจากนั้นบริเวณเหนือตลาดโพธารามยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของ “เจ้าเมืองรามัญ” ตลาดโพธารามจึงเจริญกว่า ต่อมาในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดไฟไหม้ตลาดโพธาราม^๖ จึงต้องใช้เวลาในการฟื้นฟู

เมื่อพิจารณาลักษณะทางกายภาพของตลาดโพธารามปัจจุบันจะพบว่าขยายตัวได้ยาก เพราะถูกจำกัดพื้นที่ให้อยู่ในพื้นที่แคบยาวตามลำน้ำแม่กลองกับเส้นทางรถไฟ ขนาบไว้ไม่สามารถขยายพื้นที่ให้กว้างขึ้นได้ ได้แต่ขยายตัวตามแนวยาวซึ่งไม่คล่องตัวกับการบริการ

2.2.3 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดบางแพ อำเภอบางแพ

ก่อนที่อำเภอบางแพจะมาตั้งอยู่ในแหล่งที่ตั้งปัจจุบัน มีการโยกย้ายที่ตั้งของอำเภอบางแพหลายครั้ง รวมทั้งเคยมีชื่อเรียกหลายชื่อก่อนที่จะเรียกชื่อว่า อำเภอบางแพ ชื่อที่เคยเรียกแต่เดิมเมื่อ พ.ศ. 2475 เรียกชื่ออำเภอลำพญา แต่ตั้งอยู่ที่ตำบลหัวโพ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางแพตามที่ตั้งของตำบล จนเมื่อ พ.ศ. 2481 ชื่ออำเภอบางแพเปลี่ยนเป็น “อำเภอบางแพ” ซึ่งเรียกชื่อตามเส้นทางล่องแพ ซึ่งส่วนใหญ่ล่องมาจากกาญจนบุรี ในอดีตเมื่อการคมนาคมทางบกยังไม่สะดวก ชาวบางแพใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำจากคลองซุดที่เชื่อมระหว่างโพธารามกับบางแพ การเดินทางต้องใช้เรือและแพส่วนใหญ่ล่องมาจากกาญจนบุรีไปยังโพหัก บ้านแพ้ว ดำเนินสะดวก ซึ่งไม่ว่าจะเดินทางไปไหนก็ตามก็ต้องผ่านบริเวณนี้ แพต่าง ๆ มักแวะพักแรมที่นี่ บางครั้งมีแพพักแรมต่อกันยาวหลายกิโลเมตร จึงมักเรียกที่นี่ว่า “บางแพ”

การล่องเรือก็ดี ล่องแพก็ดี วัตถุประสงค์ใหญ่คือทำการค้าขายกับถิ่นต่างๆ และเป็นที่ตระหนักดีว่าผู้ที่สนใจต่อการค้าขายมักจะเป็นคนจีน หรือคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ดังนั้นจึงไม่เป็นที่แปลกใจที่ทั้งโพธารามและบางแพ ซึ่งเป็นแหล่งค้าขายจะเป็นถิ่นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนจีนที่สนใจการค้าขาย ตลาดบางแพซึ่งอาศัยการขนส่งทางน้ำก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ปัจจุบันจะเหลือร้านค้าแบบพื้นถิ่นอยู่ไม่มากนัก แต่ก็ยังพอเห็นสภาพการค้าผนวกพักอาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนที่เป็นชาวบางแพมาแต่ดั้งเดิมได้ชัดเจน สิ่งที่เป็นหลักฐานว่าตลาดบางแพซึ่งมีเรือนแถวไม้ค้าขายแบบพื้นถิ่นกระหนาบสองข้างของถนนได้เคยมีความเจริญอันหนาแน่นมาแต่เก่าก่อน คือศาลเจ้าของตลาดซึ่งเป็นศาลเจ้าที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ และมีความสำคัญต่อชุมชน ปัจจุบันตลาดบางแพซบเซาเพราะมีถนนตัดเชื่อมกับย่านใกล้เคียงและในบริเวณถนนใหม่ก็เกิดตึกแถวค้าขายและเริ่มขยายตัวไปตามแนวยาวของถนนใหม่ ทำให้ตลาดเดิมซึ่งอยู่ลึกเข้ามาเริ่มวายและซบเซา

ในอดีตซึ่งยังใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลักนั้น การซื้อขายสินค้ามักจะบรรทุกลงเรือนำมาจอดที่ท่าเรือและให้ผู้คนลงไปซื้อในเรือ ซึ่งสินค้าประเภทดังกล่าวมักจะเป็นของหนัก เช่น ข้าว ทุเรียน ส่วนสินค้าการเกษตรชาวบ้านจะไปซื้อที่อำเภوپोธาราม กลุ่มคนที่มาใช้ตลาดบางแพเดิม คือกลุ่มชาวบ้านแถบบางแพได้ บางแพเหนือ ดอนเส้ง ทาราบ วัดเหนือ แต่ปัจจุบันผู้ที่ใช้ตลาดบางแพคือคนเฉพาะในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีน ในตลาดมีศาลเจ้าเรียกว่า “ศาลอาม่า” ซึ่งจะมีงานเฉลิมฉลองประจำปีในเดือน 11 และมีงานตรุษจีนสารทจีน

สำหรับชาวไทยในชุมชนจะใช้วัดหลวงพ่อบ้านแหลม ซึ่งเป็นวัดสำคัญของชุมชน ซึ่งจะมีช่วงเทศกาลที่สำคัญ คือ สงกรานต์ และออกพรรษา

ความซบเซาของตลาดบางแพเกิดขึ้นเพราะการย้ายอำเภอบางแพไปตั้งแหล่งใหม่ทำให้มีตลาดใหม่เกิดแทนที่ตลาดเดิม ผนวกกับการตัดถนนใหม่ทำให้ตลาดเดิมกลายเป็นทาง

ผ่าน และนอกจากนั้นยังเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่เมื่อ 50 ปีก่อน¹⁰ ทำให้ต้องปลูกสร้างใหม่ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

2.2.4 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดคู้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง

นับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เราจะพบว่าชาวจีนจะกระจายตัวอยู่ตามชุมชนต่างๆ ทั่วไป และมักจะมีส่วนสำคัญหลักคือการค้าขายทุกประเภท เมื่อการค้าขายยวดยิ่งขึ้น ย่านที่อยู่และค้าขายไปด้วยพร้อมๆ กันก็就会有มีการปรับตัวเป็นตลาด ดังเช่นฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง มีชุมชนชาวจีนอยู่ที่บ้านเบิกไพร มีศาลเจ้าแม่เบิกไพรเป็นศูนย์กลางและบริเวณตลาดคู้งพยอมซึ่งอยู่ทางใต้ของตลาดเบิกไพรมีศาลเจ้าองค์เอี้ยะ¹¹ เป็นศูนย์กลาง ส่วนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองนั้นชาวจีนเดิมอยู่บริเวณห้วยลึกและดอนกระเบื้อง ชาวจีนในพื้นที่ต่างๆ ข้างต้นจะมีการไปมาหาสู่ทั้งในแง่ญาติมิตรและในแง่ของการค้าขาย ย่านตลาดของชาวจีนมีพัฒนาการเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการของการคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางรถไฟ ตลาดใดที่เป็นศูนย์รวมของการคมนาคมหลายประเภทจะเติบโตอย่างรวดเร็ว เช่นตลาดบ้านโป่งและตลาดโพธาราม แต่ตลาดคู้งพยอมเป็นเพียงตลาดในระดับท้องถิ่น ซึ่งเติบโตอย่างเชื่องช้าและมีลักษณะเป็นตลาดนัดมากกว่าตลาดถาวร

ตลาดนัดคู้งพยอมเป็นย่านรวมคนจีนไหหลำและแต้จิ๋วจำนวนหนึ่ง เรือนแถวชั้นเดียวที่เป็นร้านค้า เป็นของขุนอนุศาสตร์ประชากร (นายเล้ง ชื่นทรัพย์)¹² บริเวณนี้เป็นศูนย์รวมของการคมนาคมมาของคนลาวที่หนองปลาหมอ ซึ่งจะนำข้าวออกมาขายที่ตลาดคู้งพยอม ตลาดนัดคู้งพยอมปัจจุบันเป็นของลูกขุนอนุศาสตร์ประชากร (นายประดิษฐ์ อนุศาสตร์) และมีเรือนแถวอีกชุดหนึ่งสร้างเป็นตลาดให้เช่า ในปัจจุบันสภาพการคมนาคมทางบกมีบทบาทมากขึ้น ตลาดนัดเดิมเริ่มคลายความสำคัญเพราะมีย่านตลาดร้านค้าอื่นๆ ที่คล่องตัวกว่า

วัดที่สัมพันธ์กับชุมชนคือวัดปากลัดและวัดโพธิ์บัลลังก์ ซึ่งส่วนใหญ่คนในชุมชนจะไปวัดในช่วงงานเทศกาลประเพณีที่สำคัญ ได้แก่วันสงกรานต์เข้าพรรษา ออกพรรษา และวันพระ รวมทั้งงานพิธีศพและเผาศพ

2.2.5 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม

ตลาดเจ็ดเสมียนเป็นชุมชนที่มีอายุประมาณ 60-70 ปี ตลาดดั้งเดิมอยู่บริเวณริมแม่น้ำซึ่งมีท่าเรือ ริมท่อน้ำมีต้นจามจุรีใหญ่ 2 ต้น และมีเรือนค้าขายชั้นเดียวมุงจากแบบชั่วคราวในบริเวณนี้ด้วย พ่อค้าแม่ค้าจะหาบของและพายเรือมาขายของกันในปัจจุบัน ต่อมาต้นจามจุรีถูกโค่นลงและเริ่มมีการก่อสร้างเรือนแถวไม้ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยเริ่มจากแถวด้านทิศใต้ก่อน แล้วจึงสร้างแถวด้านทิศเหนือ ส่วนเรือนแถวชั่วคราวชั้นเดียวถูกรื้อทิ้งไป ตัวตลาดสดซึ่งเดิมอยู่ริมน้ำถูกย้ายมาอยู่ด้านริมทางรถไฟ ตลาดใหม่นี้เป็นตลาดสดที่ให้บริการ

แก่ชุมชนในแถบนี้ รวมทั้งให้บริการแก่ชุมชนฝั่งตรงข้ามแม่น้ำด้วย เช่นชุมชนบางโดนด เป็นต้น

ชื่อของตลาดเจ็ดเสมียนมีเรื่องเล่าแบบตำนานว่า บริเวณแม่น้ำแม่กลองหน้าพื้นที่ตลาดปัจจุบัน เมื่อเริ่มแรกของการตั้งชุมชนมีजरเข้ชุกชุมมาก จนต้องเกณฑ์เสมียน 7 คนมานับ แต่นับเท่าไรก็นับไม่ถ้วน ชุมชนนี้เลยชื่อว่าเจ็ดเสมียน เรื่องเล่าของชื่อเจ็ดเสมียนที่เสมือนเป็นเรื่องขำขันในหมู่บ้าน แต่ปรากฏว่าหากสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนจะเล่าเรื่องเหมือนกันหมด พร้อมๆกับมีรอยยิ้มบนใบหน้า

ตลาดเจ็ดเสมียนนั้นนอกจากจะใช้การคมนาคมทางน้ำและทางบกเพื่อขนส่งสินค้าแล้วยังมีระบบการขนส่งด้วยรถไฟผนวกขึ้นมาอีกด้วย แต่สถานีรถไฟเจ็ดเสมียนเป็นเพียงสถานีรถไฟเล็กๆ ที่เป็นทางผ่านไปยังกรุงเทพฯ เท่านั้น ปัจจุบันผู้ใช้บริการรถไฟของสถานีรถไฟเจ็ดเสมียนที่ลดน้อยลง เพราะมีรถหัววิ่งในเส้นทางเดียวกับรถไฟ ซึ่งบริการสะดวกและรวดเร็วกว่า ถึงแม้จะคิดค่าบริการแพงกว่าก็ตาม¹³

ปัจจุบันตลาดเจ็ดเสมียนมีสภาพที่ค่อนข้างซบเซาเพราะเป็นตลาดเฉพาะชุมชนเท่านั้น ความสัมพันธ์ทางการค้าขายจากย่านอื่นเสื่อมสลายลง ถึงแม้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมขนส่งรองรับได้ถึงสามทางก็ตาม เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญของตลาดเจ็ดเสมียนลดน้อยลงก็การเกิดของตลาดอื่นๆในชุมชนใกล้เคียง เช่นตลาดในตัวเมืองโพธาราม ผนวกกับความหนาแน่นของประชากรในชุมชนลดน้อยลง เนื่องจากการเกิดของโรงงานอุตสาหกรรมรอบๆบริเวณ ทำให้คนหนุ่มสาวในชุมชนย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานย้อมผ้า โรงงานสับปะรด เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามตลาดเจ็ดเสมียนก็ยังคงความเป็นตลาดเฉพาะชุมชนที่มั่นคง แม้ว่าลักษณะของการค้าขายจะเปลี่ยนรูปแบบไปจากตลาดประจำกลายเป็นตลาดนัดทุกๆ 5 วัน โดยมีวิธีคิดเวลานัดตามระบบโบราณ คือดูตามวันข้างขึ้นข้างแรม โดยเริ่มจากข้างขึ้น 13 ค่ำ 3 ค่ำ และ 8 ค่ำ และข้างแรม 3 ค่ำ 8 ค่ำ และ 13 ค่ำ แต่ปัจจุบันมีการเพิ่มวันอาทิตย์และวันพุธอีก 2 วัน ทำให้อาทิตย์หนึ่งมีตลาดนัดถึง 3 ครั้ง ผลผลิตสำคัญของตลาดเจ็ดเสมียนตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน คือ “หัวไชโป๊วตอง” ซึ่งเป็นผลิตผลที่มีรสดีขึ้นชื่อมาก

ชุมชนของตลาดเจ็ดเสมียนมีศูนย์รวมของจิตใจอยู่ที่วัดเจ็ดเสมียน มีโรงเรียนชุมชนวัดเจ็ดเสมียนอยู่ในวัด และเนื่องจากผู้ที่อยู่ในชุมชนแต่ดั้งเดิมเป็นกลุ่มคนลาวที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่บ้านโป่ง โพธาราม ทำให้มีทั้งประเพณีทำบุญทั้งไทยและลาวผสมผสานกัน และสลับช่วงเวลากัน เช่น สารทไทยนับวันแรม 15 ค่ำ ส่วนสารทลาวนับวันขึ้น 15 ค่ำ มีการทำกระยาสารท ข้าวต้มมัดใส่บาตรและถวายวัด ปัจจุบันความเข้มข้นของประเพณีแบบลาวน้อยลง เพราะมีการผสมกลมกลืนเป็นไทยไปมาก นอกจากนี้ชุมชนบริเวณตลาดเจ็ดเสมียนจะมีประเพณีสำคัญ คือ งานแห่ดอกไม้เพื่อนำไปบูชาพระที่วัดในวันสงกรานต์ตอนเช้ามีการทำบุญ ตอนเย็นพระสวดมนต์ไหว้พระ ปัจจุบันประเพณีสงกรานต์นอกจากแห่

ดอกไม้แล้วยังมีแห่พุ่มเงิน คล้ายทอดผ้าป่าเพื่อนำเงินไปถวายวัด ประเพณีนี้มีอิทธิพลต่อชุมชนข้างเคียง เพราะมีชาวบ้านจากชุมชนใกล้เคียง เช่น บางโหนด คลองข่อย คลองท้อ และบ้านกล้วยที่นิยมมาร่วมงานด้วย

2.2.6 ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์หรือที่เรียกกันว่า "ตลาดน้ำคลองโพธิ์หัก" หรือ "ตลาดน้ำปากคลองบัวงาม" ตั้งอยู่ที่หน้าวัดประสาธสิทธิ์ ตรงหลักที่ห้าของคลองดำเนินสะดวก ชุมชนนี้คาดว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุร่วม 100 ปี เนื่องจากตามประวัติศาสตร์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้ขอพระราชทานขุดคลองดำเนินสะดวกขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มาเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นคลองตรงที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง มีระยะทางยาวประมาณ 800 เส้น และทุกๆ 100 เส้นจะมีการปักเสาหลักเขต 1 หลัก ดังนั้นตลอดความยาวของคลองจะมีเสาหลักเขต 8 หลัก หลักที่ 1 เริ่มต้นที่ตำบลบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และหลักที่ 8 อยู่ที่ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม สำหรับตลาดที่วัดประสาธสิทธิ์หรือตลาดน้ำคลองโพธิ์หักนี้อยู่ที่หลักที่ 5 ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์นี้เดิมเรียกว่า "ตลาดน้ำคลองโพธิ์หัก" เป็นตลาดที่มีมานานแล้ว ชาวบ้านพายเรือนำพืชผลการเกษตรของตนออกมาขาย ในอดีตเส้นทางลำน้ำสายนี้มีเรือสำปั้นบรรทุกสินค้าส่งจากแม่น้ำท่าจีนผ่านเข้ามาตลาดลำคลองดำเนินสะดวก และยังมีคลองแยกจากคลองดำเนินสะดวกอีกหลายคลอง เช่นคลองบัวงามที่แยกจากคลองดำเนินสะดวกตรงบริเวณชุมชนตลาดน้ำนี้ ทำให้มีชื่อเรียกตลาดนี้เพิ่มไปอีก 1 ชื่อ คือ "ตลาดน้ำปากคลองบัวงาม" เรือค้าขายที่ล่องมาตามลำน้ำนี้บางส่วนล่องออกไปสู่แม่น้ำแม่กลองด้วย

สภาพของคลองแต่เดิมแคบกว่าปัจจุบัน ต่อมาถูกน้ำเซาะทำให้คลองขยายกว้างขึ้น ริมฝั่งคลองปลูกต้นจามจุรีเรียงเป็นแนว มีแม่ค้านำสินค้ามาตั้งใต้ต้นจามจุรีริมคลอง มีชาวบ้านพายเรือมาซื้อของจากตลาดริมคลอง แต่มาในระยะ 7-8 ปีมานี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ความคึกคักของตลาดทั้งผู้ค้าและผู้ซื้อเริ่มสลายไป เพราะในบริเวณใกล้เคียงโดยเฉพาะตามวัดต่างๆ มีการติดตลาดนัดกันมากขึ้น ชาวเรือ ชาวสวน และชาวบ้านแทนที่จะพายเรือขาย พายเรือซื้อ หรือเดินเลียบคลองซื้อของ กลายเป็นบรรทุกรถไปขายตามตลาดนัดแทน และนอกจากนี้เรือพายที่ให้บริการแก่ชาวบ้านในคลองลึกที่จะมายังตลาดกลับกลายเป็นเรือยนต์ทำให้บรรยากาศของตลาดน้ำแบบเดิมค่อยๆ เลือนหายไป แต่อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์นี้ก็ยังคงนับว่าสืบทอดระบบการอยู่เป็นดั้งเดิมอยู่ค่อนข้างมาก เพราะในช่วงเช้ายังคงมีกิจกรรมของตลาดนัดแบบเรือพาย ซึ่ง

เป็นวิถีชีวิตจริง ๆ ให้เห็นหลงเหลืออยู่เป็นชีวิตประจำวันจริงๆ ของชาวบ้านที่ไม่ใช่ตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวแบบตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่เห็นอยู่ปัจจุบัน

2.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี

ชื่อ “เพชรบุรี” ได้ปรากฏเป็นหลักฐานในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยประมาณ 700 ปีมาแล้ว¹⁴ ว่าในครั้งกระโน้นเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์สุโขทัยพระองค์หนึ่งชื่อขุนศรีศรัทธาได้เบื่อหน่ายต่อชีวิตและความไม่ยั่งยืนเที่ยงแท้ของโลก จึงได้ออกบวชเป็นพระภิกษุและธุดงค์ไปจนถึงลังกา ขากลับจากลังกาทำนลงเรือมาขึ้นฝั่งที่เมืองตะนาวศรี (ปัจจุบันอยู่ในเมียนมาร์) แล้วเดินทางบกผ่านเมืองเพชรบุรี ราชบุรี อโยธยาและขึ้นไปถึงสุโขทัย การมีชื่อเมืองระบืออยู่ในศิลาจารึกแสดงให้เห็นความเก่าแก่ของเมืองเพชรบุรีที่น่าจะเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรมาก่อนหน้านั้นแล้ว และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอื่น ๆ ที่มีการขุดค้นในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ได้ยืนยันอายุการตั้งถิ่นฐานย้อนไปถึงสมัยทวารวดีด้วยตามหลักฐานของซากสลุบเจดีย์และพุทธรูปต่างๆ ที่ขุดค้นพบและเหลือให้เห็นเป็นหลักฐานจนปัจจุบันนี้

เพชรบุรีนอกจากมีอายุการตั้งถิ่นฐานยาวนานแล้วยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอโยธยามาแต่ครั้งโบราณด้วย เมื่อครั้งพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพชรบุรีเป็นหัวเมืองที่มีความสำคัญต่ออยุธยาเป็นอย่างสูง เพราะเป็นเมืองยุทธศาสตร์สำคัญของพระราชอาณาจักร และยังเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การตั้งมั่นบัญชาการรบได้ทั้งทางบกและทางทะเล ตลอดสมัยที่อยุธยาเป็นราชธานี เพชรบุรีกลายเป็นเมืองหน้าด่านในการรบพุ่งพม่าโดยเฉพาะที่ยกทัพมาทางช่องสิงขรด้านใต้

เพชรบุรีมีพื้นที่ 6,225.138 ตารางกิโลเมตร เปรียบเสมือนประตูเข้าสู่ภาคใต้ของประเทศไทย เพราะตั้งอยู่ในจุดเชื่อมต่อระหว่างภาคตะวันตก ภาคกลาง และภาคใต้ การคมนาคมจากภาคอื่นๆ ของประเทศสู่ภาคใต้ต้องผ่านจังหวัดเพชรบุรีทั้งสิ้น จังหวัดเพชรบุรีมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และอำเภออัมพวา กับอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอ่าวไทย
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับประเทศเมียนมาร์

ปัจจุบันเพชรบุรีเปรียบเสมือนอยุธยาที่ยังมีลมหายใจ เพราะเป็นแหล่งศิลปวิทยาการทุกด้าน วัฒนธรรมต่าง ๆ ยังคงมีชีวิตเกี่ยวข้องกับชุมชนและคงความเป็นเลิศในคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

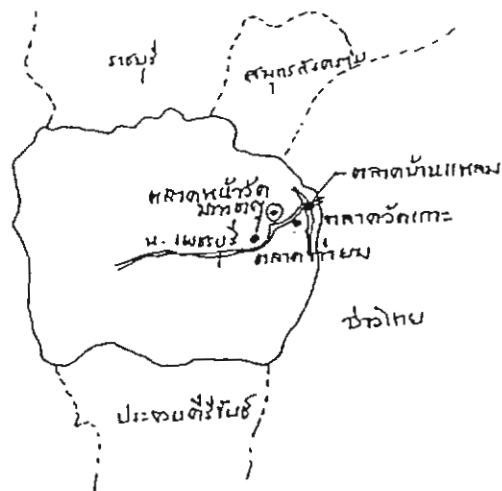
จังหวัดเพชรบุรีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ อันประกอบด้วย

- อำเภอเมืองเพชรบุรี
- อำเภอท่ายาง
- อำเภอเขาย้อย
- อำเภอบ้านแหลม
- อำเภอบ้านลาด
- อำเภอชะอำ
- อำเภอหนองหญ้าปล้อง
- อำเภอแก่งกระจาน

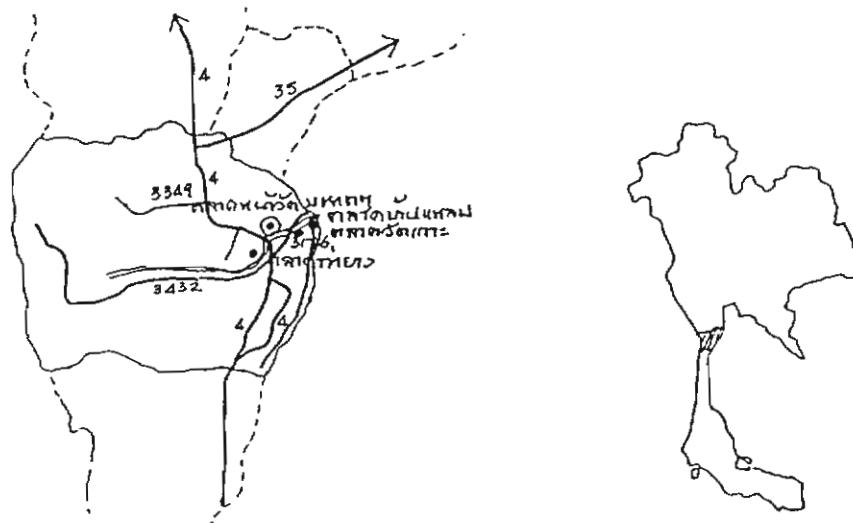
ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีแม่น้ำเพชรบุรีไหลผ่านจากตะวันตกเริ่มจากแก่งกระจานไปยังตะวันออกที่อำเภอบ้านแหลมนั้น ทำให้มีพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเพชรบุรีอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัด พื้นที่ราบลุ่มตอนกลางที่เป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมหลักของจังหวัด ความสูงต่ำของรูปลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดเพชรบุรีหากยึดพื้นที่ราบลุ่มตอนกลางเป็นเกณฑ์จะพบว่ามีระดับลาดขึ้นเป็นเขาสูงชันทางด้านทิศตะวันตก และค่อย ๆ ลาดต่ำลงไปทางทิศตะวันออกบริเวณชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย ซึ่งเป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญของจังหวัดทั้งด้านการประมงและการท่องเที่ยว พื้นที่กลุ่มนี้คืออำเภอบ้านแหลมที่เป็นแหล่งประมง และอำเภอชะอำซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี

ภูมิอากาศของจังหวัดเพชรบุรีอยู่ในเกณฑ์ที่สบาย มีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดประมาณ 24 องศาเซลเซียส และเฉลี่ยสูงสุด 32 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายนมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากทะเลอันดามันพัดผ่านทำให้ฝนตกชุก ฤดูหนาวเริ่มเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์

แม่น้ำเพชรบุรีถึงแม้จะเป็นแม่น้ำสายสั้นและแคบอยู่ในเฉพาะเขตจังหวัดเพชรบุรีตั้งแต่อำเภอท่ายาง อำเภอเมือง ไปออกสู่อ่าวไทยที่อำเภอบ้านแหลม แต่เป็นหัวใจของความอุดมสมบูรณ์และการคมนาคมขนส่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนสำคัญของเพชรบุรีไม่ว่าจะเป็นตลาดร้านค้า และหมู่บ้านจะเกาะตัวอยู่กับแม่น้ำเพชรบุรีอย่างหนาแน่น สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตไทยอย่างอบอุ่นริมฝั่งแม่น้ำสายสั้นและแคบสายนี้ ในอดีตจะมีพ่อค้าแม่ค้าจากอำเภอบ้านแหลมนำหมาก พลุ ผลไม้ออกมาขายที่ตลาดเมืองเพชร¹⁵ ดังเราจะพบ

แผนที่ 6 แสดงตำแหน่งของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจในจังหวัดเพชรบุรี
และความสัมพันธ์กับแม่น้ำเพชรบุรี

แผนที่ 7 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำเพชรบุรี และทางหลวงสายสำคัญ
ในจังหวัดเพชรบุรี

ตลาดที่สำคัญและสะท้อนชีวิตจริงของชาวเมืองเพชรบุรีเรียงรายตามลำน้ำนี้อันได้แก่ ตลาดในเมือง 2 แห่ง คือตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ และตลาดวัดเกาะฯ ถนนพานิชเจริญ ทั้งสองตลาดอยู่ติดแม่น้ำเพชรบุรีช่วงที่ไหลผ่านอำเภอเมือง ตลาดท่ายางอยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรีช่วงต้นสายที่มาจากแก่งกระจาน และตลาดปลายทางคือตลาดบ้านแหลมที่อยู่ท่ามกลางบ้านแหลม ปลายทางของแม่น้ำเพชรบุรีช่วงที่จะออกไปสู่อ่าวไทย

แม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นหัวใจของการคมนาคมขนส่งในอดีต เริ่มคลายความสำคัญลงเมื่อมีการตัดถนนใหม่เข้าสู่ชุมชนต่างๆ เช่น ทางหลวงสาย 3432 ผ่านตลาดท่ายางต่อเนื่องมายังอำเภอเมือง และอำเภอบ้านแหลม ทางหลวงหมายเลข 3349 และ 3176 ซึ่งต่อเชื่อมจากทางหลวงหมายเลข 4 (เพชรเกษม) ทางหลวงสายต่างๆทำให้การคมนาคมและการขนส่งมายังตลาดต่างๆที่อยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรีสะดวกและพึงการขนส่งทางเรื่อน้อยลง จนเกือบไม่มีเลยในปัจจุบัน ดังจะได้เสนอรายละเอียดของตลาดและร้านค้าขายพื้นที่ถิ่นทั้ง 4 แหล่งต่อไป

2.3.1 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน ตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง

ตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯเป็นตลาดเก่าที่เริ่มการค้าขายริมแม่น้ำเพชรบุรี เป็นตลาดเล็กๆคล้ายตลาดนัดที่รับพืชผลทางการเกษตร พืชข้าวสาร ผักผลไม้ มาจากบ้านแหลม สินค้าต่างๆจะล่องมายังอำเภอเมืองและต่อไปยังตลาดท่ายางเป็นบางส่วน ลักษณะการเกิดของเรือนแถวค้าขายชุดแรกเกาะไปตามถนนที่ต่อเนื่องจากสะพานข้ามแม่น้ำ และกระจายตัวต่อเนื่องไปยังถนนดำเนินเกษมซึ่งตัดผ่านหน้าวัดมหาธาตุฯ เรือนแถวในตลาดจะเป็นเรือนแถวไม้แบบดั้งเดิมซึ่งไม่ต่อยาวเป็นฟืด แต่เป็นช่วงๆสามถึงห้าห้องต่อหลังหนึ่ง ตลาดนี้รับใช้ชุมชนรอบๆวัดมหาธาตุฯ และให้บริการแก่ผู้ที่ผ่านเข้ามาในย่านนี้เพื่อต่อไปยังย่านอื่นๆด้วย ต่อมาเมื่อชุมชนรอบบริเวณขยายตัวใหญ่ขึ้นเป็นรัศมีกว้างโดยรอบวัดมหาธาตุฯ การมาจับจ่ายที่ตลาดเดิมจะค่อนข้างไกล จึงเกิดเรือนแถวค้าขายเกาะไปตามสองข้างของซอยข้างวัดมหาธาตุฯ เรือนแถวไม้กลุ่มใหม่เกิดขึ้นต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกจนถึงซอยวัดยาง 1 และยังมีขยายตัวต่อไปทางตะวันตกของซอยวัดยาง 1 อีกเล็กน้อย เรือนแถวชุดนี้ลักษณะคล้ายชุดแรกที่เกาะยาวตามถนนดำเนินเกษม คือเป็นเรือนแถวที่แยกเป็นหลังๆ แต่ละหลังเว้นระยะห่างกัน 1-4 เมตร ตัวเรือนเป็นเรือนไม้สองชั้น ชั้นบนมีระเบียงเป็นบางห้อง เรือนแถวกลุ่มนี้ขายของต่างๆจำเพาะ และดูเสมือนการค้าขายไม่สำคัญต่อการดำรงชีวิตนัก เพราะใช้พักอาศัยด้วย ดังนั้นบางร้านขายของแต่บางร้านใช้พักอาศัยอย่างเดียว แต่อย่างไรก็ตามเมื่อรวมกลุ่มเรือนแถวไม้ทั้งบนถนนดำเนินเกษมและซอยข้างวัดมหาธาตุฯ ผูกกับตลาดสดทั้งเก่าและใหม่ด้านริมแม่น้ำเพชรบุรีเข้าด้วยกัน จะพบว่าตลาดร้านค้ากลุ่มนี้สามารถให้บริการแก่ชุมชนได้ทุกประเภท ตั้งแต่อาหาร ผัก ผลไม้ เครื่อง

อุปโภคบริโภค หนังสือ คลินิก ร้านขายยา ตลอดจนร้านซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า และซ่อมเครื่อง ยนต์

2.3.2 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนตลาดวัดเกาะแก้วสุทธาราม ถนน พานิชเจริญ อำเภอเมือง

ชุมชนข้างวัดเกาะแก้วสุทธารามเป็นชุมชนเก่าที่มีอายุร่วม 90 ปี เริ่มมีการสร้าง ตลาดเก่าริมแม่น้ำเพชรบุรีเพื่อสนองความต้องการของชุมชนที่เริ่มมีการขยายตัว สินค้า ต่างๆส่วนใหญ่ส่งมาจากอำเภอบ้านแหลมซึ่งเป็นผัก ผลไม้ และเครื่องใช้ในครัวเรือน สินค้า เหล่านี้ขึ้นที่ท่าตันโพธิ์ ซึ่งเป็นท่าเรือหลักอยู่ใกล้กับโรงฆ่าสัตว์ในอดีต ซึ่งตั้งอยู่ในซอย ของท่าตันโพธิ์ ซึ่งปัจจุบันไม่ได้ใช้เป็นโรงฆ่าสัตว์แล้ว แต่ท่าตันโพธิ์ยังเป็นท่าเรือขนส่งอยู่ ย่านค้าขายบนถนนพานิชเจริญนี้เกาะยาวไปตามถนนพานิชเจริญ ผ่านตรอกท่าชี ซอยวัด ตลาด ศาลเจ้าหน้าวัดแค ศาลเจ้าตันโพธิ์ประตูเมือง ไปจนถึงซอยโรงเหล็กตัว ช่วงต้นของ ถนนพานิชเจริญด้านวัดเกาะฯ เป็นเรือนแถวของช่างทองฝีมือยอดของเมืองเพชรบุรีหลาย กลุ่ม อาทิเช่น ช่างทองตระกูล¹⁶ “อรรถวรธน” หรือ “ซุ่นเซ็ง” มีร้านตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 111 ถนนพานิชเจริญ บริเวณตลาดสด ชื่อร้าน “เจ๊จู้” ช่างทองในตระกูลนี้เป็นลูกหลานของ นายชูเกียก แซ่โอ้ว รูปแบบทองรูปพรรณของร้านนี้เป็นที่เลื่องชื่อทั้งในรูปแบบทองของไทย และรูปแบบเฉพาะของช่าง บนถนนพานิชเจริญตั้งแต่วัดเกาะฯ ไปถึงตรอกท่าชีจะมี เรือนแถวช่างทองเรียงกันหลายร้านนอกจากร้าน “ซุ่นเซ็ง” แล้วบนฟากเดียวกันของถนน พานิชเจริญติดซอยท่าตันโพธิ์ยังมีร้านของป่าเนือง แผงสีคำ และลุงเอี่ยม ชูบดินทร์ และใน ผังตรงข้ามมีร้านทองสัมฤทธิ์ตั้งบนหัวถนนใกล้วัดเกาะฯ และอีกร้านหนึ่งใกล้ศาลเจ้าตันโพธิ์ ประตูเมืองติดซอยท่าชี (ซอยโรงเหล็กตัว)

กลุ่มช่างทองซึ่งมีร้านทำทองอยู่บนถนนพานิชเจริญนี้เป็นกลุ่มเรือนแถวและตึก แถวเก่า แต่เรือนร้านค้ายังมีต่อเนื่องไปจนถึงซอยโรงเจ เป็นห้องแถวไม้ทั้งเก่าและใหม่สลับ กันไปแทรกด้วยตึกแถวใหม่ประปราย บริเวณถนนด้านทิศเหนือมีตลาดสดใหม่ซึ่งให้บริการ แก่ชุมชนด้วย เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในแถบนี้ จะเห็นได้ว่ายังคงลักษณะพื้นถิ่นชัดเจนทั้งการดำรงชีวิต การถ่ายทอดประเพณีศิลป เฉพาะท้องถิ่น รูปร่างหน้าตาของเรือนแถวค้าขายพื้นถิ่นและความสัมพันธ์กับการคมนาคม ทางน้ำในยุคเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน

เจ้าของตึกแถวและเรือนแถวไม้ย่านนี้ส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกัน ปัจจุบันมีการซื้อ ขายโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้อื่น ในอดีตถนนเจริญพานิชเป็นทางเท้าหน้าบ้าน แต่ละห้องยก เป็นร้านหรือแคร่ไม้วางสินค้าพวกเชือกปอ กุ้งพยอมเพื่อใช้สำหรับใส่ในโถน้ำตาลเพื่อให้ แห้งไวและกันบูด นอกจากนั้นก็ยังมีหม้อดิน อาหารแห้งต่างๆ ลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นพวกที่ทำ นาซึ่งเข้าที่นาจากเจ้าของตึกแถวหรือห้องแถว การค้าขายส่วนใหญ่ขายกันแบบเจ้าประจำที่

คุ้นเคย สินค้าต่างๆซื้อมาจากพ่อค้าขายส่งซึ่งล่องเรือมาแล้วมาขึ้นที่ท่าตันโพธิ์ เนื่องจากบริเวณนี้เป็นชุมชนค้าขายที่มีพ่อค้าแม่ค้าปริมาณมากล่องเรือมา และผสมผสานกับคนในชุมชนที่เดินมาซื้อของ ทำให้บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่คับคั่งไปด้วยผู้คน ทำให้ต้องสร้างส้วมสาธารณะไว้บริการในบริเวณที่เรียกว่า “ตรอกท่าชี” หน้าเรือนแถวแต่ละหลังมักมีต้นตะขบขึ้นบ้านละต้น และแต่ละบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือนสามห้องเสาะจะแขวนโคมสำหรับส่องทางเดินไว้หน้าบ้านบ้านละดวง จากการสัมภาษณ์ป้าคำ เกตุหนา (ในตระกูลสุวรรณช่าง) ซึ่งอยู่ที่นั่นมาหลายชั่วอายุคนตั้งแต่ครั้งคุณปู่โซ สุวรรณช่าง ซึ่งเป็นช่างทองทองถิ่นพบว่าในอดีตชุมชนค้าขายแห่งนี้เจริญและคึกคัก ให้บริการทั้งคนในชุมชนและคนที่ผ่านเพื่อแวะชั่วคราวด้วยพร้อมๆกัน

ปัจจุบันตลาดร้านค้าบนถนนพานิชเจริญเริ่มซบเซาลงกลายเป็นตลาดของชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน

2.3.3 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง

ชุมชนย่านตลาดท่ายางเป็นชุมชนที่ก่อตัวมาประมาณ 50 ปี จุดเริ่มต้นของชุมชนอยู่บริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรี เดิมเป็นหลังคาชั้นเดียว¹⁶ มุงจากกลุ่มเล็กๆอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ยังเป็นป่า ต่อมาเมื่อเริ่มมีการค้าขายติดต่อสะดวกขึ้นโดยใช้การคมนาคมทางน้ำ มีชาวบ้านจากแหล่งอื่นๆเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยน ซึ่งมาจากแก่งกระจาน บ้านส้อง หนองจอก เขื่อนเพชรฯ โดยการนำสินค้ามาทางเรือมาขึ้นที่ท่าเรือเดิมบริเวณหน้าศาลเจ้าเก่าซึ่งปัจจุบันไม่มีแล้ว และผู้ซื้อมีทั้งมาทางเรือและทางเกวียน สินค้าที่นำมาขายคือพวกผลผลิตทางการเกษตรและของป่า เช่น ข้าวโพด ถั่วฝักยาว มะนาว ฝ้าย นุ่น และเป็ด ไก่ เป็นต้น เมื่อมีการค้าขายแลกเปลี่ยนจากต่างถิ่นมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเจริญเติบโต ตัวตลาดเดิมซึ่งเป็นเพียงเรือนชั้นเดียวหลังคามุงจาก และตลาดนัดก็มีการพัฒนาตัวเองเป็นตลาดถาวร ตลาดแห่งแรกชื่อ “ตลาดกำนันรวม” ซึ่งเป็นชื่อของกำนันรวมเจ้าของที่ดินซึ่งมาปลูกสร้างขยายตลาดเดิมให้ใหม่ขึ้น หลังจากนั้นมีการก่อสร้างเพิ่มเติมต่อจากตลาดกำนันรวมโดยเจ้าของที่ดินคือ นางบวย ทำให้ตลาดกลายเป็นตลาดใหญ่ให้บริการได้กว้างขึ้นและมีการค้าขายที่คล่องตัว ตลาดใหม่ชาวบ้านเรียกว่า “ตลาดป่าบวย”¹⁷ ซึ่งกลายเป็นตลาดใหม่ที่มีคนรู้จักแพร่หลายมีผู้คนพลุกพล่าน ผลผลิตที่สำคัญถือเป็นสัญลักษณ์การผลิตของชุมชน คือ มะนาว และถั่วฝักยาว ซึ่งมีชื่อในระดับเมืองไม่ใช่เฉพาะของชุมชน ผู้คนจากท้องถิ่นห่างไกลจากต่างจังหวัด และจากตลาดในกรุงเทพฯ เมื่อต้องการมะนาวและถั่วฝักยาวที่มีคุณภาพจะเดินทางมาซื้อจาก “ตลาดป่าบวย” ที่ท่ายาง

สินค้าต่างๆแต่เดิมใช้การขนส่งทางเรือและทางเกวียน แต่ปัจจุบันเมื่อมีการตัดเส้นทางคมนาคมผ่าน โดยเฉพาะเมื่อมีถนนใหม่ท่ายางซึ่งเป็นทางหลวงจังหวัดขนาดใหญ่ผ่านชุมชน การคมนาคมและขนส่งมายังตลาดก็เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง

ใน พ.ศ. 2495 เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่ตลาดก้านตรวม ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างมากมาย สังคมในชุมชนที่เดิมเป็นเฉพาะของคนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่เริ่มแรกตั้งชุมชน เริ่มมีการรับคนภายนอกที่โยกย้ายเข้ามาทำมาหากินในตลาดที่สร้างใหม่บนที่ที่ไฟไหม้ เริ่มมีการสร้างตึกแถวเกาะเป็นแนวยาวไปตามถนนใหม่ทำทางที่ต่อเนื่องมาจากถนนเพชรเกษม พื้นที่ตัวตลาดเดิมที่ถูกไฟไหม้ไปแล้วถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นลานโล่งเพื่อใช้เป็นตลาดนัดซึ่งจะติดตลาดทุกวันอังคารและวันศุกร์ พื้นที่ใหม่เป็นตึกแถวและกิจกรรมที่สร้างติดหน้าตลาดเก่าซึ่งเป็นเรือนแถวไม้ ทำให้การค้าขายในตลาดเก่าและเรือนค้าขายไม้แบบพื้นถิ่นดั้งเดิมเริ่มซบเซาพอขายได้ไปวันๆ ระบบการค้าขายที่เป็นระบบการค้าขายแบบขายปลีกและขายส่งขนาดเล็ก กลายเป็นระบบธุรกิจที่มีสหกรณ์เป็นคนกลาง และนอกจากนี้ประเภทของสินค้าเดิมที่เป็นผลิตผลทางการเกษตรก็เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นพวกเสื้อผ้าและอาหารทะเล

เป็นสิ่งปกติสำหรับชุมชนที่เป็นชุมชนพาณิชยกรรมกึ่งพักอาศัยในชุมชนเมืองที่จะต้องมียึดเหนี่ยวทางใจเพื่อการอยู่รอดของชีวิตและการค้าขาย ในชุมชนตลาดทำยางนี้ก็เช่นเดียวกัน เราจะพบว่ากิจกรรมอย่างหนึ่งที่ชุมชนจะปฏิบัติเป็นประจำสม่ำเสมอคือการจัดงานเฉลิมฉลองให้แก่ศาลเจ้าพ่อกวนอู และศาลเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งจะจัดในช่วงวันแรม 13 ค่ำเดือน 5 และมีงานแก้บนช่วงปลายเดือนธันวาคม นอกจากเจ้าพ่อกวนอูและเจ้าแม่ทับทิมซึ่งประทับอยู่ในศาลเจ้าดั้งเดิมแล้วยังมีศาลเจ้าใหม่ในตลาดยุคแรก คือศาลเจ้าพ่อเพชรหึงส์ตันโพธิ์ทำยางและศาลเจ้ากงสัว ซึ่งชาวบ้านจะมาไหว้เจ้าและแก้บนเป็นกลุ่มๆ อีกด้วย

สำหรับชาวชุมชนที่เป็นคนไทยจะไปทำบุญประเพณีตามเทศกาลประเพณีที่สำคัญ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ที่วัดของชุมชน คือ วัดท่าค้อยและวัดเขากระจิ๋ว ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ไม่ห่างไกลจากตลาดทำยาง ชาวบ้านนิยมไปทำบุญกันในวันพระตามปกติและจัดงานบวชนาคและงานศพที่วัดทั้งสองแห่งนี้ด้วย

ตลาดทำยางในปัจจุบันเป็นตลาดและชุมชนพาณิชยกรรมขนาดใหญ่ที่มีการคมนาคมสะดวก ทำให้เป็นแหล่งการค้าที่มีใช้ให้บริการเฉพาะชุมชนเท่านั้น แต่กลายเป็นการให้บริการแก่ชุมชนข้างเคียง และผู้ที่ผ่านไปมาบนถนนเพชรเกษมด้วย เพราะตัวตลาดเข้าถึงจากถนนใหม่ทำยาง ซึ่งแยกจากถนนเพชรเกษมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สามารถสังเกตเห็นได้เด่นชัดจากถนนเพชรเกษม

2.3.4 ความเป็นมาและความสัมพันธ์ของชุมชนตลาดบ้านแหลม

อำเภอบ้านแหลม

ชุมชนตลาดบ้านแหลมเป็นชุมชนขนาดเล็กมีอายุประมาณ 70-80 ปี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรี การคมนาคมทางบกเข้าถึงชุมชนได้จากทางหลวงหมายเลข 3176 ซึ่งแยก

จากทางหลวงหมายเลข 4 ที่อำเภอบ้านแหลม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แม่น้ำเพชรบุรีไหลลงสู่อ่าวไทย แม่น้ำเพชรบุรีช่วงที่ผ่านชุมชนตลาดบ้านแหลมนี้ เป็นช่วงที่แคบมากแลดูคล้ายคลองขุดมากกว่าเป็นแม่น้ำ

ตลาดดั้งเดิมของบ้านแหลมตั้งอยู่ริมน้ำเพื่อความสะดวกจากการขนส่งสินค้าทางเรือ ในอดีตสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้าทางการเกษตรต่างๆจากพื้นที่รอบๆบ้านแหลม รวมทั้งจากจังหวัดข้างเคียง ผ่านเข้าจากบ้านแหลมเข้าไปยังตัวเมืองเพชรบุรี ดังนั้น แม่น้ำเพชรบุรีจะเป็นเส้นทางคมนาคมหลักสายเดียวในอดีตที่เชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆเข้าสู่ตัวเมือง ตลาดบ้านแหลมดั้งเดิมเป็นทั้งตลาดนัดและจุดนัดพบของเรือสินค้าที่จะผ่านพื้นที่ ทำให้ตลาดมีความคึกคักกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน ตลาดเก่านอกจากมีตัวตลาดสดแล้วยังมีเรือนแถวไม้ค้าขายและพักอาศัยแบบชั้นเดียวสร้างกระหนาบสองข้างของตลาดด้วย ต่อมาชุมชนขยายตัวขึ้น มีการกระจายตัวข้ามแม่น้ำซึ่งมีการเชื่อมโยงด้วยสะพานไปยังฝั่งตรงข้าม หมู่บ้านราษฎรขยายตัวอยู่รอบๆวัดต้นสน ซึ่งอยู่ทางเหนือของตลาดเก่า ร้านค้าต่างๆก็ขยายตัวตามแนวยาวของถนนที่ตรงดิ่งไปยังวัดต้นสน การขยายตัวเริ่มจากริมแม่น้ำช่วงต่อจากตลาดก่อนก่อนแล้วค่อยขยายออกไปเรื่อยๆ สังเกตได้จากเรือนแถวค้าขายซึ่งต่อจากตลาดเก่ายังเป็นเรือนแถวไม้อยู่ช่วงหนึ่ง และมีการพัฒนาต่อเนื่องไปจนกลายเป็นตึกแถวด้านที่ติดกับวัดต้นสนและพร้อมกันนี้ก็มีการสร้างตลาดสนแห่งใหม่ตรงปากทางเข้าถนนติดกับวัดต้นสน

บรรยากาศในชุมชนแรกเริ่มค่อยๆ เปลี่ยนไป เรือนแถวไม้ดั้งเดิมที่เคยใช้เป็นเรือนค้าขายถึงพักอาศัย กลายเป็นเรือนพักอาศัยเท่านั้น ร้านค้าที่มีอยู่ก็ให้บริการเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น ตลาดเก่าติดแม่น้ำขบเซาเกือบร้าง มีการค้าขายเฉพาะสินค้าทางการเกษตรในช่วงเช้า สินค้าพวกนี้ได้แก่ผัก ผลไม้ และปลา ที่ล่องมาจากอำเภอยะมาต

ปัจจุบันมีกลุ่มคนจีนอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ปะปนอยู่กับชาวบ้านเดิม ทำให้มีศาลเจ้าจีนประจำชุมชนอยู่ในบริเวณตลาด สำหรับชาวบ้านทั่วไปทั้งในชุมชนตลาดบ้านแหลม และชุมชนข้างเคียงจะใช้วัดต้นสนในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา และประเพณีในช่วงเทศกาล รวมทั้งการทำงานศพ งานบวช และงานบุญวันพระด้วย วัดต้นสนจึงเปรียบเสมือนวัดชุมชนของชาวตลาดบ้านแหลม

2.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของตลาด และเรือนค้าขายพื้นถิ่นในจังหวัดนครปฐม

นครปฐมเป็นเมืองเก่าแก่ซึ่งตั้งอยู่ในลุ่มน้ำท่าจีน และมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในอดีต จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดียืนยันว่านครปฐมมีอายุการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งมีคำกล่าวยืนยันของหลวงจีนอี้จิง หรือพระภิกษุอี้จิง และหลวงจีนเหียนจั่ง ไว้ในจดหมายเหตุของท่านใน พ.ศ. 1150 ถึงอาณาจักรทวารวดี ซึ่งตั้งอยู่ระหว่าง

เมืองศรีเกษตร (พม่า) และเมืองอิสานปุระ (เขมร) และได้ขุดค้นพระพุทธรูปที่เป็นแบบคุปตะที่นครปฐม ความเจริญของนครปฐมมีเรื่อยมาถึงสมัยอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นครปฐมมีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นใน และใน พ.ศ. 2091 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้เปลี่ยนชื่อเมือง โดยเรียกชุมชนตำบลท่านาริมแม่น้ำท่าจีนว่าเมืองนครชัยศรี และแม่น้ำท่าจีนช่วงที่ผ่านนครปฐมก็ได้เรียกกันว่าแม่น้ำนครชัยศรีด้วย

นครปฐมมีความเจริญและขยายตัวเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ใน พ.ศ.2446¹⁸ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองนครปฐมขึ้น โดยเปลี่ยนชื่อจากเมืองนครชัยศรีเป็นนครปฐม และให้เปลี่ยนชื่ออำเภอเมืองในสมัยนั้นเป็นอำเภอนครชัยศรี และเปลี่ยนชื่ออำเภอพระปฐมเจดีย์เป็นอำเภอเมืองนครปฐม ให้ตรงกับประกาศตั้งเมืองนครปฐม

โดยทั่วไปภูมิประเทศของนครปฐมเป็นที่ราบลุ่มไม่มีภูเขา มีที่ดอนเฉพาะทางตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองนครปฐมและอำเภอกำแพงแสนเท่านั้น นอกจากนั้นเป็นที่ราบลุ่มของแม่น้ำท่าจีน (แม่น้ำนครชัยศรี) อันได้แก่อำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน และอำเภอบางเลน แม่น้ำท่าจีนมีคลองแยกที่สำคัญหลายคลอง ได้แก่คลองบางเลน คลองบางหลวง คลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ คลองจินดา คลองบางนกกระจกตุง คลองอ้อมใหญ่ และคลองเจดีย์บูชา พื้นที่สองฟากลุ่มน้ำท่าจีนและสองฟากคลองต่างๆ เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เพาะปลูกได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีมากเป็นที่ขึ้นชื่อหลาย ๆ อย่าง นครปฐมที่เนื้อที่ 2,168.37 ตารางกิโลเมตร

จังหวัดนครปฐมแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ อันได้แก่

- อำเภอเมืองนครปฐม
- อำเภอนครชัยศรี
- อำเภอสามพราน
- อำเภอดอนตูม
- อำเภอกำแพงแสน
- อำเภอบางเลน
- อำเภอพุทธมณฑล

อาณาเขตของจังหวัดนครปฐม

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดนนทบุรี พระนครศรีอยุธยา และ กรุงเทพมหานคร
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดราชบุรี และกาญจนบุรี

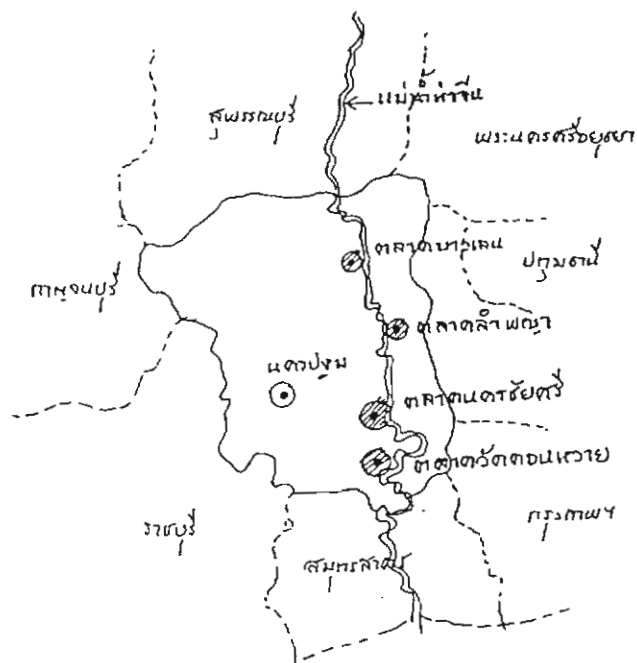
ในพื้นที่ของจังหวัดนครปฐม นอกจากคนไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ดั้งเดิมแล้ว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่ตั้งรกรากอยู่ในจังหวัดนครปฐม อันได้แก่

- เขมร มีประมาณ 30 ครอบครัว¹⁹ ตั้งถิ่นฐานอยู่แถบคลองเจตีย์บูชา
- ลาวเวียง อยู่บริเวณวัดกลางคูเวียง ริมแม่น้ำนครชัยศรีฝั่งตะวันตก
- มอญ ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมก่อนสถาปนาเมืองนครปฐม อยู่ตามริมแม่น้ำนครชัยศรีแถบวัดกกตาล วัดไทยवास วัดไร่ขิง
- แขก อยู่บริเวณวัดโคกแขก ปัจจุบันชื่อวัดประชานาถ
- จีน อยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรีกระจายกันเป็นแนวยาว กลุ่มใหญ่อยู่ใกล้ๆวัดจิวราย อำเภอนครชัยศรี และหลังตลาดใหม่สามพราน ตลาดทุกตลาดมีน้ำเจ้าของจะเป็นคนจีนทั้งสิ้น
- ไทโซ่ง อยู่ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน

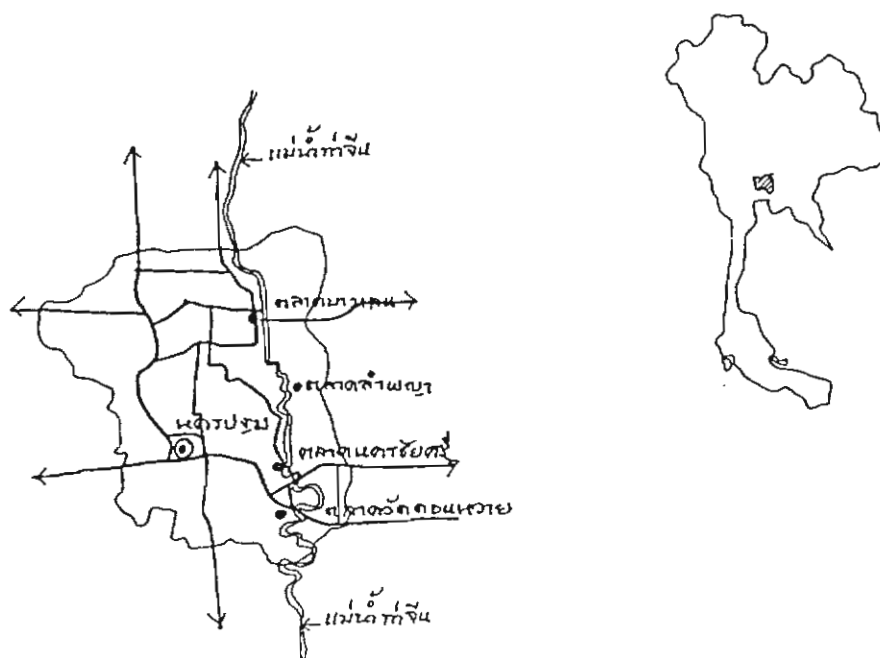
ในอดีตการคมนาคมขนส่งสำคัญคือทางเรือที่ล่องขึ้นลงในแม่น้ำนครชัยศรี เพื่อไปยังพื้นที่ต่างๆโดยรอบ ดังนั้นจะพบได้ว่าชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนค้าขายจะมีต้นกำเนิดจากแม่น้ำนครชัยศรีเป็นหลัก และอาจกระจายตัวเกิดขึ้นเสริมตามคลองสายต่างๆที่ตัดเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เพื่อเชื่อมกับแม่น้ำนครชัยศรี ตลาดต่างๆที่สำคัญในอดีตซึ่งมีชีวิตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน คือตลาดที่อยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรีซึ่งจะได้หยิบยกมาเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง” อันได้แก่

1. ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน
2. ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน
3. ตลาดนครชัยศรี อำเภอ นครชัยศรี
4. ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน

ปัจจุบันมีการตัดถนนทั้งสายหลักและสายรองเพิ่มขึ้นอย่างมากมายทั้งในจังหวัดนครปฐมและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ทำให้การคมนาคมขนส่งทางน้ำเลือนหายไป กลายเป็นการคมนาคมขนส่งทางบกเป็นหลัก ขนส่งทางน้ำยังใช้อยู่เฉพาะการขนส่งข้าว และผลิตภัณฑ์การเกษตรปริมาณมากๆ ที่ขนด้วยรถไม่สะดวกเท่านั้น ตลาดริมน้ำหลายแห่งเริ่มวายไป แต่ก็ยังมีตลาดที่เป็นที่นิยมจับจ่ายหลงเหลืออยู่อีกหลายตลาด ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

แผนที่ 8 แสดงตำแหน่งของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจในจังหวัดนครปฐม และความสัมพันธ์กับแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน)

แผนที่ 9 แสดงตำแหน่งของแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน) และทางหลวงสายสำคัญ ในจังหวัดนครปฐม

2.4.1 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนตลาดบางเลน อำเภอบางเลน

ชุมชนตลาดบางเลนเป็นชุมชนที่มีอายุการตั้งชุมชนกว่า 50 ปี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี(ท่าจีน) อำเภอบางเลนเป็นชุมชนค้าขายขนาดใหญ่ มีอายุการสร้างต่อเนื่องมาหลายช่วงเวลา กลุ่มตลาดและห้องแถวรอบๆตลาด มีหลายรูปแบบทั้งเรือนแถวไม้แบบดั้งเดิม เรือนแถวไม้แบบใหม่และตึกแถว ผสมกับตลาดทั้งตลาดสดและตลาดนัด

ในอดีตเป็นชุมชนค้าขายที่รับสินค้าประเภทสินค้าการเกษตร และของแห้งต่างๆที่ล่องไปตามแม่น้ำนครชัยศรี มาขึ้นที่ท่าเรือในบริเวณชุมชนเริ่มแรก ต่อมา มีการก่อสร้างเรือนแถวไม้ชั้นเดียวยาวขนานไปตามลำน้ำ 2 แถว มีทางเดินกลาง เรือนแถวไม้ชุดแรกริมแม่น้ำเปิดเป็นร้านขายของแห้ง ของชำต่างๆ และเพื่อเป็นตัวกลางรับของที่มาทางเรือ มีท่าเรือเริ่มแรกใกล้ร้านค้า และเริ่มขยายตัวเป็นตลาดนัด ตลาดสด หลังจากที่เรือนแถวไม้ชั้นเดียวเจริญขึ้น เกิดตลาดสดด้านในและเกิดร้านค้าเพิ่มขึ้น เริ่มมีการสร้างเรือนค้าขายและพักอาศัยแบบสองชั้น เรือนชุดใหม่เป็นเรือนแถวติดต่อกันหลายแถว แถวละ 20-30 ห้อง²⁰ มีการสร้างหลังคาปีกสูงเพื่อคลุมทางเดินช่วงด้านหน้าทางเข้าตลาดคล้ายกับตลาดเก่าห้อง บางปلام้า สุพรรณบุรี การขยายตัวของตลาดและร้านค้ามีต่อเนื่อง กลุ่มเรือนแถวขยายใหญ่ขึ้นเป็น 3 กลุ่มต่อเนื่องกัน มีท่าเรือขนส่งสินค้าเพิ่มขึ้นเป็น 3 ท่า ท่าเรือนี้มีใช้เพียงท่าเรือขนส่งสินค้าเท่านั้น แต่ใช้เป็นท่าเรือโดยสารของชาวบ้านที่อยู่ไกลออกไปตามลำน้ำ และที่อยู่ลึกเข้าไปในคลองบางเลนซึ่งพายเรือมาซื้อของ นอกจากนั้นยังมีเรือจ้างรับส่งผู้โดยสารระหว่างตลาดและชุมชนในคลองอีกด้วย ร้านค้าต่างๆเริ่มขายของจำเป็น ทั้งของสดของแห้ง เสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ นับว่าเป็นตลาดที่ใหญ่มาก เมื่อมีการตัดถนนผ่านตลาด การคมนาคมขนส่งเริ่มเปลี่ยนแปลงไป การขนส่งทางเรือลดน้อยลง เปลี่ยนเป็นการขนส่งทางบก เริ่มมีการติดตลาดนัด และแผงขายของริมถนนและขยายปริมาณมากขึ้น

เมื่อเปลี่ยนการขนส่งจากทางน้ำเป็นทางบกมากขึ้น กลุ่มของตลาดเดิมเริ่มซบเซา มาคึกคักบริเวณตลาดนัด ตลาดสดใหม่ และแผงขายของด้านริมถนน อีกทั้งยังมีการสร้างตึกแถวใหม่ กระหนาบถนนตัดใหม่ มีการสร้างอาคารชุดพักอาศัยเตรียมรับการขยายตัว และปรับตัวเป็นศูนย์การค้าสมัยใหม่ แต่การพัฒนา ยังชะลอตัว เนื่องจากชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมยังคัดค้านการปรับตัวอย่างรวดเร็วลักษณะนี้

ปัจจุบันตลาดเก่าดั้งเดิมถูกรื้อออกสร้างเป็นเรือนแถวส่วนกลางมีตลาดสดใหม่ทดแทนด้านหน้าถนนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และผู้มาจากชุมชนอื่นๆ ทำให้ตลาดและเรือนแถวไม้เริ่มซบเซา บางหลังเปลี่ยนเป็นพักอาศัยอย่างเดียวไม่มีการขายของอีกต่อไป สาเหตุของความซบเซาของตลาดเดิมนอกจากการตัดถนนใหม่ที่เปลี่ยนระบบการขนส่งแล้ว ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความซบเซาของตลาดคือการเกิดตลาดนัดใหม่หลายๆแห่งในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งดึงดูดผู้คนไปจากตลาดบางเลน เช่นตลาดนัดชมพูพงษ์ ตลาดนัดสามง่าม และตลาดนัดบางไทร เป็นต้น

นอกจากนั้นในพื้นที่ตลาดบางเลนนี้ ทางจังหวัดมีโครงการพัฒนาศูนย์ราชการเข้ามาในพื้นที่นี้ ทำให้การค้าและการปลูกสร้างอาคารใหม่ในพื้นที่เกิดการชลอตัวลง จากปัจจัยต่างๆข้างต้นมีแนวโน้มว่าตลาดดั้งเดิมจะไม่มีโอกาสหลงเหลืออยู่ในอนาคตซึ่งเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง

2.4.2 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนตลาดลำพญา อำเภอบางเลน

ตลาดลำพญาเป็นชุมชนค้าขายขนาดเล็กเสียเปรียบแม่น้ำท่าจีน ยาวประมาณ 300 เมตร กระหนาบไปสองข้างทางเดินกลาง ลักษณะของเรือนค้าขายเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น ชั้นล่างค้าขาย ชั้นบนอยู่อาศัย มีทางเดินกลางซึ่งมีหลังคาคลุมเพื่อกันแดดฝน ตลาดลำพญานี้เป็นตลาดเก่า ซึ่งเริ่มชีวิตของชุมชนด้วยการเป็นท่าเรือเมล์ และเมื่อมีผู้คนผ่านไปมาจากท่าเรือเมล์ เปลี่ยนการคมนาคมเป็นทางรถยนต์ได้ โดยขึ้นเรือเมล์และเดินต่อออกไปสู่ถนนใหญ่ ทางเดินออกสู่ถนนใหญ่ยาวประมาณ 500-600 เมตร

ในอดีตตลาดนี้เคยเป็นแหล่งค้าขายของชุมชนที่คึกคัก สามารถขนส่งสินค้าได้จากแม่น้ำท่าจีน ในปัจจุบันนอกจากท่าเรือของชุมชนบริเวณสุดซอยเทศบาล 5 แล้ว ยังมีท่าเรือย่อยๆของร้านค้าขายอีก 4-5 ท่า ที่ใช้ร่วมกันทั้งตลาด เรือนค้าขายแถวริมน้ำอยู่อาศัย สะดวกกว่าแถวใน แต่เดิมหลังคาคลุมทางเดินเป็นโครงไม้แบบโครงถักง่าย ๆ ยกสูงกว่าหลังคาของเรือนแถว เพื่อให้ระบายอากาศตอนบนได้ไม่ร้อนอบอ้าว และมีช่องแสงได้ด้วยในตัว ปัจจุบันเปลี่ยนโครงสร้างสำหรับหลังคาคลุมทางเดินกลางเป็นโครงเหล็กกลมขนาดเล็กและเบา วัสดุเป็นกระเบื้องลอนเล็ก ที่เว้นระยะใส่กระเบื้องโปร่งแสงเป็นระยะๆ ทำให้ภายในแลดูโปร่งสบาย พร้อมทั้งมีการปรับปรุงระบบการระบายน้ำภายในทางเดินกลางด้วย ในช่วงเวลาที่มีการขนส่งทางเรือยังเป็นการคมนาคมหลักของชุมชน ตลาดลำพญาให้บริการแก่ชุมชนลำพญา และชุมชนใกล้เคียงได้อย่างคึกคัก แต่เมื่อมีการตัดถนนมากขึ้น การเข้าถึงตลาดลำพญาเข้าถึงสะดวกจากทางหลวงหมายเลข 346 ซึ่งแยกมาจากทางหลวงหมายเลข 3323 และแยกเข้าซอยเทศบาล 5 ซึ่งตรงข้ามกับทางเข้าองค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา เมื่อการเข้าถึงเปลี่ยนไป การขนส่งสินค้าเปลี่ยนทางจากทางเรือเป็นทางบก ทำให้มีตลาดแบบตลาดนัดเกิดขึ้นได้ใกล้เคียงหลายแห่ง ตลาดลำพญาเริ่มซบเซาลง บางร้านเปลี่ยนเป็นพักอาศัยแต่เพียงอย่างเดียว แต่ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา องค์การบริหารส่วนตำบลลำพญามีโครงการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นจุดสำคัญที่วัดลำพญา ตลาดน้ำวัดลำพญาต่อเนื่องมาถึงตลาดลำพญาซึ่งเป็นชุมชนค้าขายดั้งเดิมด้วย ทำให้การปรับปรุงตัวตลาดร้านค้า เสริมสร้างสาธารณูปโภค เพื่อให้ตลาดลำพญาสามารถฟื้นตัวเพื่อให้บริการได้ดังเดิม และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ด้วย ซึ่งพิจารณาแล้วมีความเป็นไปได้ เพราะลักษณะทางกายภาพของอาคารร้านค้า ผนวกกับชีวิตในพื้นที่ซึ่งเป็นชีวิตที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ตกเย็นเมื่อตลาดวายแล้ว ชาวบ้านร้านค้าต่างจับกลุ่มคุยกัน เหมือนครอบครัวใกล้ชิดเด็ก ๆ ใน

ตลาดวิ่งเล่นตามทางเดินได้ปลอดภัย นับเป็นวิถีชีวิตที่ยังคงลักษณะดั้งเดิมของไทยได้อย่างดียิ่ง

2.4.3 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี

ตลาดนครชัยศรีหรือเดิมเรียกว่าตลาดท่านา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งในอดีตใช้การคมนาคมขนส่งหลักมายังตลาดโดยทางเรือจากแม่น้ำนครชัยศรี ปัจจุบันมีทางหลวงหมายเลข 3323 ที่เชื่อมต่อจากทางหลวงหลักสายเพชรเกษม (หมายเลข 4) ตลาดนครชัยศรีเป็นตลาดใหญ่ที่มีตลาดสต็อกอยู่กลางและล้อมรอบด้วย เรือนแถวไม้ทั้งชั้นเดียวและสองชั้นกระหนาบสองข้างตลาดสด และล้อมรอบอีกชั้นหนึ่งด้วย เรือนแถวไม้สองชั้นที่สร้างเพิ่มเติมในด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกของตลาดสด

ชุมชนย่านตลาดนครชัยศรีเป็นชุมชนใหญ่ที่มีสถานที่สำคัญอื่นๆของชุมชนตั้งอยู่ด้วย อาทิเช่น สถานีตำรวจ ที่ว่าการอำเภอ นครชัยศรี โรงเรียน และโรงพยาบาลอยู่ล้อมรอบบริเวณตลาด สินค้าที่ขึ้นชื่อที่ขายในตลาดคือเปิดพะโล้ และส้มโอ ซึ่งเป็นสินค้าที่ทำให้ผู้ที่ใช้บริการของตลาดนครชัยศรีมิใช่เป็นแต่เพียงคนในชุมชนและย่านใกล้เคียงเท่านั้น แต่ยังมีลูกค้าจากต่างถิ่นและจากกรุงเทพฯที่ไปตลาดนครชัยศรีเพื่อซื้อสินค้าทั้งสองประเภทนี้ด้วย

สภาพทางกายภาพของตลาดนครชัยศรีซึ่งในอดีตเป็นเรือนแถวไม้ทั้งหมด ปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมื่ออาคารทรุดโทรมลงหลายคูหาได้เปลี่ยนแปลงเป็นตึกแถว โดยเฉพาะในบริเวณทิศเหนือและทิศใต้ของตลาดสด ห้างแถวด้านทิศใต้ที่อยู่ตรงข้ามกับสถานีตำรวจอำเภอ นครชัยศรี มีเรือนแถวไม้หลงเหลืออยู่ประมาณไม่เกิน 20 คูหา นอกนั้นเปลี่ยนเป็นตึกแถวแล้วทั้งหมด และเป็นที่น่าเสียดายที่ในอนาคตอันใกล้คงไม่มีตลาดนครชัยศรีเดิมหลงเหลือให้เห็นอีกแล้ว เพราะมีโครงการเปลี่ยนแปลงตลาดเดิมให้เป็นศูนย์การค้าใหม่ ซึ่งผู้ประกอบการปัจจุบันไม่สามารถทัดทานได้ เนื่องจากไม่ใช่เจ้าของที่ดิน²¹

2.4.4 ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน

ตลาดวัดดอนหวายปัจจุบันเป็นตลาดแบบพื้นถิ่นที่มีความคึกคักมาก โดยเฉพาะในวันสุดสัปดาห์ จะมีผู้คนจากทั่วสารทิศมาซื้อของชนิดคนแน่นแทบเดินหลีกกันไม่ได้ หากมีคำถามว่าเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น คำตอบอาจเป็นได้หลายอย่าง แต่ที่เห็นชัดคือตลาดวัดดอนหวายมีสินค้าหลายชนิดที่ตลาดหรือศูนย์การค้าแบบสมัยใหม่ไม่มี เช่น ขนมไทยต่างๆ อาหารรสเด็ดมากมายที่เป็นของเฉพาะที่นี้ บรรยากาศของตลาดแบบชาวบ้าน ลักษณะการเชื่อมโยงต่อเนื่องกับแม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งแต่เดิมเป็นทางคมนาคมขนส่งหลักของตลาดวัดดอนหวาย ปัจจัยที่เป็นสิ่งดึงดูดอีกประเภทหนึ่งของตลาดวัดดอนหวาย คือ รูปแบบ

การค้าหลากหลายที่เป็นลักษณะแบบไทยๆ เดินดูง่ายมีหลากหลาย ชื้อง่าย ขายง่าย ในตลาดวัดดอนหวายนี้มีตั้งแต่รูปแบบของตลาดนัดในพื้นที่ของวัด และเรื่อยมาจนถึงทางเข้าตลาด บริเวณริมน้ำใกล้ลานวัดยังเป็นบรรยากาศของแผงขายของแบบตลาดนัดอยู่ ต่อมาเป็นตลาดแบบเรือนค้าขายสองฟาก มีทางเดินกลาง เรือนร้านค้าเป็นหลังๆ แต่ต่อกันยาว แถวหนึ่งหันหลังให้แม่น้ำ มีทางเข้าและท่าเรือเป็นช่วงๆ ประมาณ 10-12 ท่า เรือนค้าขายที่กระหนาบทางเดิน ซึ่งมีหลังคาคลุมทางเดินนี้ขายของทุกประเภท และใช้พักอาศัยพร้อมกันไปด้วย นอกจากนั้นยังมีตลาดอาหาร ตลาดสดขายผัก ผลไม้ และมีศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ยอยู่ช่วงปลายของเรือนแถว

องค์ประกอบต่างๆ ที่กล่าวแสดงความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชุมชนและตลาดวัดดอนหวายที่สืบทอดต่อเนื่องมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าปัจจุบันการขนส่งทางเรือจะลดน้อยลงจนเกือบไม่มีเลย เพราะตลาดวัดดอนหวายเข้าถึงสะดวกด้วยทางรถยนต์และสามารถเข้าถึงได้หลายทาง โดยเฉพาะจุดทางเข้าจากถนนเพชรเกษมก็เข้าได้ 2 ทาง และจากทางหลวงจังหวัดจากอำเภอสามพรานก็ยังเข้าถึงได้อีก แต่อย่างไรก็ตามตลาดวัดดอนหวายก็ยังเป็นที่นิยม และมีความคึกคักอยู่มากตลอดเวลา

เชิงอรรถบทที่ 2

1. สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ และคณะ. โครงการศึกษาลุ่มน้ำท่าจีน : การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนเมืองในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดชัยนาท. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.
2. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, “รายงานประจำปี พ.ศ. 2538 ของสุขาภิบาลและเทศบาล”
3. จากการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดลานคา ซึ่งตั้งอยู่ติดกับบ้านเก่าห้องและตรงข้ามกับตลาดเก่าห้อง เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2543 โดย อรศิริ ปาณินท์.
4. ศรีศักร วัลลิโภดม. ลุ่มน้ำแม่กลอง ใน. ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัท พินเณศ พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2535, หน้า 41.
5. ศรีศักร วัลลิโภดม. อ้างแล้ว, หน้า 45.
6. พรชัย สุจิตต์. สภาพแวดล้อมและร่องรอยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี ใน ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัท พินเณศ พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2535, หน้า 63.
7. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ใน ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัท พินเณศ พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2535, หน้า 83.
8. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. อ้างแล้ว, หน้า 83.
9. อาคม เศรษฐา (บรรณาธิการ). ราชบุรี. กรุงเทพฯ : บริษัท ชุณหสาส์น พับลิชชิ่ง จำกัด, ม.ปป.
10. สัมภาษณ์ นายกวย ศรีวรกุล บ้านเลขที่ 145/5 เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2543 โดย ผศ. สมคิด จิระทัศนกุล.
11. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. อ้างแล้ว หน้า 81.
12. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. เรื่องเดียวกัน หน้า 107.
13. อัตราค่าโดยสารรถไฟจากสถานีเจ็ดเสมียนถึงกรุงเทพฯ 19 บาท อัตราค่าโดยสารรถทัวร์ 55 บาท และต้องไปขึ้นที่อำเภอเมือง : อธิบายความโดย อรศิริ ปาณินท์, ข้อมูลราคาค่าโดยสาร ณ เดือนตุลาคม 2543.
14. ศรันย์ ทองปาน. เมืองประวัติศาสตร์ นครวัฒนธรรม ใน เพชรบุรี. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2536. หน้า 24.
15. เนาว์ เนาว์รุ่งโรจน์. สามช่วงภาพเมืองเพชรบุรีเล่าถึงเมืองเพชรบุรีผ่านภาพถ่าย. ใน เพชรบุรี. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2536. หน้า 38.

16. สัมภาษณ์คุณบุญเลี้ยง เมฆสุวรรณดิษฐ์ บ้านเลขที่ 94 ซอยกลาง ถนนใหม่ท่ายาง เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2543.
17. สัมภาษณ์คุณธานินทร์ เมฆสุวรรณดิษฐ์ บ้านเลขที่ 94 ซอยกลาง ถนนใหม่ท่ายาง เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2543.
18. สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. เทียนนครปฐม. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2542. หน้า 169.
19. พรพจน์ สุขเกษม และคณะ. จังหวัดนครปฐม : โครงการรักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว. ทุนอุดหนุนวิจัยจากสำนักงานประมาณ, 2544. หน้า 13.
20. พรพจน์ สุขเกษม, เรื่องเดียวกัน หน้า 65.
21. จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเรือนแถวเลขที่ 101 ตลาดนครชัยศรี เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2543 โดยอรศิริ ปาณินท์.

บทที่ 3 ลักษณะทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจ

จากการศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพในระดับเมืองและชุมชนเมือง ทำให้ทราบถึงความเป็นมาและความสำคัญของตลาดที่มีต่อชุมชนนั้นๆ และชุมชนใกล้เคียงที่ต้องพึ่งพาอาศัยสินค้าจากตลาด ในบทที่ 3 นี้จะได้ศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพของตลาดและเรือนค้าขาย ทั้งในเนื้อหาของผังบริเวณ และรายละเอียดของตัวอาคารทั้งหมด ทั้งผังพื้นที่และรูปแบบของสถาปัตยกรรม เพื่อให้ทราบถึงลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่น่าสนใจ โดยจะเสนอตามลำดับอันประกอบด้วย

- 3.1 ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
- 3.2 ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
- 3.3 ตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- 3.4 ตลาดถนนเขางู อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
- 3.5 ตลาดโพธาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 3.6 ตลาดบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
- 3.7 ตลาดคู้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- 3.8 ตลาดเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 3.9 ตลาดน้ำวัดประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
- 3.10 ตลาดหน้าวัดมหาธาตุฯ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- 3.11 ตลาดวัดเกาะฯ ถนนพานิชเจริญ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
- 3.12 ตลาดท่ายาง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี
- 3.13 ตลาดบ้านแหลม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
- 3.14 ตลาดบางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
- 3.15 ตลาดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
- 3.16 ตลาดนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
- 3.17 ตลาดวัดดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

3.1 เรือนแถวไม้ตลาดท่าช้าง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

เป็นกลุ่มเรือนแถวไม้ที่ยังคงใช้งานและเหลืออยู่ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะกลุ่มตลาดกลางที่มีการวางแนวเรือนแถวขนานอยู่ 2 ผังถนนกำแพงเพชร ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเป็นกลุ่มที่พัฒนาหรือขยายขึ้นจากกลุ่มตลาดบนและตลาดล่างที่วางขนานกับแนวแม่น้ำท่าจีน การเติบโตเป็นขนาดค่อนข้างใหญ่อย่างมากของตลาดกลางนี้เห็นได้จากการตัดแยกถนนเป็นตรอกซอกซอย เพื่อเพิ่มกลุ่มเรือนแถวร้านค้าให้มีมากขึ้น

ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม : กรณีศึกษา

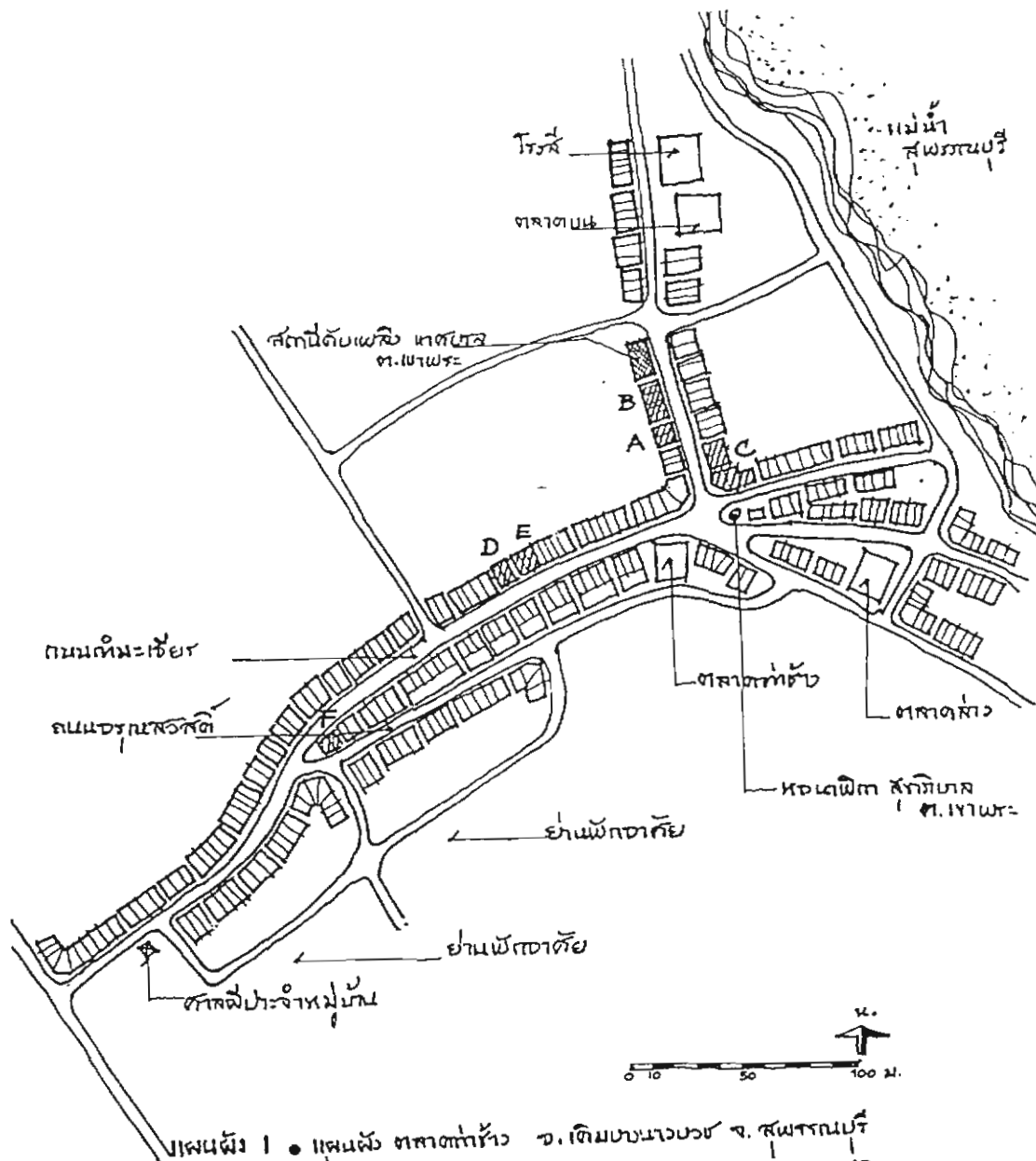
อาคารเรือนแถวไม้กลุ่ม A : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เนื่องจากเป็นเรือนแถวแบบชุดเดียวที่ตั้งอยู่บริเวณมุมถนนด้านบนทิศตะวันตกของสี่แยก จึงทำให้เป็นเรือนแถวไม้ที่มีลักษณะพิเศษทั้งในเชิงแผนผังและรูปแบบลักษณะอาคาร เพราะต้องออกแบบเพื่อให้แต่ละด้านที่ติดถนนเป็นด้านหน้าของเรือนที่รับกับถนนด้านนั้น เรือนแถวชุดนี้มีระเบียบแผนผังและรูปร่างลักษณะที่ค่อนข้างแปลกกว่าเรือนแถวไม้ทั่วไป คือ มีผังเป็นรูป 4 เหลี่ยมค่อนข้างจัตุรัสที่แบ่งพื้นที่ด้วยระบบโครงสร้างแบบพิกัดด้าน ละ 2 ห้อง โดยมีช่วงเสาละ 4.50 เมตร แผนผังชั้นล่างนั้นด้านที่หันออกถนนทั้ง 2 ไม่กั้นฝา แต่ทำเป็นระบบบานเฟี้ยมทั้งหมด ปัจจุบันเนื่องจากเป็นเรือนแถวขายอาหาร จึงมีการต่อเติมพื้นที่หลังเรือนออกไปประมาณ 2 เมตร เพื่อใช้สำหรับเป็นส่วนครัวและห้องน้ำ ทั้งนี้จะมีบันไดทางขึ้นชั้นบนวางแนบกับผนังด้านในสุดตอนท้ายเรือน ส่วนชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย โดยมีระเบียงกว้างประมาณ 1.00 เมตร โดยรอบ 3 ด้าน (ยกเว้นด้านทิศใต้ เพราะติดกับผนังของเรือนแถวชุดอื่น)

ในส่วนของรูปแบบอาคาร เป็นเรือนไม้ 2 ชั้นที่มีลักษณะสูงโปร่ง โดยแต่ละชั้นสูงประมาณ 3.20 เมตร เหนือผนังทั้ง 2 ชั้นทำเป็นช่องลมเพื่อช่วยในการระบายความอับภายในเรือน อาคารชุดนี้ดูโดดเด่นกว่าหลังใดๆในบริเวณข้างเคียง ด้วยขนาดของเรือนที่กว้างและรูปทรงหลังคาขนาดใหญ่แบบทรง “มนิลา” (Hip Gable) ชุดเดียวที่แผ่คลุมทั้งหลัง ซึ่งความกว้างใหญ่ของหลังคาดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากการยื่นคลุมพื้นที่ระเบียงรอบนอกของชั้นบนที่ตั้งรับปีกกันสาดด้วยแนวเสานางเรียง ส่วนชั้นล่างก็ซุกปีกกันสาดยื่นคลุมออกมาเช่นกัน หากแต่พื้นที่ชั้นล่างไม่เอื้อต่อการตั้งเสารับจึงต้องอาศัยการใช้ค้ำยันแทน แนวความคิดในการออกแบบดังกล่าว ถือเป็นการตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหาที่เป็นผลจากสภาพภูมิอากาศของประเทศที่ค่อนข้างร้อนได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้ว่ารูปทรงลักษณะนี้เป็นแบบอย่างมาตรฐานหนึ่งของเรือนแถวไม้ของไทยในแถบพื้นที่ภาคกลางที่ใช้กันอย่างค่อนข้างแพร่หลาย

อาคารเรือนแถวไม้กลุ่ม B : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เป็นชุดเรือนแถวไม้ที่ตั้งอยู่บริเวณถัดขึ้นไปทางด้านตลาดบน เรือนแถวไม้ชุดนี้เป็นชุดพิเศษที่ดูแปลกตาจากแบบแผนของเรือนแถวไม้ทั่วไป ด้วยมีความแตกต่างค่อนข้างมากในชุดเดียวกัน ในลักษณะการใช้เรือนแถวแบบอาคารชั้นเดียวเรียงยาวต่อจากเรือนไม้ 3 ชั้นเพียงหลังเดียว ซึ่งถ้าดูผิวเผินแล้วอาจจะดูเหมือนเป็นเรือนแถวไม้ชุดเดียวกัน แม้ว่าการแบ่งเป็นห้องคูหาจะเป็นไปด้วยสัดส่วนเดียวกันคือกว้างประมาณ 3.50 เมตร เรียงต่อกันเป็น 7 ห้อง หากแต่เมื่อพิจารณาในทางด้านลึกของอาคาร จะเห็นถึงความแตกต่างกันในการแบ่งช่วงเสาเรือน โดยเรือน 3 ชั้นจะแบ่งเป็น 3 ห้องๆ ละประมาณ 4.00 เมตร แต่กลุ่มเรือนชั้น

- แผนผัง 1 • แผนผัง ตลาดท่าช้าง จ.ปทุมธานี
• ที่มา จากภาพถ่ายทางอากาศ : 5 ตุลาคม 2543

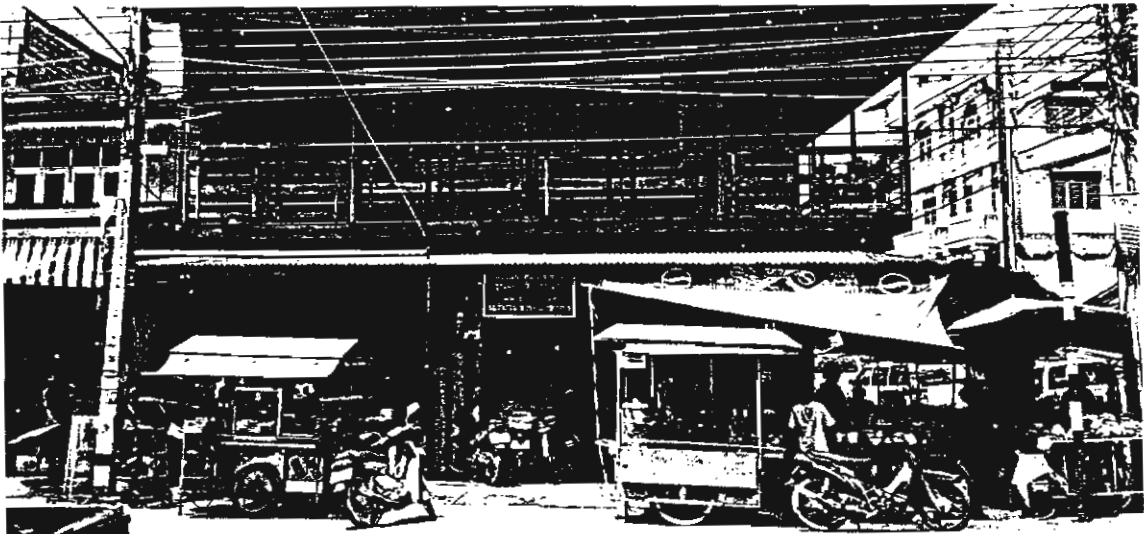
กลุ่มอาคารที่นำเสนอรายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H

อ้างอิง : แผนผัง 1

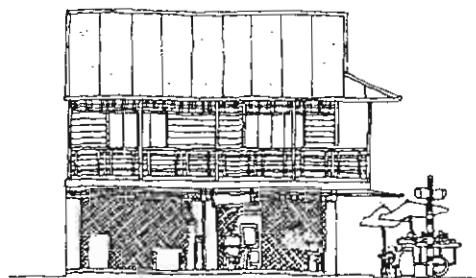

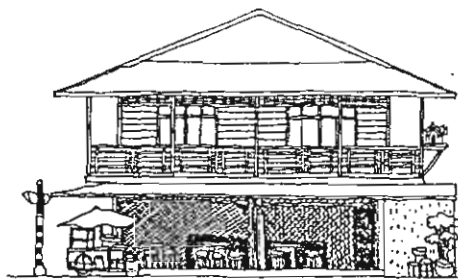
ตลาดท่าจีน เดิมบางนางบวช
สุพรรณบุรี ๒๕๒๕
อ.ศ. ๕๓.

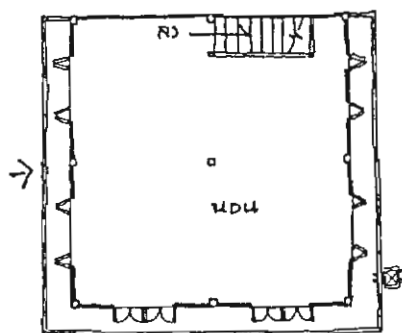
รูป 1 ลักษณะทางกายภาพของตลาดท่าช้าง อำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

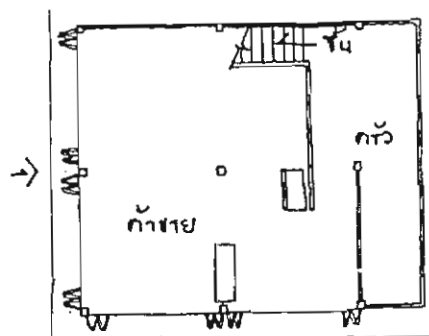
• รูปด้าน 2

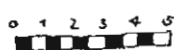
• รูปด้าน 1

• พื้นชั้นบน
2

• พื้นชั้นล่าง
2

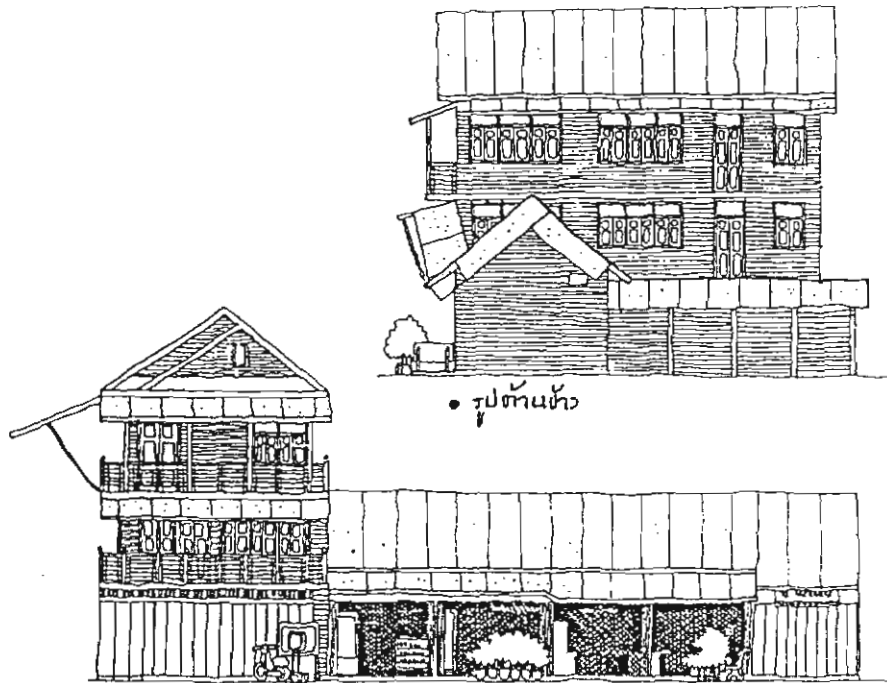
รูป 2 หั้วพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 1

กลุ่มอาคารที่นำเสนอรายละเอียด							
B	C	D	E	F	G	H	ข้าท้าว : แผนผัง 1

เดียวจะแบ่งเป็น 5.00 เมตร 4.00 เมตร ตามลำดับ เหตุนี้จึงทำให้ช่วงเสาในทางลึกไม่เท่ากัน และเห็นได้ชัดว่าการสร้างเรือนแถวชุดนี้มีอายุการสร้างที่ต่างกัน ซึ่งเรือน 3 ชั้นควรจะเป็นเรือนที่สร้างขึ้นก่อนแล้วต่อมาจึงมีการสร้างชุดชั้นเดียวเชื่อมต่อ

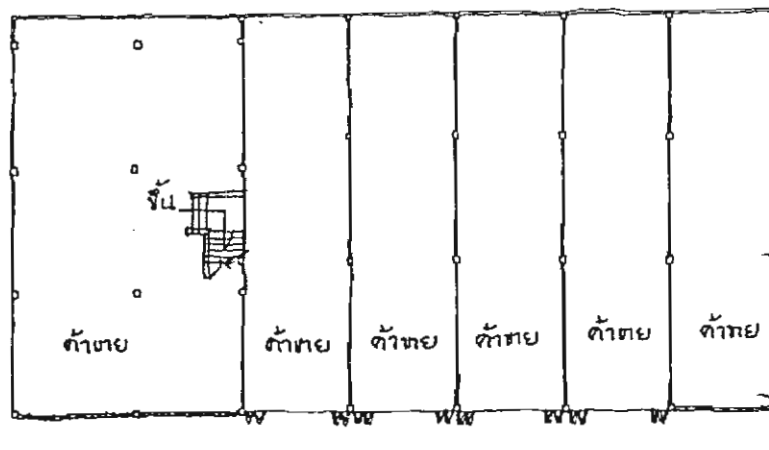
เรือนไม้ 3 ชั้นประกอบด้วยคูหา 2 ห้อง มีบันไดทางขึ้นแนบอยู่บริเวณกึ่งกลางริมผนัง ช่วงกลางเป็นชั้นที่ใช้ทำการค้า ส่วนชั้นที่ 2 และ 3 เป็นที่พักอาศัย การทำเรือนแถวไม้เป็นอย่าง 3 ชั้นนั้น มีข้อบ่งชี้บางประการได้ว่าผู้เป็นเจ้าของเรือนน่าจะเป็นผู้มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ระดับหนึ่ง รวมทั้งเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีสมาชิกมากพอสมควรจึงจะทำเรือนลักษณะนี้ แต่การทำเป็นเรือน 3 ชั้นภายใต้แผนผังค่อนข้างแคบและยาวเช่นนี้ มีผลต่อการออกแบบในเชิงความงามและสัดส่วนทางสถาปัตยกรรม เหตุนี้เพื่อให้รูปทรงเรือนดูไม่สูงชะลูดตรงขึ้นไปเป็นกล่องรูป 4 เหลี่ยม ช่วงจึงได้อาศัยการออกแบบเรือนให้มีการร่นเข้าของผนังชั้นบน เพื่อให้เกิดแนวระเบียงรอบนอกขึ้นอันทำให้อาคารดูเบาลง อีกทั้งระเบียงที่เกิดขึ้นก็ก่อประโยชน์ในเชิงการใช้สอยและการได้ร่มเงาของส่วนยื่นมาช่วยบังแดดและฝนที่จะสาดผ่านหน้าต่างประตู แต่อย่างไรก็ตามการยื่นของระเบียงดังกล่าวบางครั้งอาจไม่เพียงพอต่อการป้องกันแดดฝน จึงต้องใช้ส่วนยื่นของปีกหลังคาหันสาดต่อเพิ่มออกมาอีกชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณด้านที่มีผลกระทบโดยตรงจากทิศทางของแดดและฝน ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนอกจากเห็นได้จากการยื่นปีกกันสาดที่ค่อนข้างยาวมากของด้านข้างเรือนทางทิศตะวันออก เป็นหลังคามุงสังกะสีที่มีเหล็กค้ำยันรับยันกับระเบียงชั้นบนแล้ว ยังเห็นได้จากการทำช่องเปิดที่เป็นประตู-หน้าต่างชุดใหญ่ในแต่ละช่วงเสาอีกด้วย ความโดดเด่นของเรือนแถว 3 ชั้นชุดนี้อยู่ตรงที่รูปทรงหลังคาที่ทำเป็นทรงจั่วและมีชั้นลดซ่อนอยู่ทางด้านหน้า ทำให้อาคารดูสะอาดตาน่าสนใจขึ้นมาก รวมทั้งบริเวณส่วนหน้าจั่วเล็กก็ยังทำเป็นบานเกล็ดหน้าต่างขนาดเล็กสำหรับช่วยเป็นที่ระบายอากาศอีกส่วนหนึ่ง นอกเหนือจากช่องเปิดบริเวณส่วนปลายผนังแล้ว

สำหรับเรือนแถวไม้ชั้นเดียวนั้น จะกันแบ่งซอยเป็นห้องๆ ด้วยผนังที่มียานเปิดปิดด้านหน้าเป็นบานเฟี้ยมไม้ เรือนชุดกลุ่มนี้มีการออกแบบที่แปลกตรงรูปทรงหลังคา ซึ่งแทนที่จะทำเป็นรูปทรงจั่วโครงใหญ่คลุมยาวตลอดของพื้นที่ทั้งหมด แต่กลับทำเป็นโครงจั่วเล็กที่คลุมช่วงทั้ง 5 คูหา ทางด้านสกัดเฉพาะช่วงเสา 5.00 เมตรช่วงแรก ส่วนที่เหลือจึงทำเป็นหลังคาปีกนกที่เอียงลาดลงไปด้านหลังด้วยองศาหลังคาที่น้อยมาก การออกแบบในลักษณะที่ทำจั่วในทางยาวของเรือนเช่นนี้ มีข้อดีตรงที่ทำให้เรือนแถวทั้งกลุ่มดูน่าสนใจมาก โดยเฉพาะเมื่อประกอบกับชุดเรือน 3 ชั้นที่ทำจั่วทางด้านสกัดอันเป็นคนละแนวกัน ก่อให้เกิดการเล่นของกลุ่มหลังคาที่ดูแตกต่างจากแบบแผนทั่วไป แต่หากพิจารณาเฉพาะแต่การออกแบบเรือนแถวชั้นเดียวชุดนี้ด้วยลักษณะดังกล่าวเพียงกลุ่มเดียวแล้ว ถ้ามองในเชิงคุณค่าความงามทางสถาปัตยกรรม ก็คงประเมินได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำที่ดูเหมือนเป็นการสร้างขึ้นแบบเร่งด่วนที่ไม่ต้องการความประณีตทางสุนทรีย์มากนัก แต่หากมองในเชิงประโยชน์ใช้สอยแล้วก็นับได้ว่าสามารถตอบสนองความต้องการได้ค่อนข้างเต็มที่และเกินคุ้มเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการลงทุนก่อสร้าง

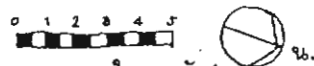

• รูปด้านซ้าย

• รูปด้านหน้า

• พื้นดินในภาพ

รูป 3 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 1

กลุ่มอาคารที่น้ำเค็มทรายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H

ข้างทิศ : แพนผัง 1

อาคารเรือนแถวไม้กลุ่ม C : ลักษณะแบบผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เป็นกลุ่มเรือนแถวไม้ 2 ชั้นที่ตั้งอยู่ฝั่งถนนตรงข้ามกับเรือนแถวไม้ชุด A เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องมีการออกแบบเป็นพิเศษ เนื่องจากมีพื้นที่ตั้งอยู่ตรงบริเวณตอนมุมของถนน ทำให้การแบ่งพื้นที่เป็นห้องคูหาต้องให้ความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างความกว้างของห้องต่อความยาว ซึ่งในกรณีนี้เจ้าของเรือนแถวได้จัดแบ่งพื้นที่ทั้งหมดออกเป็น 5 ห้อง โดยมี 3 ห้องหันหน้าออกทางด้านยาวของพื้นที่ดิน และอีก 2 ห้องหันออกทางด้านสั้น แต่หากดูเพียงจากรูปด้านอาคารจะไม่สามารถคาดเดาการแบ่งแผนผังเช่นนี้ได้ เพราะผู้ออกแบบจัดแบ่งระบบโครงสร้างรวมไว้ได้อย่างฉลาด โดยการแบ่งช่วงเสาออกเป็นคูหาที่เท่ากันทุกช่วงเสา ความพิเศษอยู่ตรงเรือนแถวห้องมุมถนนซึ่งจะกลายเป็นห้องที่มีพื้นที่ค่อนข้างมากอันเกิดจากการแบ่งพื้นที่แล้วเหลือนั่นเอง โดยที่การตัดเฉียงของผนังตรงมุมเป็นไปตามผังพื้นที่โฉนดที่ดินเท่านั้น หากใช้เกิดจากความต้องการเพื่อผลอย่างใดในการออกแบบไม่

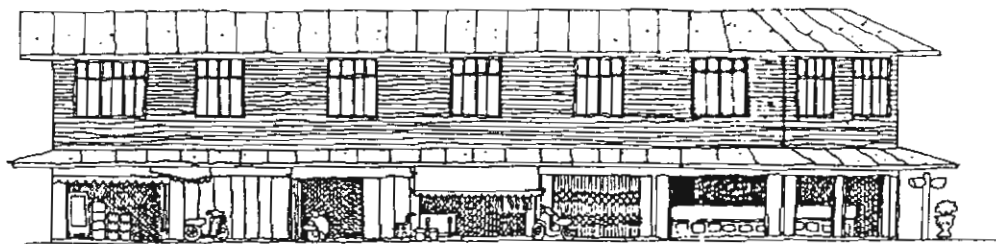
เรือนแถวไม้ชุดนี้แต่ละคูหาจัดได้ว่ามีขนาดพื้นที่ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านกว้างที่มีขนาด 4.00 เมตร ในขณะที่ทางลึกประมาณ 15.00 เมตร สำหรับเรือนทางยาวและ 16.00 เมตร สำหรับเรือนทางกว้าง โดยแต่ละห้องจัดวางบันไดอยู่บริเวณตอนกลางเรือน ทำให้พื้นที่อาคารสำหรับชั้นล่างถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนหน้าเป็นที่ค้าขายและส่วนด้านหลังเป็นที่ทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ ครั้ว ที่พักผ่อน ที่รับประทานอาหาร ห้องน้ำ ฯลฯ ในขณะที่ชั้นบนทำหน้าที่พักอาศัยทั้งหมด

สำหรับรูปแบบและรูปทรงอาคารนั้น เรือนชุดนี้ถูกออกแบบด้วยระบบโครงสร้างไม้อย่างเสาและคานาธรรมดาทั่วไป โดยที่ส่วนล่างใช้ฝาแบบเพี้ยมไม้เป็นระบบปิดเปิด มีส่วนปลายผนังตอนบนทำเป็นช่องระบายอากาศ ส่วนชั้นบนตีฝาแบบซ้อนเกล็ดทางนอนมีระบบหน้าต่างบานเปิดแบบคู่คูหาละชุดตอนบนไม่ทำช่องระบายอากาศ เรือนทั้งหมดซ่อนอยู่ภายใต้รูปทรงหลังคาแบบทรงจั่วที่มีองศาค่อนข้างแบนราบ มีปีกนกสั้นๆแนบในไซราหน้าจั่ว ส่วนชั้นล่างทำกันสาดยาวรับด้วยค้ำยัน และเนื่องจากพื้นที่หลักทั้งหมดวางทางยาวขนานกับแนวถนน เหตุนี้การทำจั่วหลังคาจึงต้องวางให้อยู่ทางด้านแคบ หากแต่ด้านแคบนี้มีความกว้างถึง 15.00 เมตร ดังนั้นจึงต้องใช้ระบบแบบเรือนจั่วแฝดที่มีรางน้ำอยู่บริเวณช่วงกลางเรือน

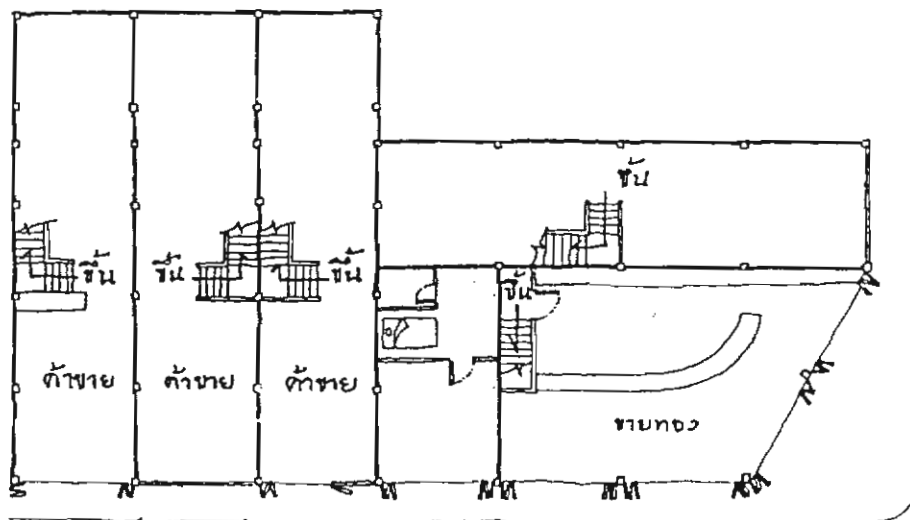
การออกแบบที่เรียบง่ายทั้งในเชิงแผนผัง รูปแบบ โครงสร้างและองค์ประกอบเช่นนี้ ทำให้ตัวงานสถาปัตยกรรมดูขาดความน่าสนใจลงไปมาก ตัวเรือนดูแข็งทื่อและขาดการสร้างสรรค์ อันบ่งบอกได้ว่าแบบแผนที่ปรากฏเช่นนี้ถือเป็นรูปแบบของเรือนแถวไม้ที่เป็นพัฒนาการเริ่มแรกของยุคเสื่อมที่เกิดขึ้นในช่วงประมาณ 20-30 ปีแล้ว ดังจะเห็นได้จากการออกแบบเรือนที่ไม่ทำระเบียงชั้นบนอีกต่อไป อีกทั้งระบบระเบียบการหน้าต่างประตูแบบชนิดที่มีช่องแสงกระจกเหนือบานเปิดก็เป็นของรุ่นหลัง รวมทั้งการจัดระบบและวิธีการวางบันไดแบบหักศอก ซึ่งต่างจากรุ่นก่อนๆ ที่เป็นระบบพาดทางเดียวแบบผนังเรียบขึ้นไป ตลอดจน

• รูปด้านข้าง

• รูปด้านหน้า

• ผังพื้นที่ส่วน

รูป 4 ผังพื้นที่และรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 1

วัสดุमुखหลังคาที่ใช้แบบกระเบื้องซีเมนต์อย่างลอนลูกฟูกก็ล้วนบ่งบอกถึงช่วงของการเปลี่ยนแปลงของระบบก่อสร้างในเรือนประเภทนี้ทั้งสิ้น

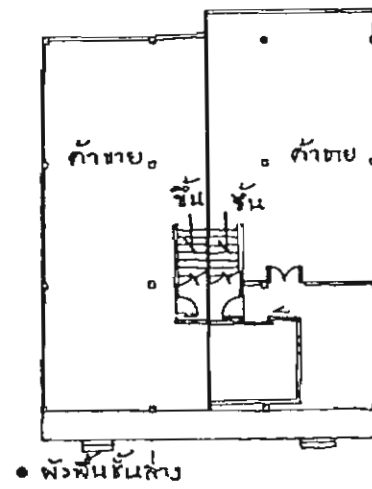
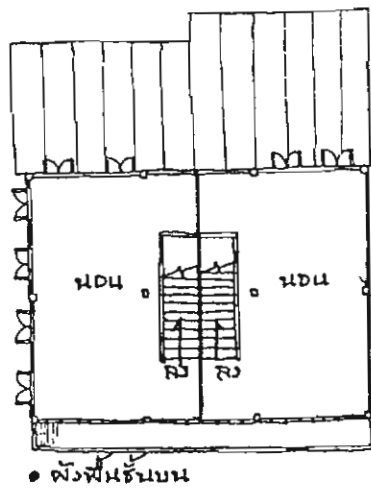
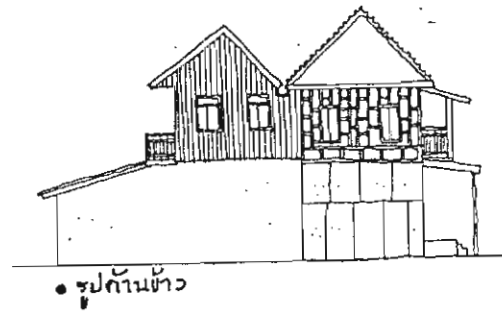
อาคารเรือนแถวไม้กลุ่ม D : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เป็นชุดเรือนแถวไม้ 2 ชั้น ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือบริเวณกึ่งกลางถนนกำแพงเพชร ประกอบด้วยเรือนหลังเดียวมี 3 คูหาๆ ละ 3.50 เมตร แต่ละคูหาลึกประมาณ 12.00 เมตร แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเสาๆละ 4.00 เมตร เรือนแถวชุดนี้แปลกพิสดารกว่าแบบมาตรฐานทั่วไปในแง่การจัดแบ่งห้อง ซึ่งโดยปกติจะแบ่งตามแนวช่วงเสา แต่กรณีนี้ใช้การแบ่ง 3 คูหาออกเป็น 2 หน่วย ทำให้หนึ่งแบ่งห้องไปกั้นอยู่ตรงกึ่งกลางของห้องคูหากลางแทน ทั้งนี้คงเป็นความประสงค์แต่แรกเริ่มที่ต้องการพื้นที่ในปริมาณดังกล่าว ในส่วนของการใช้งานนั้นชั้นล่างจะถูกใช้เป็นส่วนประกอบการค้า โดยมีช่วงสุดท้ายใช้เป็นบริเวณครัว ห้องนั่งทำช้อนอยู่ได้บันไดทางขึ้นที่แนบอยู่ข้างผนังของห้องเสากลาง สำหรับชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัยทั้งหมด

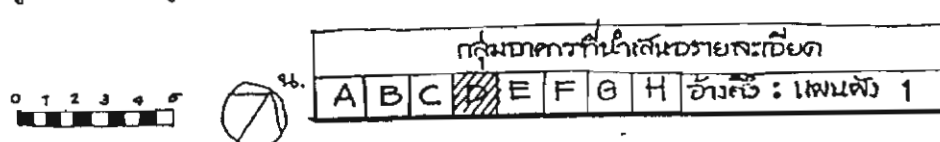
เรือนแถวชุดนี้เป็นอีกชุดหนึ่งที่เป็นเรือนแถวชุดเก่าของพื้นที่ ความโดดเด่นที่น่าสนใจอยู่ตรงที่รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งทำเป็นเรือนแถวไม้แบบมีระเบียบลอย ชั้นบนหน้า-หลัง ภายใต้อาคารหลังคา 2 ลักษณะ คือ “ทรงปั้นหยา” สำหรับช่วงเสาแนวนอกและหลังคา “ทรงจั่ว” สำหรับช่วงเสาแนวกลางเป็นทำนองอย่างเรือนแฝดแต่คนละรูปแบบกัน ส่วนช่วงเสาในสุดนั้นต่อเป็นปีกกันสาดซ้อนใต้ระเบียบลอยออกมาคลุมพื้นที่ทั้งหมด อย่างไรก็ตามความแตกต่างในการใช้รูปแบบหลังคาที่ไม่เหมือนกันดังกล่าว ทำให้เกิดข้อสงสัยบางประการเกี่ยวกับที่มาที่ไปของการออกแบบ ซึ่งโดยปกติมักจะใช้รูปแบบลักษณะที่เหมือนกัน เพราะรูปแบบต่างๆย่อมมีระบบและระเบียบในเชิงช่างของตน การใช้รูปแบบที่ต่างกันนอกจากจะมีผลทางด้านความงามในเชิงสุนทรีย์แล้ว ยังอาจมีผลถึงด้านความประหยัดทั้งเวลาและโครงสร้างในเชิงกระบวนการช่างอีกด้วย ดังนั้นเมื่อพิจารณาวิเคราะห์ถึงรายละเอียดบางประการก็อาจพบได้ว่าแท้จริงแล้วการออกแบบเรือนแถวชุดนี้ในครั้งแรกเริ่ม ก็หาได้แหวกแบบแผนมาตรฐานอย่างทั่วไปไม่ ด้วยเชื่อว่าเรือนชุดแรกนั้นคงเป็นเรือนแฝดแบบหลังคา “ทรงปั้นหยา” ทั้ง 2 หลัง การเปลี่ยนแปลงน่าจะเกิดขึ้นกับเรือนหลังในภายหลังที่มีการปรับเปลี่ยนแก้ไขหรือซ่อมแซมอาคาร โดยการแก้ไขครั้งนี้นอกจากจะเปลี่ยนระบบของการเข้าฝาแบบปะกนไม้ทั้งหมด มาเป็นอย่างแบบไม้กระดานตีตามตั้งทั้งหมดแล้ว ยังได้เปลี่ยนรูปทรงหลังคาเดิมจากทรงปั้นหยาให้เป็นแบบทรงจั่วอีกด้วย

อาคารเรือนแถวไม้กลุ่ม E : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เป็นชุดเรือนแถวไม้ชั้นเดียวที่แทรกอยู่ในระหว่างกลุ่มอื่นๆทางฝั่งทิศเหนือของถนนกำแพงเพชร จัดได้ว่าเป็นกลุ่มเรือนแถวไม้รุ่นเก่าที่สุดกลุ่มหนึ่งของตลาด ในสภาพปัจจุบันค่อนข้างทรุดโทรม เรือนแถวชุดนี้มีขนาดค่อนข้างเล็กแบ่งเป็น 2 คูหา คูหาหนึ่งกว้างประมาณ

รูป 5 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 1

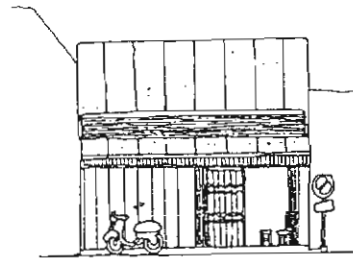
3.50 เมตร ส่วนเล็กแบ่งเป็น 3 ช่วงเสาจะประมาณ 4.00, 4.00 และ 2.00 เมตรตามลำดับ ผนังด้านล่างโดยรอบตั้งคร่าวไม้ดีเป็นกระดานเข้าลิ้นตามแนวตั้ง ด้านหน้าใช้บานเปิดปิดระบบเพี้ยมไม้ เหนือบานประตูทำเป็นช่องลมระบายอากาศ

เรือนแถวชุดนี้แม้จะเป็นเรือนแถวชั้นเดียวที่ดูเล็กและเรียบง่าย หากแต่ในแง่ของความงามทางสถาปัตยกรรม ต้องนับว่าน่าสนใจมากทีเดียว เพราะในการออกแบบรูปทรงของเรือนนั้นมีความสัมพันธ์ที่ได้สัดส่วนกับรูปทรงหลังคาที่เป็นทรงจั่วอย่างกลมกลืน โดยเฉพาะหลังคาซึ่งทำมุมองศาค่อนข้างสูง ทำให้เกิดพื้นที่ว่างใต้โถงหลังคาที่โปร่ง อันชี้ให้เห็นถึงการออกแบบที่มีความเข้าใจในเรื่องผลกระทบจากสภาพแวดล้อม คือความร้อนอบอ้าว การยกหลังคาให้สูงขึ้นย่อมทำให้เกิดข้อดีในแง่การขยายระยะรังสีความร้อนที่จะแผ่คลุมลงมา ในขณะที่การยกคอสองชั้นระหว่างปีกหลังคาประสานกับปีกกันสาด กลายเป็นช่องเปิดสำคัญที่ทำให้ความร้อนซึ่งสะสมอยู่นั้นระบายออกไปได้ จุดเด่นเหล่านี้มักจะมีแทรกให้เห็นได้ในงานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นเสมอ เป็นความเข้าใจที่เกิดจากประสบการณ์แล้วแปลงมาสู่ความคิดในการแก้ปัญหา ผนวกกับความรู้ทางเชิงช่าง จนที่สุดได้นำมาซึ่งการแสดงออกถึงความงามในรูปสถาปัตยกรรมที่มีความหมายในทางปัญญาซึ่งสามารถประเมินคุณค่ามันได้แบบซื่อๆตรงไปตรงมา

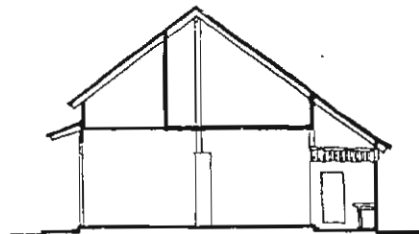
เรือนแถวชุดนี้แต่เดิมใช้พื้นที่ห้องแรกของช่วงเสาทางด้านเล็กเป็นส่วนค้าขาย ห้องที่ 2 เป็นที่พักผ่อนและอยู่อาศัย โดยมีช่วงที่เหลือ 2.00 เมตรของห้องสุดท้ายทำเป็นครัวและห้องน้ำ (ซึ่งส่วนนี้การทำหลังคาคลุมอาศัยปีกหลังคาที่ต่อยาวจากจั่วประธานดิ่งยาวลงมา) แต่ปัจจุบันนี้ความจำเป็นในการใช้สอยพื้นที่มีเพิ่มขึ้น ดังนั้นผู้อยู่อาศัยจึงได้แปลงการใช้สอยพื้นที่ใหม่ด้วยการใช้ส่วนว่างของโถงจั่วหลังคาทำเป็นชั้นลอยสำหรับใช้เป็นที่พักอาศัยแทน โดยจะทำบันไดทางขึ้นเล็กๆแนบกับผนังเรือนขึ้นไป ซึ่งแม้ว่าขนาดของที่ว่างในโถงหลังคาดังกล่าวที่จริงแล้วไม่เหมาะที่จะใช้สำหรับอยู่อาศัย ด้วยมีความอบอ้าวอันเกิดจากความร้อนที่แผ่ลงมาของหลังคาสังกะสีอย่างมาก หากแต่นั้นคือความจำเป็นที่ผู้อยู่อาศัยจำเป็นต้องปรับตัวและยอมรับกับสภาพดังกล่าวนี้

อาคารเรือนแถวไม้กลุ่ม F : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

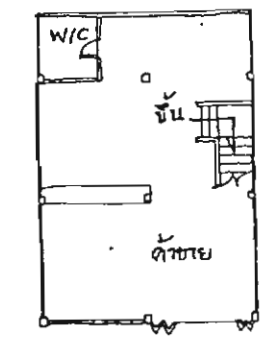
เป็นชุดเรือนแถวไม้ 2 ชั้นที่ตั้งอยู่ตรงปลายสุดของกลุ่มเรือนแถวที่ปลูกต่อยาวมาจากตัวตลาดกลาง มีขนาดความกว้างของแต่ละคูหากว้างประมาณ 5.00 เมตร ในขณะที่มีความลึกค่อนข้างจำกัด คือ จะลึกเพียง 10.00 เมตร และเช่นเดียวกับเรือนแถวไม้ทั่วไปที่ชั้นล่างนั้นส่วนด้านหน้าจะใช้พื้นที่สำหรับค้าขาย มีห้องน้ำซ่อนอยู่ใต้บันได ส่วนชั้นบนเป็นที่หลับนอนทั้งหมด หากแต่เรือนแถวชุดนี้มีลักษณะพิเศษตรงที่ด้านหลังอาคารติดกับถนนซอยอีกเส้นหนึ่ง ดังนั้นการออกแบบอาคารแทนที่จะทำเป็นผนังทึบ ก็จะเป็นผนังเปิดโล่งใช้บานเปิดปิดบานเพี้ยมแบบเดียวกับด้านหน้า การทำผนังเช่นนี้มีข้อดีก็คือเท่ากับทำให้กลายเป็นเรือนแถวที่มีด้านหน้า 2 ด้านโดยปริยาย อันถือเป็ข้อได้เปรียบในเชิงพาณิชย์ที่สามารถทำการค้า

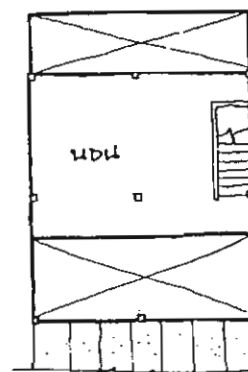
• รูปด้านหน้า

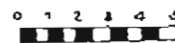
• รูปข้าง

• พื้นชั้นล่าง

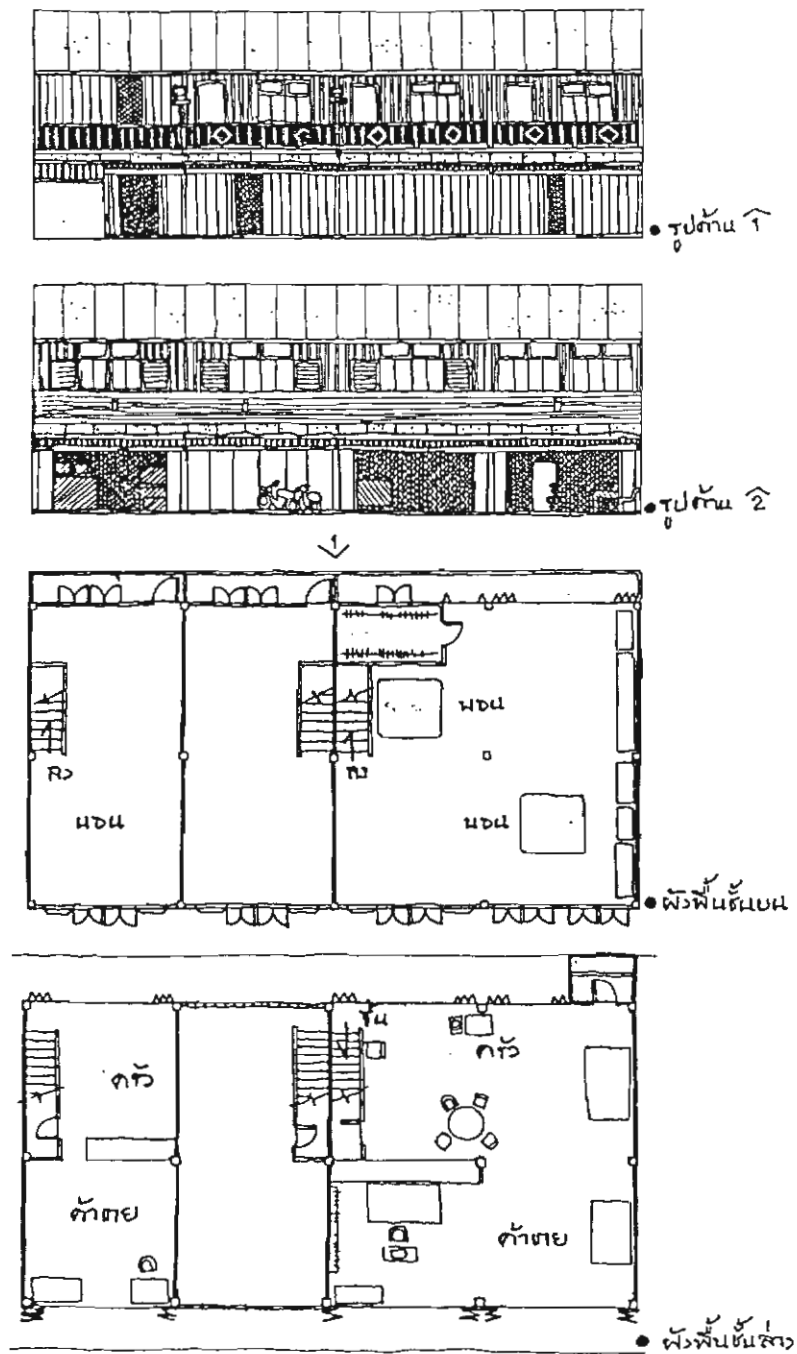

• พื้นชั้นบน

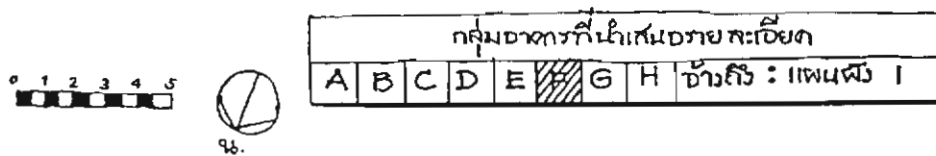

รูป 6 ผังพื้น รูปด้าน และรูปตัดของอาคาร E ในแผนผัง 1

กลุ่มอาคารกึ่งน้ำเส้นทรายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H
ตัวอักษร : แผนผัง 1							

รูป 7 ผังพื้นที่และรูปด้านของอาคาร F ในแผนผัง 1

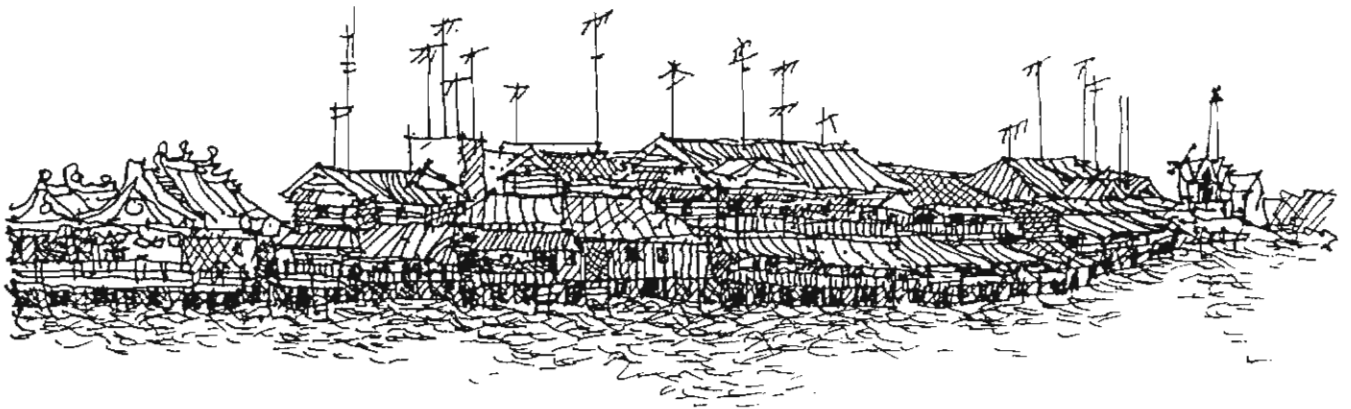
ได้มากกว่าด้านเดียว หากแต่ข้อเสียคงมีเพียงไม่สามารถใช้พื้นที่ด้านล่างนี้กระทำการกิจกรรมอื่นได้นอกจากค้าขาย อีกทั้งการควบคุมการเข้าออกของลูกค้า แต่ในปัจจุบันจากสาเหตุที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจและบทบาทหน้าที่ของเรือนแถวในตลาดแห่งนี้ นอกจากหลายหลังจะปรับการใช้สอยไปเป็นบ้านพักอาศัยอย่างเดียวแล้ว พื้นที่ด้านหลังนี้ยังถูกใช้เป็นส่วนครัวและส่วนพักอาศัยแทนอย่างสมบูรณ์

ในแง่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นเรือนทรงจั่วเดี่ยวที่คลุมกว้างตลอดทั้ง 10 เมตร หลังคาจั่วใช้มุงองศาที่น้อย ทำให้รูปทรงหลังคามีลักษณะค่อนข้างแบน วัสดุมุงใช้สังกะสี ส่วนด้านหน้าอาคารชั้นบนทำเป็นระเบียงลอย ตั้งเสารับปีกชายคา โดยมีกันสาดปีกนกชักคลุมอยู่ใต้ระเบียงลอยอีกชั้นหนึ่ง จากรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมที่มีรูปทรงจั่วที่แบน รวมทั้งองค์ประกอบต่างๆ อาทิ บานหน้าต่างชั้นบนที่ใช้แบบบานเปิดคู่มีข้อลับ มีช่องแสงตอนบน รวมทั้งรูปแบบของลูกกระงะระเบียงบ่งบอกว่าจะน่าจะเป็นเรือนแถวไม้ที่อายุประมาณไม่เกิน 20-30 ปี ซึ่งจากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนก็ได้ความพ้องกันว่าเดิมเป็นเรือนแถวชุดที่เป็นเรือนชั้นเดียวแล้วจะมาปรุงใหม่เป็นเรือน 2 ชั้น เมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่แล้วนี้เอง

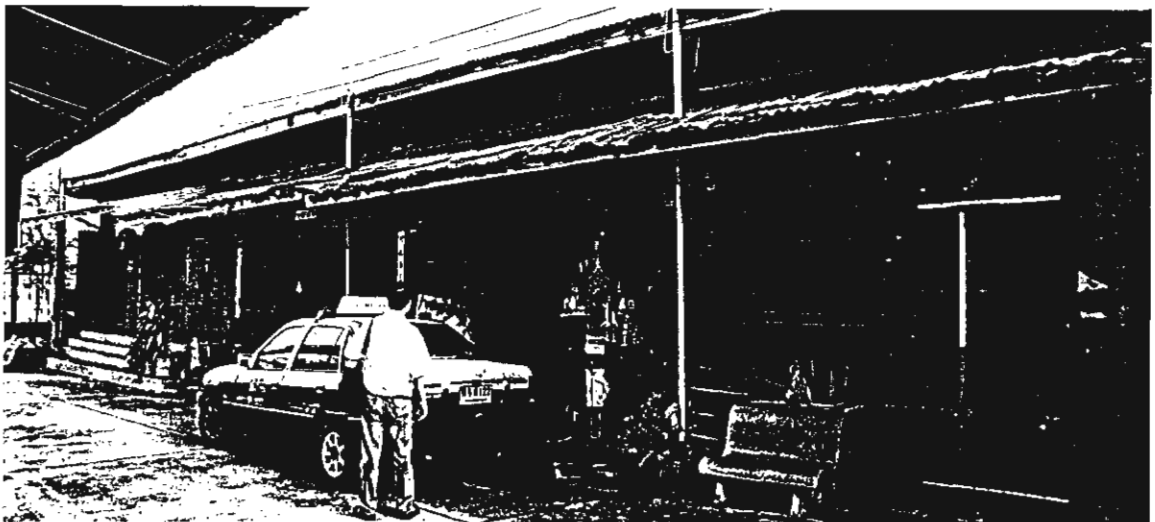
3.2 เรือนแถวไม้ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ตลาดแห่งนี้เดิมเริ่มต้นเป็นกลุ่มเล็กๆขึ้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ก่อนขยายตัวออกมาเป็นโครงสร้างใหญ่ตามแนวถนนที่ออกสู่ถนนใหญ่ โดยมีตัวตลาดสดอยู่บริเวณกึ่งกลางที่มีเรือนแถวไม้สร้างล้อมรอบเป็นชุดๆ ตลาดแห่งนี้คงจะมีความเจริญมากในยุคหนึ่ง เพราะจากสภาพของตัวเรือนแถวไม้ที่เป็นร้านค้าที่ยังคงเหลืออยู่จำนวนมากแล้ว ด้วยรูปลักษณะของตัวเรือนที่มีขนาดใหญ่โตเป็นกลุ่มก้อนกว่าที่อื่น แม้ว่าในปัจจุบันส่วนหนึ่งจะถูกรื้อถอนและเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างเรือนแถวตึกแล้ว โดยเฉพาะช่วงปลายตลาดที่ร่นออกมายังด้านถนนใหญ่ และรวมทั้งบทบาทของอาคารเหล่านั้นจะลดถอยลง ซึ่งส่วนใหญ่ใช้เป็นเรือนพักอาศัยแบบถาวรไปแล้วก็ตาม แต่โดยภาพรวมแล้วยังมีบรรยากาศที่บ่งบอกถึงความคึกคักเจริญอย่างมากของชุมชนที่นี้ในครั้งอดีตโน้นได้เป็นอย่างดี

ลักษณะเฉพาะที่น่าสังเกตของเรือนแถวไม้กลุ่มเก่าแก่ของตลาดที่นี้ ปรากฏว่ามีกลุ่มหนึ่ง (กลุ่ม B และอาคารฝั่งตรงข้าม) ที่มีขนาดของช่วงถนนกว้างใหญ่เป็นแบบลานกว้างมากกว่าจะเป็นอย่างถนนทั่วไปแบบอาคารกลุ่มอื่นที่อยู่ต่อเนื่องกัน ซึ่งลานกว้างนี้แต่เดิมเคยเป็นสวนผลไม้มาก่อน อันแสดงถึงความผสมผสานกันระหว่างกิจกรรมการค้าและความเป็นอยู่ของคนไทยดั้งเดิมในพื้นที่นี้ในอีกมุมหนึ่ง

ตลาดศรีประจันต์ สยามบุรี
๐๕๖๕
๑๓๕๓

รูป 8 เรือนแถวไม้ค้าขายและพักอาศัยในตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม : กรณีศึกษา

อาคารตลาดสด A : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เป็นอาคารไม้แบบชั้นเดียวที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ คือมีความกว้างประมาณ 16.00 เมตร และยาวประมาณ 28.00 เมตร ซึ่งด้านกว้างนี้แบ่งแยกเสาโครงสร้างออกเป็น 4 ช่วงโดยมีความกว้างช่วงละประมาณ 4.00 เมตร และด้านยาวแบ่งออกเป็น 7 ช่วงละประมาณ 4.00 เมตรเช่นกัน ทำให้อาคารหลังนี้มีโครงสร้างที่เป็นระบบแบบพิกัดเท่าๆกันทั้งหลัง

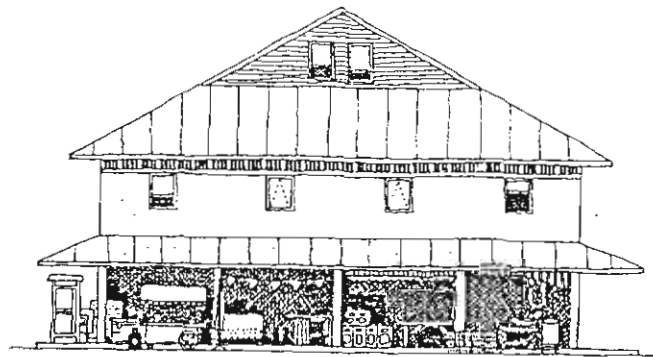
การใช้สอยพื้นที่ก็จะอาศัยพิกัดเหล่านี้เป็นตัวกำหนดด้วยการตั้งเป็นร้านไม้วางสินค้าแนวยาวไปกับแนวเสาแต่ละช่วง โดยเว้นช่วงทางเดินของทุกช่วงเสาทั้งใน 2 แนวหากันประมาณ 1.20 เมตร ทำให้เกิดช่องทางสัญจรแบบ 4 แยกตัดกันในทุกๆช่วงเสา ซึ่งก็ทำให้การเคลื่อนไหวของระบบสัญจรในการใช้งานเป็นไปได้อย่างคล่องตัว

อย่างไรก็ตามการเป็นอาคารที่มีระบบการใช้งานที่เป็นตลาดสดนั้น ย่อมต้องคำนึงถึงปัจจัยหลักสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งเสมอ นั่นคือกลิ่นอันเกิดจากผลิตภัณฑ์ต่างๆ รวมทั้งระบบการจัดการในเรื่องของสิ่งเน่าเสีย ทำให้ตัวอาคารประเภทนี้ต้องมีการออกแบบให้เกิดการถ่ายเทที่สะดวกที่สุด ดังนั้นแทบทุกแห่งตัวอาคารตลาดสดจึงต้องทำเป็นเรือนโถงที่ไม่มีผนัง ทั้งมักทำช่องระบายตรงส่วนบนบริเวณปลายเสาอีกด้วย เช่นเดียวกับตลาดแห่งนี้ที่ทำเป็นอาคารโล่งทุกด้าน โดยมีหลังคาถันสอดยื่นคลุมโดยรอบเพื่อกันแดดกันฝนให้กับทางเข้าที่สามารถเข้าถึงภายในได้ในทุกช่อง

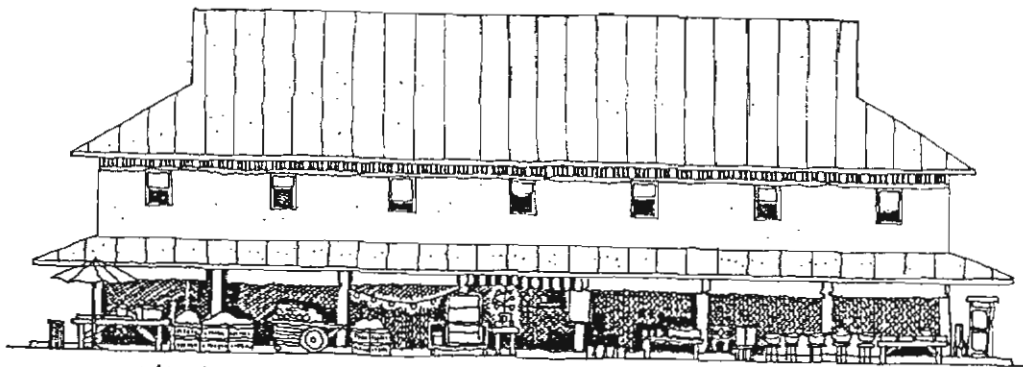
อย่างไรก็ตามในเชิงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแล้ว ต้องนับว่าอาคารแห่งนี้มีลักษณะพิเศษที่ต่างจากทั่วไปอยู่พอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยก “คอสอง” ซึ่งปกติจะยกเหนือระดับของปลายกันสาดส่วนล่างขึ้นมาเล็กน้อย แล้วใส่บานเกล็ดหรือตีเป็นช่องโปร่งก่อนคลุมหลังคาใหญ่ส่วนบนลงมา หากแต่ตลาดสดแห่งนี้กลับยกเป็นผนังขึ้นสูงมากทำนองอย่างผนังตัวเรือนด้วยวัสดุเบา ทำให้อาคารหลังนี้ดูเหมือนเป็นเรือนแบบ 2 ชั้น ที่สำคัญคือช่องหน้าต่างที่ใช้แบบบานกระทุ้งช่องละชุดตลอดทั้งแนว แล้วทำแนวระบายอากาศอีกชั้นหนึ่งบนปลายผนัง ก่อนที่จะทำหลังคาแบบทรงมะนิลามุงสังกะสีคลุมทั้งหมด โดยไม่ลืมที่จะเจาะช่องเปิดแบบหน้าต่างตรงบริเวณหน้าจั่วของอาคารอีกด้านละคู่ ความโดดเด่นที่ปรากฏเช่นนี้นอกจากจะทำให้ได้รูปแบบอาคารที่ดูกลมกลืนกับเรือนแถวรอบด้านแล้ว การยกผนังยังช่วยให้มวลหลังคาทั้งหมดไม่หนักจนเกินไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นข้อดีที่สำคัญที่สุดคงไม่พ้นไปกว่าการได้อาคารซึ่งมีระบบการหมุนเวียนหลังการถ่ายเทของอากาศทั้งในระบบกลั่นดาว รวมทั้งระบบความร้อนภายในที่ดีกว่าทั่วไปอย่างแน่นอน

อาคารเรือนแถวไม้ชุด B : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

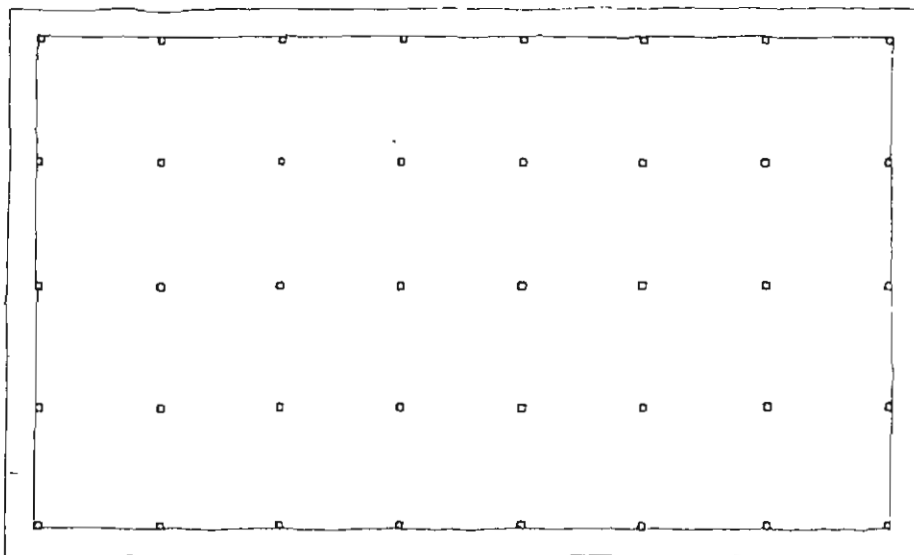
เป็นอาคารเรือนแถวไม้ 2 ชั้นอายุประมาณ 30-40 ปี ที่ตั้งอยู่บริเวณด้านขวาดอนต้นของถนนหลักภายในตลาดนับจากฝั่งทำน้ำขึ้นไป เรือนแถวชุดนี้ต้องถือเป็นชุดพิเศษ

• รูปด้านหน้า

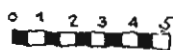

• รูปด้านข้าง

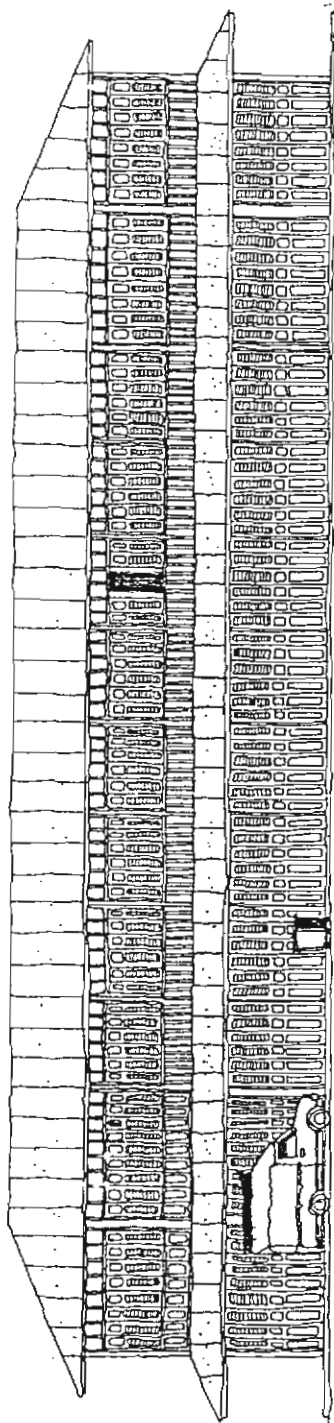

• พื้นผิว

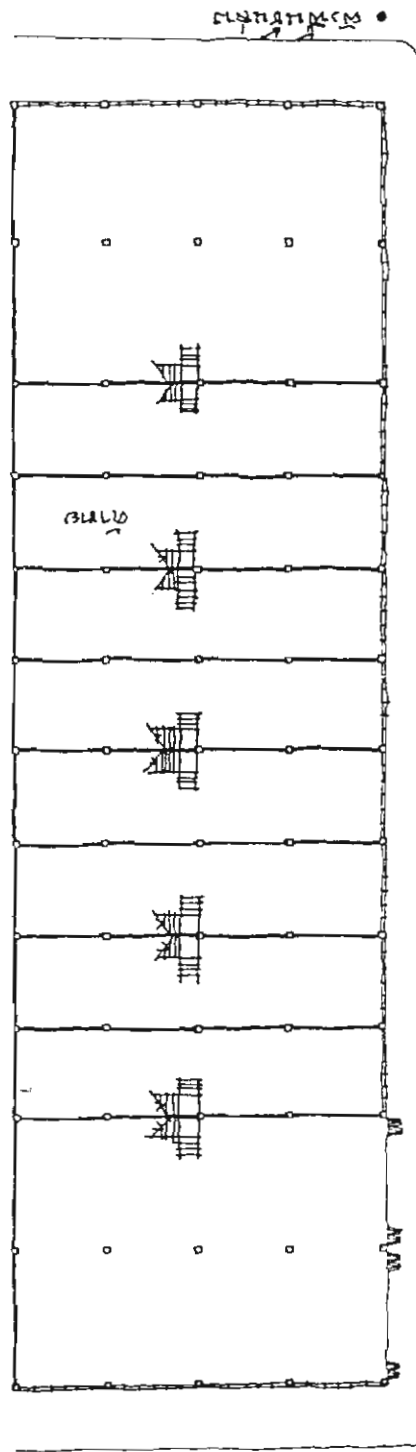
รูป 9 มังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 2

กลุ่มอาคารที่นำเสนอรายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H
ตัวชี้วัด: แผนผัง 2							

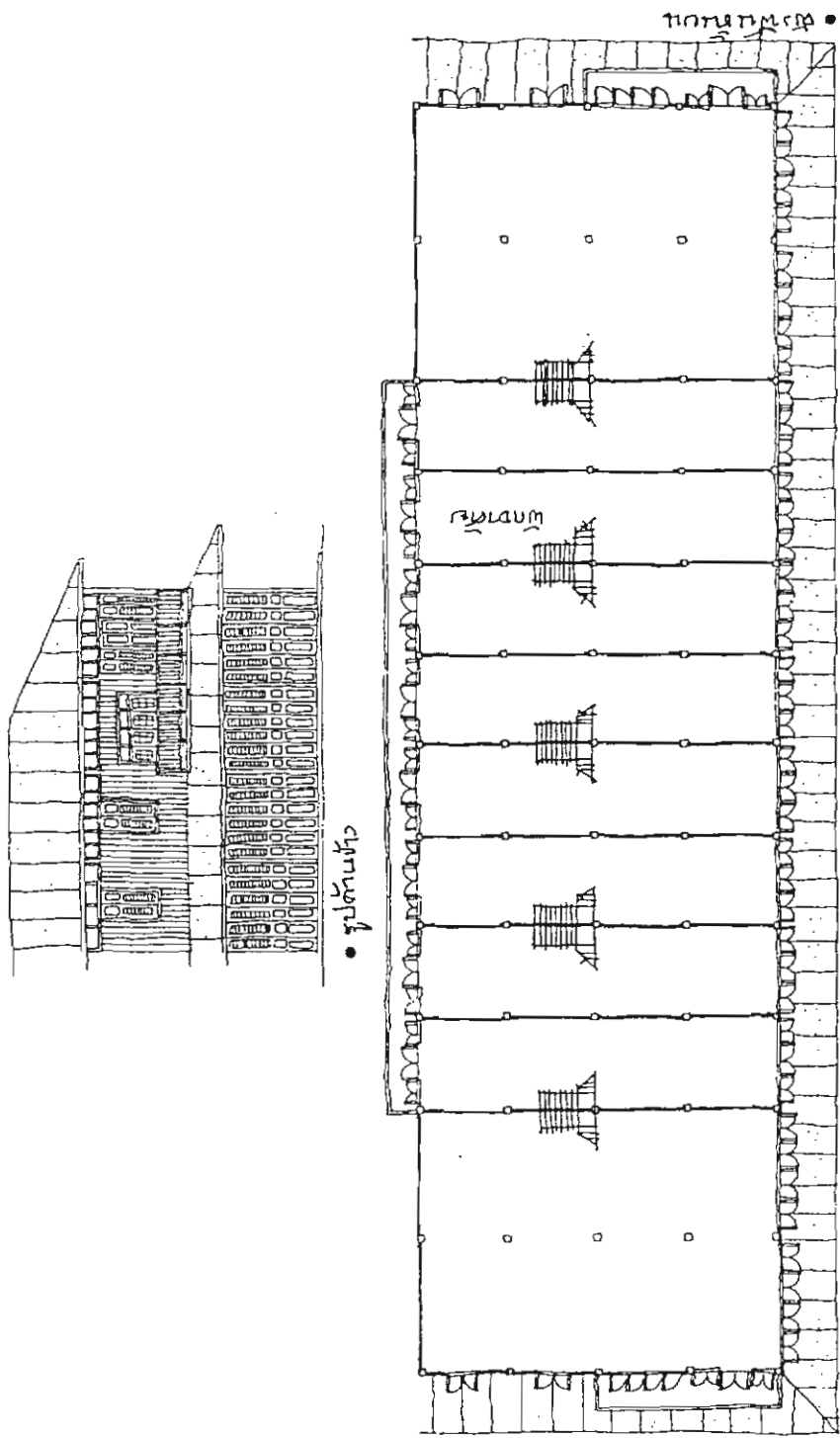
• รูปด้านหน้า

รูป 10 ผังพื้นชั้นล่างและรูปด้านหน้าของอาคาร B ในแผนผัง 2

กลุ่มอาคารที่ใช้ซื้อขายเศษพืช									
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J

กลุ่มอาคารที่ไล่เลี่ยกัน

A	B	C	D	E	F	G	H	ข้าวสาร	แผงตัว 2
---	---	---	---	---	---	---	---	---------	----------

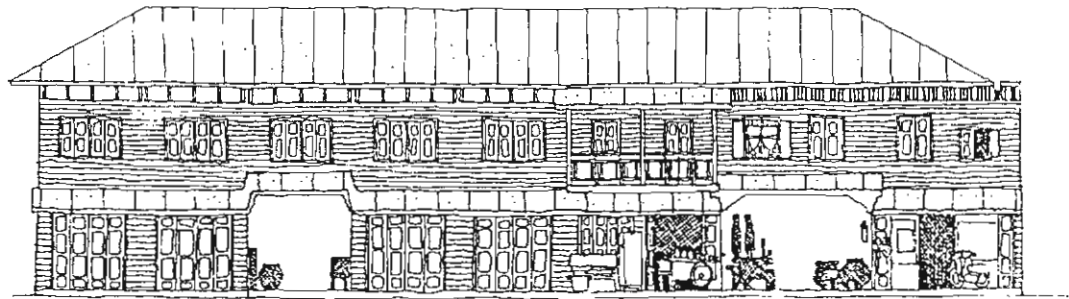
รูป 11 ผังพื้นที่และรูปด้านข้างของอาคาร B ในแผง 2

สำคัญที่ควรอนุรักษ์และได้รับการศึกษาอย่างละเอียด เพราะเป็นเรือนแถวชุดใหญ่ที่มีขนาดและความประณีตของผังและองค์ประกอบที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก เป็นเรือนแถวเพียง 1 ในจำนวนไม่กี่ชุดที่ได้รับการออกแบบที่ลงตัวและสมบูรณ์ที่สุด นับตั้งแต่ผังที่มีการจัดแบ่งพื้นที่แบบตั้งใจโดยเฉพาะ นั่นคือส่วนต้นและท้ายเรือนกำหนดให้เป็นหน่วยใหญ่ที่มีพื้นที่กว้างขนาด 2 คูหา คูหาละประมาณ 4.50 เมตร ขนาบห้องตรงส่วนกลางที่กันผนังแบ่งซอยเป็นหน่วยย่อยๆ จำนวน 8 หน่วย คูหาละประมาณ 3.00 เมตร มีความลึกทั้งอาคารประมาณ 12.00 เมตร แบ่งเป็น 4 ห้องเสาๆละประมาณ 3.00 เมตร พื้นที่ 4 ห้องเสานี้แบ่งการใช้งานออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหน้าใช้ทำการค้า ส่วนหลังเป็นที่ทำกิจกรรมในการอยู่อาศัย โดยจะมีบันไดทางขึ้นแบบหักศอกตั้งคั่นอยู่บริเวณช่วงกลางเรือนพอดี บันไดนี้ถูกออกแบบให้ประกบคู่กันเป็นหน่วยๆ เพื่อให้โครงสร้างส่วนนี้แข็งแรงขึ้น สำหรับชั้นบนทำเป็นที่พักอาศัยเฉพาะความโดดเด่นในเชิงผังของเรือนแถวกลุ่มนี้คือ การทำระเบียงลอยของชั้นบนที่จัดแบ่งลักษณะให้แตกต่างกัน โดยกลุ่มที่เป็นคูหาเดี่ยวตอนกลางจะทำระเบียงเชื่อมต่อถึงกันทั้งหมดทางด้านหลังเรือน ส่วนเรือนที่มีหน่วยใหญ่ก็จะย้ายระเบียงนี้ไปไว้ตรงส่วนท้ายของด้านสกัดแทน ทำให้นอกจากจะได้ชุดระเบียงที่แยกเฉพาะต่อกันแล้ว ยังทำให้ระเบียงนี้ไม่ดูยาวมากจนเกินไป และมีผลให้รูปด้านน่าสนใจยิ่งขึ้น ข้อสังเกตประการหนึ่งคือด้านหลังนี้จะไม่มีกันสาดปีกนกเหนือผนังชั้นล่างนี้แต่ประการใด ผิดกับด้านหน้าและด้านข้างซึ่งจะชักปีกกันสาดยื่นคลุมยาวตลอด ทั้งนี้เพราะส่วนของด้านหลังไม่ได้ทำช่องเปิดกว้างแบบบานเฟี้ยมและมีช่องลมตอนบนเหมือนด้านหน้าแต่อย่างใด ลักษณะพิเศษเช่นนี้ทำให้เห็นถึงความแตกต่างจากเรือนแถวไม้ทั่วไป ที่มักทำให้มีระเบียงลอยยาวต่อเนื่องกันตลอดทางด้านหน้าเรือนโดยมีปีกกันสาดซ่อนอยู่ส่วนใต้ระเบียงนั้นเสมอ

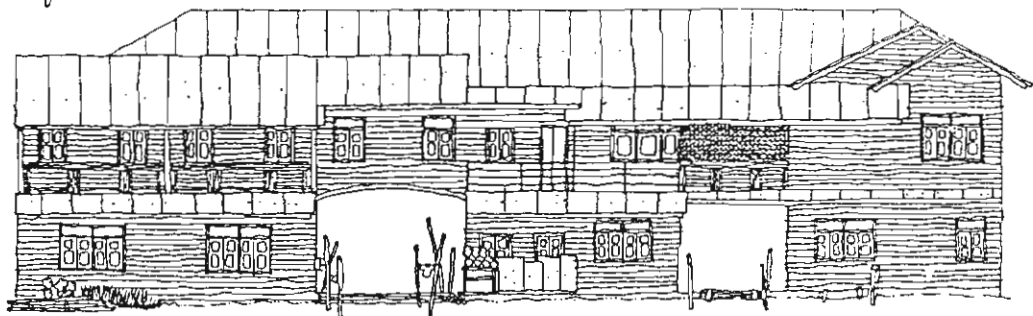
นอกจากนี้แล้วลักษณะเด่นพิเศษอีกประการหนึ่ง ก็คือรูปทรงหลังคาซึ่งทำเป็นเรือนแบบหลังคาปั้นหย่าผืนใหญ่ชุดเดียวคลุมทั้งหลัง ซึ่งถือเป็นแบบยอดนิยมของชุมชนแห่งนี้ ความหนักแน่นของบางอาคารที่เกิดจากขนาดที่กว้างยาว ประกอบกับรูปทรงหลังคาที่ดูเรียบง่ายแต่มีสัดส่วนงดงามผสมผสานกับการใช้องค์ประกอบที่ดูประณีต โดยเฉพาะการออกแบบชุดบานเกล็ดเปิดปิดที่เป็นบานเฟี้ยมไม้แบบลูกฟักผสมบานเกล็ดทั้งของประตูชั้นล่างและหน้าต่างชั้นบนนั้น ทำให้เรือนแถวชุดนี้ดูสง่าและภูมิฐานอย่างยิ่ง

อาคารเรือนแถวไม้ชุด C : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

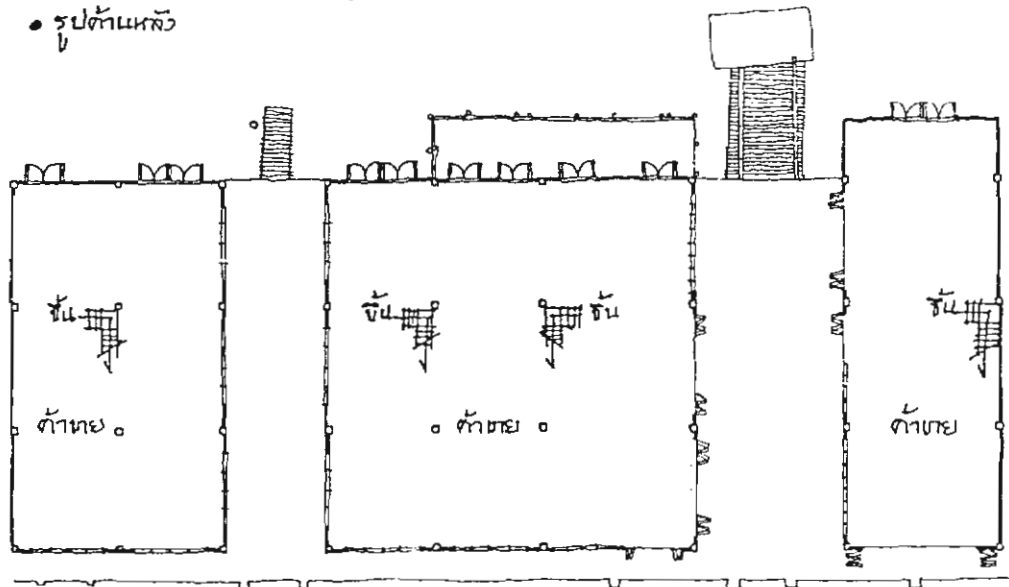
เป็นชุดเรือนแถวไม้แบบ 2 ชั้น ที่ตั้งอยู่ตรงส่วนปลายสุดของตลาดขนานไปตามแนวแม่น้ำ มีลักษณะพิเศษคือสร้างคล่อมทางเดินเข้าออกสู่ท่าหน้า 2 ท่า ทำให้ต้องเปิดช่องคูหาถึง 2 ช่องเพื่อใช้เป็นทางให้ทะลุถึงดินท่าได้ ซึ่งในการออกแบบนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการแบ่งความกว้างของห้องคูหาที่ไม่เท่ากัน โดยพื้นที่หน่วยแรกด้านซ้ายมือใช้ 2 คูหาๆละ 3.50 เมตร ก่อนเปิดเป็นช่องทางเดินไปท่าหน้าอีก 3.50 เมตร แล้วจึงถึงเรือนหน่วยใหญ่ที่ใช้ความกว้าง 3 คูหาๆละ 3.50, 3.50 และ 5.00 เมตรตามลำดับ

• รูปด้านหน้า

• รูปด้านหลัว

• ผังชั้นล่าง

รูป 12 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 2

กลุ่มอาคารที่นำเสนอขายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H

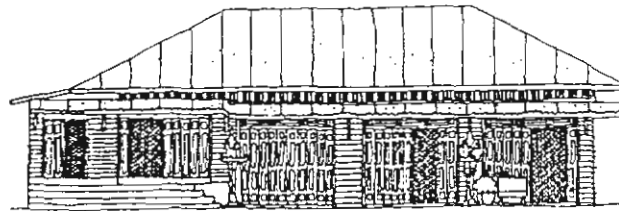
ชั้นที่ ๑: แผนผัง 2

ถัดมาเป็นอีก 1 ห้องสำหรับเป็นช่องทางเดินไปเดินทำเช่นกันซึ่งกว้างประมาณ 5.00 เมตร แล้วจึงเป็นหน่วยสุดท้ายคูลาเต็วกว้าง 5.00 เมตร โดยมีส่วนลึกยาวประมาณ 12.00 เมตร แบ่งเป็น 3 ห้องๆละ 4.00 เมตร สำหรับการใช้อยู่อาศัยของพื้นที่ใช้สอยนั้น ส่วนล่าง 2 ช่วงเสาแรกใช้เป็นส่วนค้าขาย ส่วนช่วงเสาสุดท้ายใช้เป็นครัวพักผ่อนและห้องน้ำ โดยมีบันไดทางขึ้นชั้นบนตั้งอยู่ตรงบริเวณแนวเสาช่วงที่ 2 สำหรับพื้นที่ชั้นบนจะใช้เป็นที่พักอาศัยทั้งหมด ซึ่งบางหน่วยได้มีการปรับปรุงการใช้อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น เช่นการรื้อผนังเข้ามาเพื่อทำเป็นระเบียง หรือการต่อยื่นพื้นที่ออกไปเพื่อให้มีเนื้อที่มากขึ้น ฯลฯ

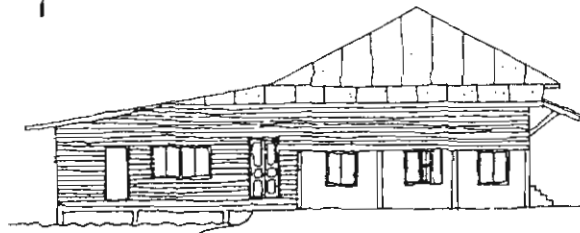
ความน่าสนใจหรือลักษณะเด่นของเรือนแถวชุดนี้ นอกจากรูปทรงหลังคาแบบปั้นหยา มุงกระเบื้องสังกะสีที่ทำอย่างได้สัดส่วนที่สัมพันธ์กับรูปทรงเรือนแล้ว อีกส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการทำเรือนที่คล่อมช่องทางเดิน แล้วทำปีกกันสาดด้านหน้ายกขึ้นเล็กน้อยเหนือช่องทางเดินนี้ ทำให้ระนาบของปีกกันสาดทั้งหมดดูเหมือนมีการเล่นระดับที่แตกต่าง ทั้งส่วนที่ยกนั้นมีคุณลักษณะกลายเป็นซุ้มที่เน้นช่องทางเข้าได้อย่างมีที่ทำ

อาคารเรือนแถวไม้ชุด D : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

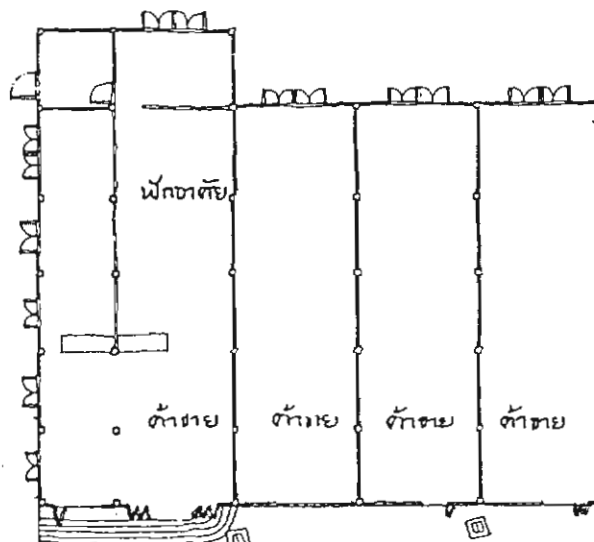
เป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวชุดเล็ก ที่ตั้งอยู่ตรงส่วนปลายสุดด้านซ้ายของชุดเรือนแถวที่วางขนานกับแนวแม่น้ำ เรือนแถวชุดนี้เดิมทีทำเป็น 4 หน่วยๆละคูลา ซึ่งมีความกว้างคูลาละประมาณ 4.00 เมตร มีช่วงลึกเดิมประมาณ 10.00 เมตร แบ่งเป็น 4 ช่วงเสาๆละ 2.50 เมตร โดยพื้นที่ 2 ช่วงแรกใช้สำหรับประกอบการค้า ส่วนถัดมาเป็นที่อาศัยหลับนอน และมีช่วงสุดท้ายเป็นครัวและพื้นที่อเนกประสงค์ แต่ต่อมาได้มีการต่อเติมอาคารขึ้นโดยหน่วยซ้ายสุดต่อเพิ่มขยายด้านกว้างออกไปอีกประมาณ 2.50 เมตร ในขณะที่ทางด้านลึกของทั้งชุดก็ขยายออกไปอีกเช่นกัน ด้วยการยื่นเนื้อที่ออกไปอีก 3.00 เมตร สำหรับหน่วยซ้ายสุดยังต่อเพิ่มออกไปอีกถึง 2.00 เมตร การขยายเพิ่มของพื้นที่เช่นนี้ทำให้รูปทรงเดิมของอาคารเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจากเดิมเรือนหลังคาทรงปั้นหยาด้านหน้ามีปีกกันสาดลดห่างจากชายคาประธานเพื่อเปิดให้มีคอสองสำหรับระบายอากาศอีกช่วงหนึ่งนอกเหนือจากส่วนที่ซ่อนอยู่ใต้ปีกกันสาดเหนือประตูบานเฟี้ยม เมื่อมีการดัดแปลงเรือนโดยขยายด้านข้างออกไปทำให้ต้องต่อเป็นปีกหลังคาเชื่อมต่อจากหลังคาประธานเพื่อคลุมพื้นที่ส่วนนี้ด้วย ขณะเดียวกันเนื่องจากเรือนหน่วยนี้มีการปรับระดับพื้นภายในให้สูงขึ้น ทำให้ต้องทำบันไดขึ้นทางด้านหน้า อีกทั้งต้องปรับแนวของปีกกันสาดช่วงนี้ให้ยกตามขึ้นด้วย ซึ่งแม้ว่าจะทำให้ความสมดุลในแง่ของรูปร่างตัวเรือนเสียสมดุลย์จากเดิมไปบ้าง แต่ก็ไม่มากเท่ากับการบิดเบือนรูปทางด้านข้างที่เกิดขึ้นด้วยความไม่เข้าใจ เป็นการกระทำที่ปรุงแต่งในลักษณะตามอำเภอใจที่เน้นการได้มาซึ่งประโยชน์ใช้สอยของที่ว่างมากเกินไป จนขาดสำนึกในการพิจารณาเชิงความงามที่เป็นรูปองค์รวม ทำให้โครงรูปเดิมนั้นถูกกระแทกจนสูญเสียคุณค่าในเชิงสถาปัตยกรรมไปอย่างไม่อาจเรียกคืนได้

• รูปด้านหน้า

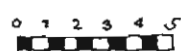

• รูปด้านซ้าย

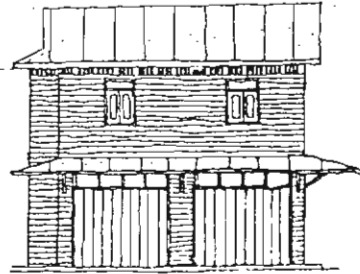

• พื้น

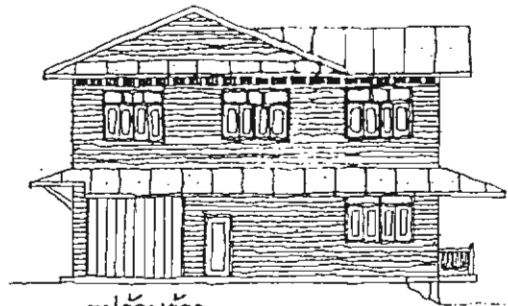
รูป 13 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 2

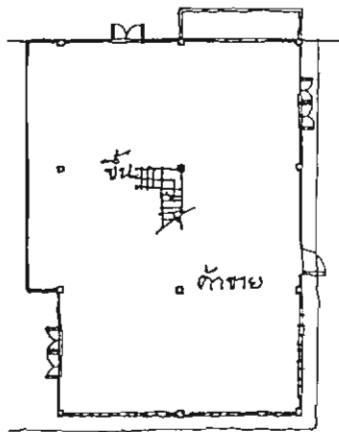
กลุ่มอาคารที่น้ำฝนตกจะเปียก							
A	B	C	E	F	G	H	ตัวอื่น : แผนผัง 2

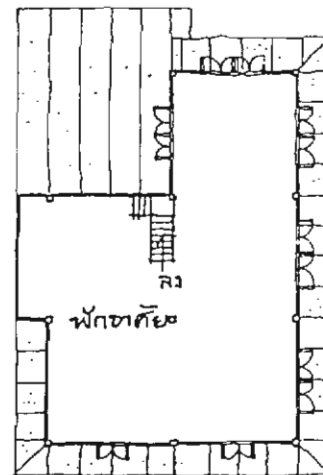
• รูปด้านหน้า

• รูปด้านข้าง

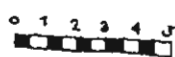

• พื้นชั้นล่าง

• พื้นชั้นบน

รูป 14 ผังพื้นและรูปด้านของอาคาร E ในแผนผัง 2

กลุ่มอาคารที่นำเสนอรายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H
ข้างล่าง : แผนผัง 2							

อาคารเรือนแถวไม้ชุด E : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

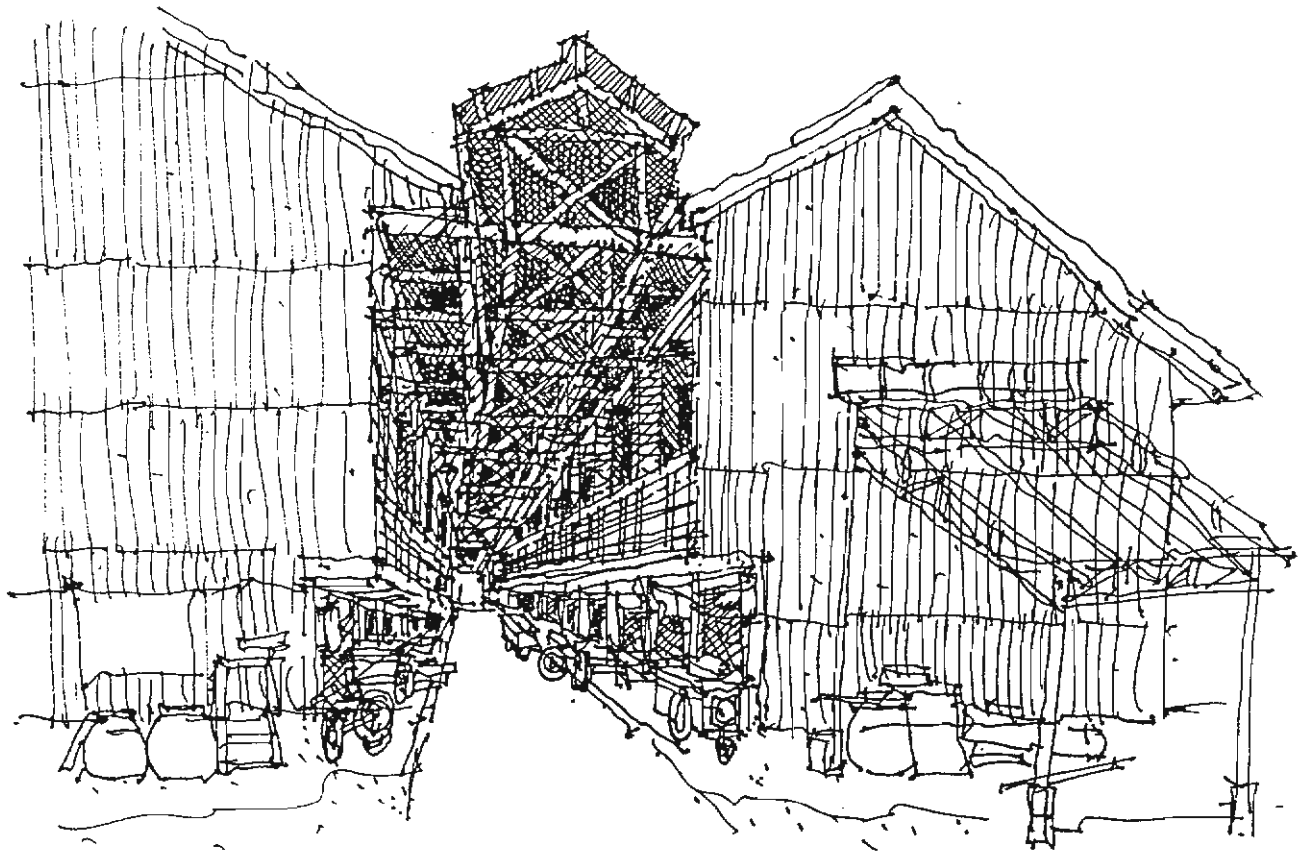
เป็นเรือนแถวไม้ขนาด 2 ชั้น แบบชุดเล็กหน่วยเดี่ยว ที่ตั้งอยู่ตรงส่วนปลายสุดทางด้านขวาของชุดเรือนแถวที่วางขนานกับลำน้ำ เรือนแถวชุดนี้จากรูปแบบลักษณะที่ปรากฏจัดเป็นแบบอย่างเรือนแถวไม้รุ่นถัดมาที่มีอายุประมาณ 20 ปี มีขนาดความกว้างของอาคารที่แบ่งเป็น 2 คูหาๆละประมาณ 4.00 เมตร มีความลึกประมาณ 12.00 เมตร แบ่งเป็น 3 ช่วงเสาๆ ละประมาณ 4.00 เมตรเช่นกัน ซึ่งช่วงของความลึกนี้ตั้งแต่แนวเสาช่วงที่ 2 เข้าไปมีการขยายพื้นที่ออกมาอีกประมาณ 1.00 เมตร ทั้งนี้ในการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยจะใช้ช่วงของพื้นที่ 2 ช่วงแรกเป็นส่วนตั้งสินค้า ส่วนช่วงสุดท้ายเป็นบริเวณพักผ่อน คร่ำ รับประทานอาหารและห้องน้ำ โดยจะมีระเบียงเล็กๆยื่นออกไปจากส่วนตอนท้ายสุดของเรือน และเนื่องจากเป็นเรือนที่ตั้งอยู่ตรงปลายสุดแถวพอดี ทำให้สามารถเปิดเป็นทางเข้าออกได้จากด้านข้างอีกด้านหนึ่ง จึงทำให้ส่วนของบานเปิดปิดแบบบานเฟี้ยมไม้ชั้นล่างกลายเป็นชุดใหญ่แบบ 3 ชุด รวมทั้งการเปิดช่องหน้าต่างเพิ่มทางด้านข้างนี้ สำหรับเอื้อประโยชน์ในการรับแสงและลมของพื้นที่ชั้นบนซึ่งใช้เป็นบริเวณพักอาศัยทั้งหมด นำแปลกที่ชั้นบนนี้ไม่ได้ทำเนื้อที่เต็มทับแนวกับชั้นล่างทั้งหมด กลับเว้นพื้นที่ช่วงเสาสุดท้ายตรงส่วนมุมออก 1 ช่วงเสา ซึ่งคงเป็นเพราะมีความต้องการใช้สอยแต่เพียงเท่านั้น

คงเนื่องเพราะเป็นเรือนรุ่นหลัง ดังนั้นในแง่รูปแบบทรงสถาปัตยกรรม เรือนแถวชุดนี้จึงไม่ได้ใช้รูปทรงอย่างที่นิยมกันในช่วงแรกที่เป็นหลังคาทรงปั้นหยาเหมือนที่ชุดอื่นๆใช้กันในตลาดแห่งนี้ โดยใช้เป็นแบบทรงจั่วที่มีองศาค่อนข้างราบ ซึ่งโครงหลังคาจั่วจะตั้งอยู่บนโครงสร้างหลักของช่วงเล็ก 2 ช่วงเสา โดยมีจั่วขวางทางด้านหลังเชื่อมต่อกันมุง ทำให้กลายเป็นเรือนแบบตรีมุข ซึ่งแต่ละจั่วจะทำปีกนกซ้อนในไขราอีกชั้น เพื่อไว้กันช่องลมตรงส่วนเหนือผนังนั้น สำหรับส่วนล่างก็ทำปีกนกกันสาดยื่นออกมาคลุมช่องลมตอนปลายผนังชั้นล่างเช่นกัน

ถึงแม้ว่าโดยภาพรวมแล้วเรือนแถวชุดนี้จะพยายามออกแบบทั้งแผนผังเรือนตลอดจนรูปทรงและองค์ประกอบอาคารให้มีระนาบที่ดูน่าสนใจ หากแต่ในการออกแบบนั้นก็ดูเสมือนยังขาดความลงตัวในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมวลรวมทั้งหมด จึงทำให้เรือนหลังนี้ยังไม่มีเสน่ห์ให้ประทับใจได้เท่าที่ควร

3.3 เรือนแถวไม้ตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

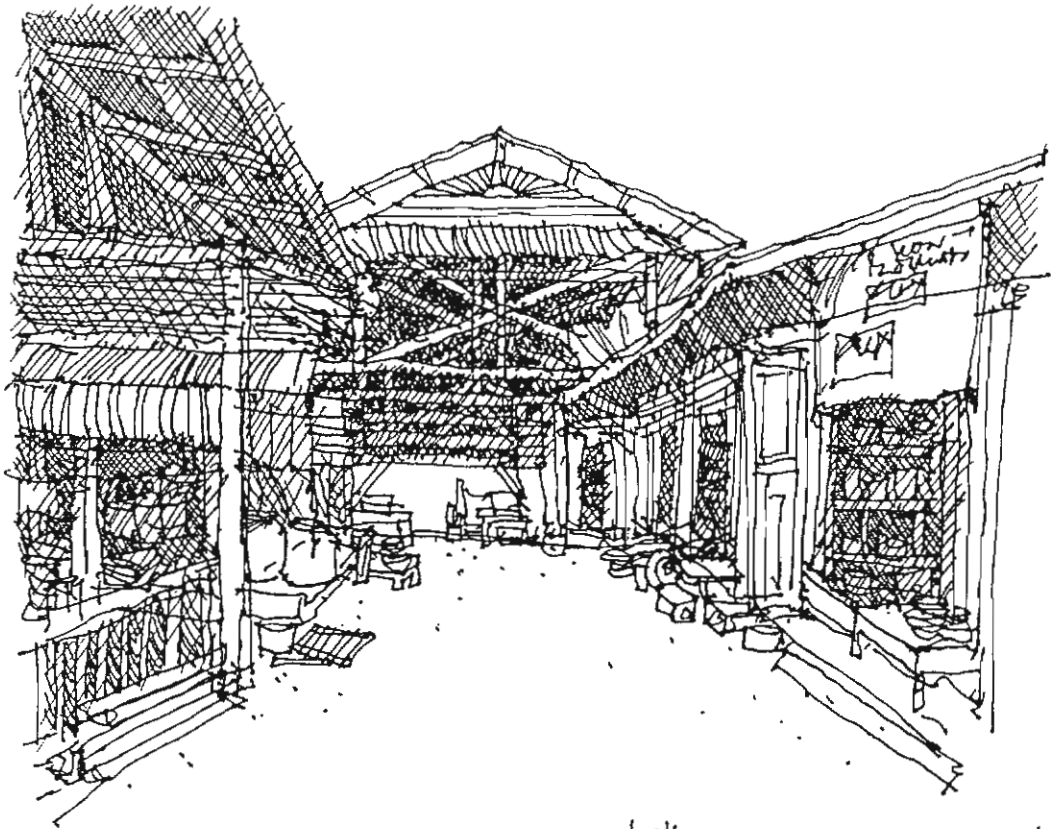
เป็นตลาดค่อนข้างใหญ่ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับบ้านเก่าห้องและวัดลานคา มีแม่น้ำสุพรรณบุรีซึ่งเป็นทางคมนาคมและขนส่งสำคัญของตลาดยุคแรกกันกลาง เดิมมีตัวเรือนตลาดสดเก่าและโรงสีเป็นศูนย์กลาง และมีเรือนแถวเก่าชั้นเดียวขนานซ้ายขวา ต่อมาเมื่อมีความเจริญมากขึ้นตัวตลาดได้กลายเป็นศูนย์กลางของการค้าขายที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กับชุมชนอื่นด้วย ทำให้เริ่มมีการขยายตัวออกไปเป็นช่วงๆขนานไปกับริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ทั้งเพิ่มท่าเรือขนส่งของตลาดอีก 2 แห่ง ความเจริญรุ่งเรืองที่บ่งบอกถึงเศรษฐกิจของชุมชนแห่งนี้

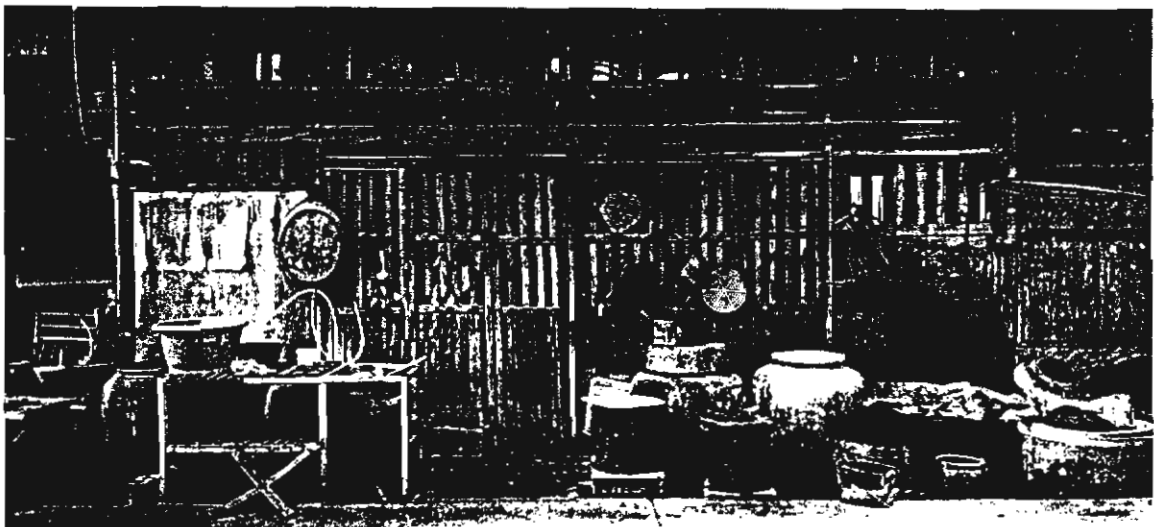
ตลาดเหนือ บางพลับ
๐๕๕
๐๖ พย ๕๖

รูป 15 เรือนแถวไม้ค้าขายแบบสองชั้น และชั้นเดียวในตลาดเก่าห้อง อำเภอบางพลับ
จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่เรือนตลาดเก่าแก่อัน ชนลพบุรี
0505
30 พฤษภาคม

รูป 16 ทานเรือนสงและสภาพความเป็นอยู่ในตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

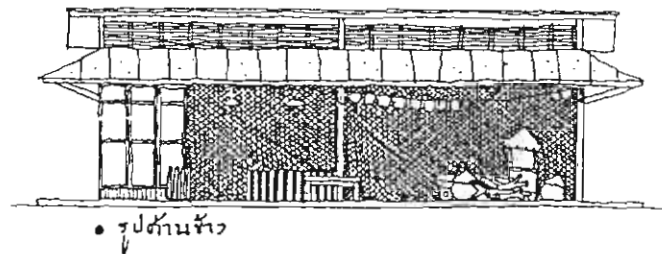
สะท้อนให้เห็นได้นอกเหนือจากปริมาณเรือนแถวชุดใหญ่ที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่แล้ว ยังมีปริมาณหรือจำนวนที่มากกว่าตลาดทั่วไปอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันแม้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบการค้า การสัญจรตลอดจนวิถีในการบริโภคของสังคมจะเปลี่ยนไป หากแต่เค้าโครงของตัวสถาปัตยกรรมที่ส่วนใหญ่ยังคงยืนกระหน่วนท้าทาย และรอวันได้ตอบการเปลี่ยนแปลงต่อรูปกายใหม่นั้น ต่างเสนอตัวกันบอกเล่าถึงบทบาทหน้าที่และจิตวิญญาณที่ตนเองเคยมีอยู่ต่อผู้พบเห็นอย่างภาคภูมิใจ

ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม : กรณีศึกษา

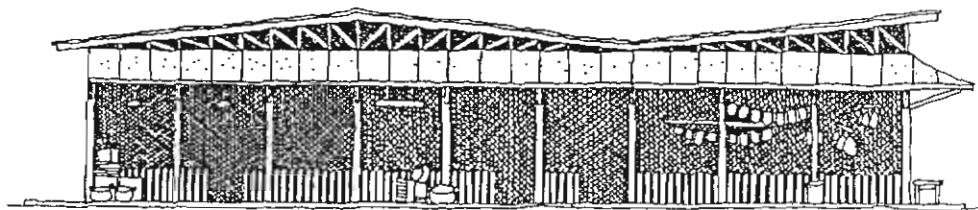
อาคารตลาดสดหลังเก่า กลุ่ม A : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เป็นอาคารขนาดค่อนข้างใหญ่ที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งดั้งเดิมแต่ครั้งแรกสร้างเป็นตลาดของชุมชน มีลักษณะเป็นอาคารที่เป็นเครื่องไม้ ด้านกว้างยาวประมาณ 16.00 เมตร แบ่งเป็น 2 ช่วงเสาจะประมาณ 8.00 เมตร ส่วนด้านยาวๆ ประมาณ 27.00 เมตร แบ่งเป็น 9 ช่วงเสาจะประมาณ 3.00 เมตร ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรือนตลาดสดที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่พอสมควรสำหรับชุมชนแบบพื้นถิ่น แต่เป็นความใหญ่โตที่ปลูกสร้างขึ้นทับของเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วเมื่อครั้งตั้งตลาดและคงมีขนาดเล็กกว่านี้พอสมควร การทำขึ้นใหม่จึงเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความเติบโตของตลาดในระยะเวลาล่วงหน้า ก่อนที่จะจบบทบาทลงอย่างสิ้นเชิงเมื่อการดำเนินชีวิตของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันตลาดแห่งนี้ได้กลายเป็นที่โล่งว่างที่ยังต่อประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ อาทิ ที่จอดรถ ที่เก็บของ ที่ตั้งเตาทำขนมขาย ฯลฯ

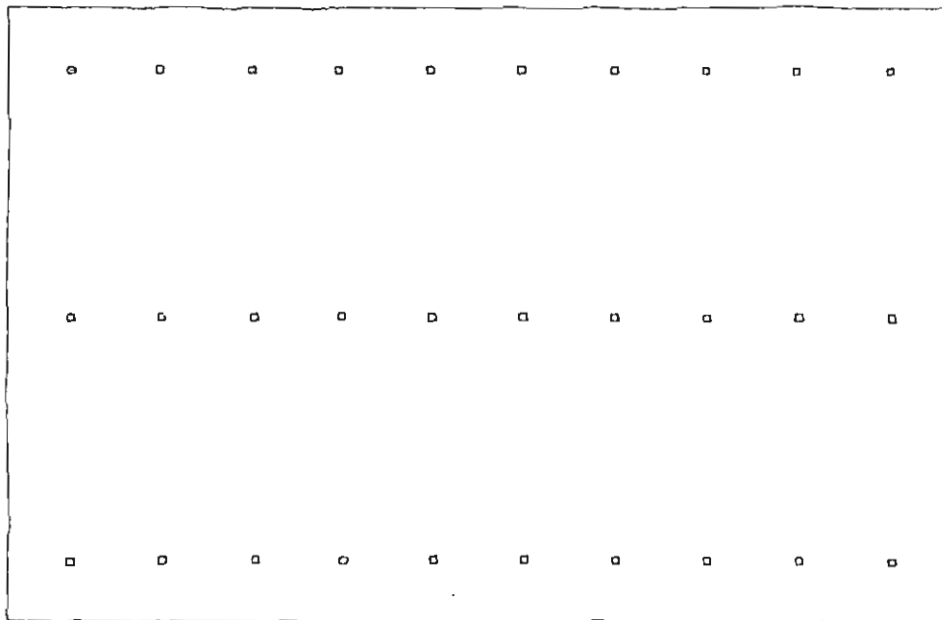
ความจริงแล้วความเปลี่ยนแปลงนั้นมิใช่แต่เฉพาะบทบาทหน้าที่ในแง่การใช้ประโยชน์ของพื้นที่เท่านั้น หากแต่ตัวอาคารเองก็มองเห็นเค้าการเปลี่ยนแปลงบนโครงสร้างของปัจจุบันน้อยอย่างที่สุดคงไม่ต่ำกว่า 2 ครั้ง เพราะรูปแบบที่ปรากฏล้วนแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความไม่ลงตัวในการออกแบบรูปทรงอาคาร ซึ่งไม่น่าจะเกิดขึ้นสำหรับอาคารที่เป็นหลักประธานของผังทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบอย่างของเรือนตลาดสดแบบพื้นถิ่นดั้งเดิม ก็ไม่เคยปรากฏการใช้รูปทรงหลังคาจั่วผสมกับหลังคาทรงเพิงหมาแหงนที่หันออกทางด้านยาวของอาคารเพียงข้างเดียว ที่สำคัญการใช้ระบบโครงสร้างแบบโครงถักด้วยแล้ว บ่งบอกว่าเป็นของรุ่นใหม่ที่มีอายุไม่เกินกว่า 20 ปีก่อนหน้านี้ ดังนั้นรูปทรงดังกล่าวจึงน่าจะปรับเปลี่ยนจากรูปทรงเดิมที่เหลือเค้าโครงเดิมให้สันนิษฐานได้นั่นคือปีกนกกันสาดโดยรอบ ซึ่งองค์ประกอบส่วนนี้จะรับกันได้ดีอย่างมากหากลองจินตนาการใหม่ว่า เดิมการหันจั่วจะหันทางด้านกว้างหรือด้านสกัดตามระเบียบแบบแผนในงานสถาปัตยกรรมของไทย โดยที่ปีกกันสาดจะอยู่ส่วนใดของ “คอสอง” ที่เรือนตลาดทั่วไปมักทำกันในลักษณะยึดขึ้น เพื่อทำเป็นช่องบานเกล็ดหรือช่องลมสำหรับระบายอากาศและความร้อน เนื่องจากส่วนคอสองก็จะเป็นการคลุมหลังคาชั้นซ้อนอีกชั้นหนึ่งก่อนถึงชุดหลังคาจั่วประธาน ซึ่งเห็นได้ชัดว่าตัวหลังคาทรงเดิมของตลาดแห่งนี้ คงเป็นหลังคาทรงโรงหรือทรงมะนิลาแบบเดียวกับตัวตลาดสดศรีประจันต์นั่นเอง ทั้งนี้หากข้อสันนิษฐานเป็นไปในลักษณะดังกล่าวแล้ว ย่อมหมายถึงรูปลักษณะใหม่ที่

• รูปด้านซ้าย

• รูปด้านหน้า

รูป 17 มังพื้นและรูปด้านของอาคาร A ในแผนผัง 3

กลุ่มอาคารที่นำเสนอรายละเอียด									
	B	C	D	E	F	G	H	ตัวอักษร	แผนผัง 3

เป็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากจะขาดคุณค่าในเชิงความงามในทุกมิติทางสถาปัตยกรรมแล้ว ยังได้ทำลายคุณค่าที่เป็นภูมิปัญญาเดิมของท้องถิ่นไปจนหมดสิ้นอีกด้วย

อาคารเรือนแถวไม้ชุด B : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

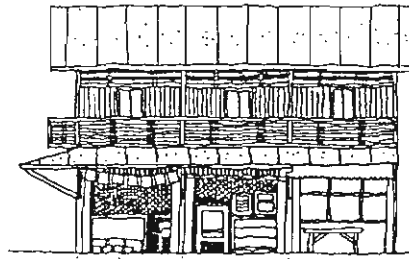
เป็นชุดเรือนแถวไม้ 2 ชั้นชุดใหญ่ที่ขยายออกมาจากตัวตลาดสดเก่าของเรือนแถวช่องกลางตรงส่วนปลายสุด มีลักษณะเป็นเรือนขนาดใหญ่แบบ 3 คูหาต่อ 1 หน่วย โดยกว้างคูหาละประมาณ 3.50 เมตร และลึกประมาณ 14.00 เมตร ทางด้านลึกนี้แบ่งเป็น 4 ช่วงเสาๆละประมาณ 3.50 เมตรเช่นกัน เนื่องจากเรือนชุดนี้ตั้งอยู่ตรงส่วนริมสุด ดังนั้นจึงทำให้เสมือนมีหน้าخان 2 ด้าน คือด้านทางสกัดและทางยาวของเรือน ซึ่งถือเป็นข้อดีของการทำเป็นเรือนร้านค้า เหตุนี้ผนังทั้ง 2 ด้านนี้จึงถูกออกแบบให้เป็นบานเฟี้ยมไม้เปิดปิดตลอดทุกช่วงเสา

อย่างไรก็ตามจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปทรงอาคารมาแล้วอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะส่วนของหลังคาปีกนกที่ซ่อนอยู่ใต้ปีกหลังคาจั่วประธานที่ยื่นคลุมพื้นที่ส่วนหลังที่กว้างถึง 2 ช่วงเสานั้น ทำให้หลังคาส่วนดังกล่าวมีลักษณะยืดยาวกว่าปกติที่ควรจะเป็นอีกทั้งต้องปรับองศาให้มีความลาดชันต่ำ ทั้งที่ความจริงแล้วเรือนแถวชุดนี้แต่เดิมพื้นที่ชั้นล่างมีความลึกเพียงแค่ 3 ช่วงเสาเท่านั้น โดย 2 ช่วงแรกใช้ประกอบการค้า ส่วนช่วงหลังใช้เป็นส่วนครัวและพักผ่อน สำหรับชั้นบนจะมีพื้นที่เพียง 2 ส่วนหน้า โดยมีบันไดขึ้นลงที่บริเวณพื้นที่ต่อจากส่วนหลังอาคาร ซึ่งต่อมาจากการขยายตัวของตลาดทำให้มีความจำเป็นต้องการใช้สอยที่ว่างมากขึ้น ดังนั้นจึงเกิดการต่อเติมพื้นที่จากส่วนหลังของเรือนออกไปอีก 1 ช่วงเสา พร้อมทั้งชั้นบนที่ขยายออกมาจนเต็มช่วงเสาทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงรูปโฉมใหม่นั้นนอกจากจะเห็นได้จากลักษณะรูปทรงเรือนและหลังคาแล้ว ในแง่องค์ประกอบต่างๆ เช่น ผนังก็อาจสังเกตได้เช่นกันว่าการทำระเบียงลอยชั้นบนจะทำให้สุดของเดิมเพียงแค่ช่วงเสาที่ 2 เท่านั้น อีกทั้งหน้าต่างของส่วนต่อใหม่ก็ใช้แบบวิกโก่ต่างจากชุดเก่าที่เป็นแบบบานเปิดคู่

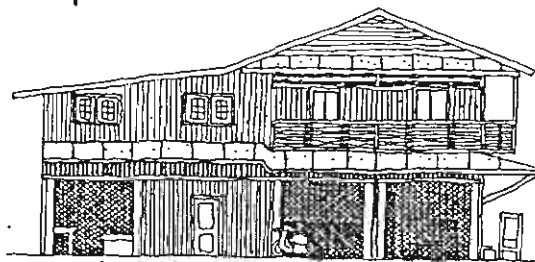
การเปลี่ยนแปลงที่ขาดความกลมกลืนดังกล่าวแน่นอนว่าย่อมทำให้คุณค่าของตัวงานสถาปัตยกรรมเดิมด้อยค่าลง แต่หากจะมองในแง่ความเป็นจริงก็ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดของผู้ใช้สอยในระดับชาวบ้าน ที่ย่อมต้องมองเห็นความจำเป็นของประโยชน์ในแง่ใช้สอยมากกว่าความเจริญทางด้านสวยงามเป็นปกติอยู่แล้ว

อาคารเรือนแถวไม้ชุด C : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

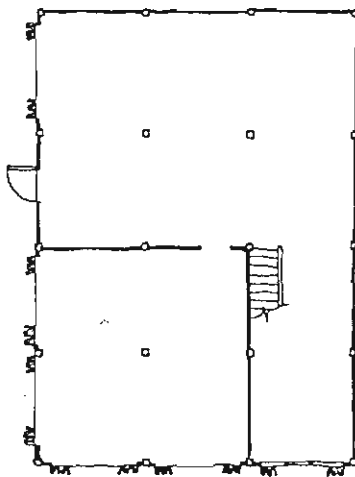
เป็นชุดเรือนแถวไม้แบบชั้นครึ่งเรียงเป็นแนวยาว ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตรงข้ามกับห้องสมุดประชาชน เรือนแถวชุดนี้ถูกออกแบบให้มีลักษณะเฉพาะโดยตรงแบบสร้างเฉพาะที่ใดที่หนึ่งเท่านั้นทำให้ต่างจากแบบอย่างมาตรฐานทั่วไป ความโดดเด่นที่ได้รับการบรรจงสร้างอย่างลงตัวนี้ทำให้ชุดนี้ทั้งชุดเป็นเสมือนที่หมายตา (Landmark) ของพื้นที่ไปโดยปริยาย ซึ่ง

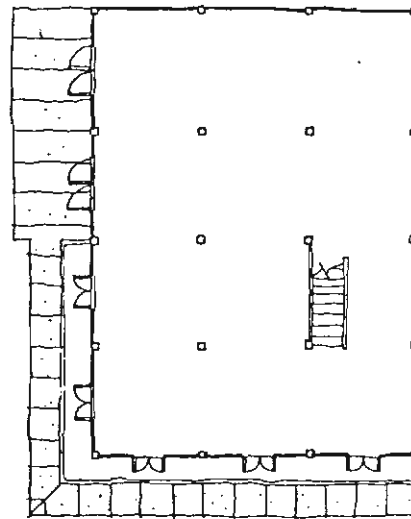
• รูปด้านท้าย

• รูปด้านหน้า

• พื้นชั้นล่าง

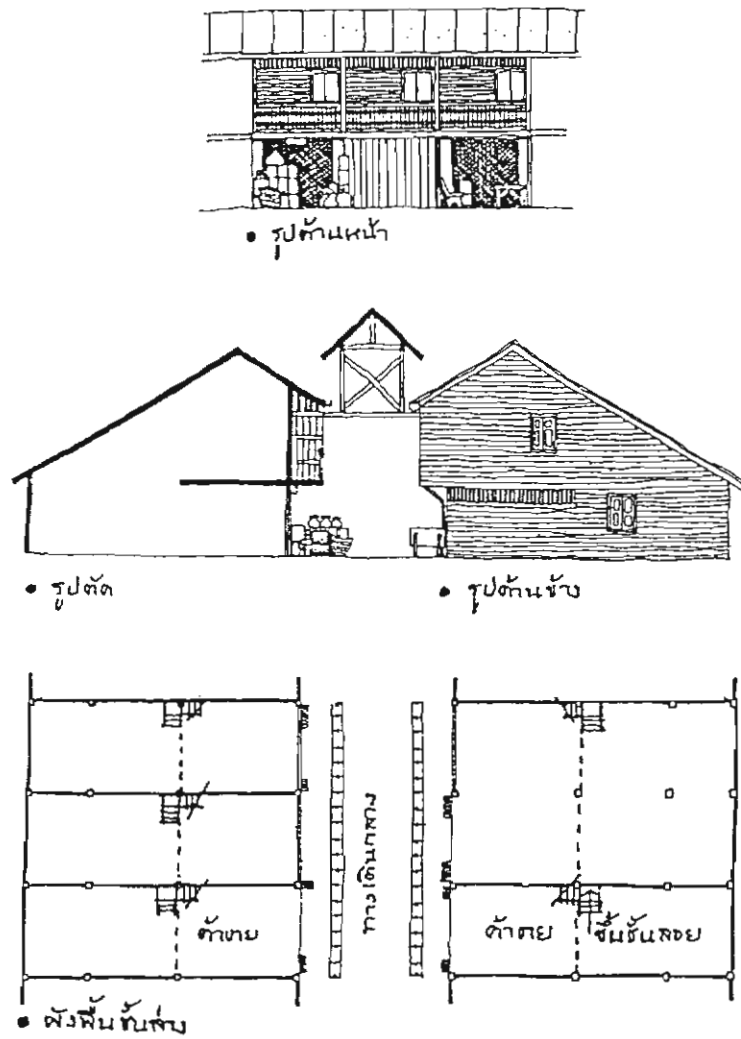
• พื้นชั้นบน

รูป 18 มังพื้นและรูปด้านของอาคาร B ในแผนผัง 3

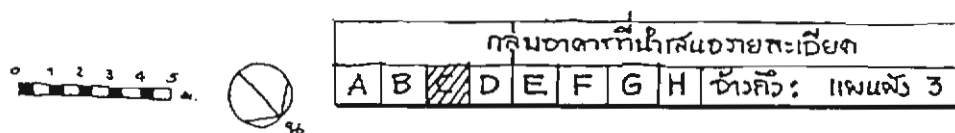

กลุ่มอาคารที่นำเสนอรายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H

ตัวชี้ : แผนผัง 3

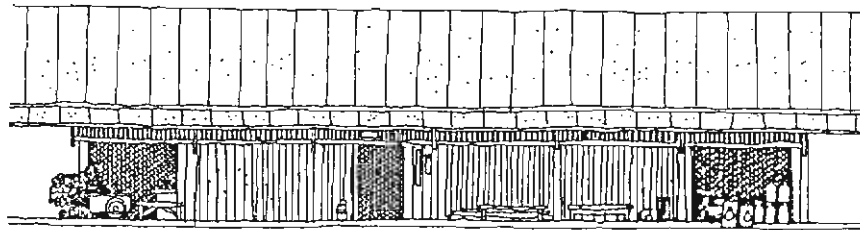
รูป 19 ผังพื้นที่และรูปด้านของอาคาร C ในแผนผัง 3

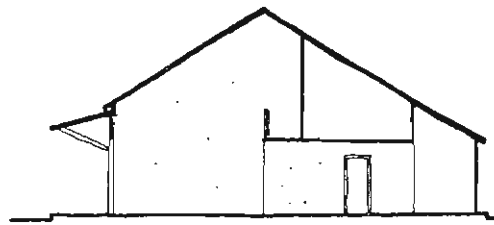
ความสำเร็จนั้นอยู่ที่ผู้ออกแบบมองความงามของเส้นสายที่เป็นภาพรวมทั้งหมดในลักษณะสมดุลย์ซ้ายขวา ต่างจากเรือนแถวแบบทั่วไปที่มองเฉพาะหน่วยหรือชุดนั้นๆ การมองเช่นนี้ทำให้เรือนแถวทั้ง 2 แนวที่ขนานกันกลายเป็นเสมือนอาคารที่รวมกันเป็นหน่วยเดียว โดยมีโครงหลังคาเล็กอีกหลังหนึ่งที่ทำ คล่อมระหว่างกลางเป็นเสมือนส่วนเรือนยอดของอาคารทั้ง 2 ซึ่งความสัมพันธ์ของหลังคาทั้ง 3 หลัง อาศัยวิธีการสร้างรูปทรงด้วยองศาเดียวกัน จึงทำให้แต่ละตัวเชื่อมต่อกันได้อย่างกลมกลืน การออกแบบรูปทรงอาคารดังกล่าวความจริงแล้วก็เหมือนเรือนแถวทั่วไปที่ใช้หลังคาจั่วประธานคลุมตรงพื้นที่หลัก คือส่วนค้าขายชั้นล่างและส่วนพักอาศัยบนชั้นลอยชั้นบนรวมทั้งระเบียงลอยที่ยื่นออกมา แล้วซักปีกหลังคาด้านหลังยาวลงมาคลุมส่วนพื้นที่ที่เหลือทั้งหมด ซึ่งถ้ามองเพียงเฉพาะอาคารชุดเดียวเช่นนี้ย่อมดูเหมือนเป็นเรือนแถวธรรมดาที่เรียบง่าย แต่เมื่อประกอบเข้ากับอีกแถวหนึ่งในลักษณะหันหน้าเข้าหากัน แล้วเชื่อมต่อส่วนของหลังคาด้านหน้าด้วยการพาดเชื่อมให้ถึงกัน ก่อเกิดเสาดูกตาขึ้นรับโครงจั่วหลังเล็กที่สร้างขึ้นเพื่อต้องการคลุมแดดฝนบริเวณตรงกลางที่เป็นช่องทางเดินระหว่างเรือนแถวนั้น เพียงเท่านั้นก็ทำให้ระนาบของหลังคาทั้งหมดดูต่อเนื่องเป็นชุดเดียว นอกจากนี้แล้วรูปทรงที่เป็นปริมาตรของที่ว่างในทางตั้งยังดูน่าสนใจ เมื่อความโล่งว่างนั้นมีลักษณะที่ผ่อนคลายจากความรู้สึกกดทับจากภายในเรือนผ่านได้พื้นระเบียงลอย แล้วก่อเป็นรูปทางตั้งก่อนพุ่งผ่านได้ช่องเปิดของหลังคาคลุมทางเดินนั้น ถือเป็นลักษณะพิเศษของการไหลลื่นของที่ว่างที่มีคุณภาพยิ่ง ทั้งในมิติทางตั้งและทางนอน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเรือนแถวไม้แบบชั้นครึ่งของตลาดแห่งนี้ เป็นผลงานการสร้างสรรค์ที่มีคุณค่ายิ่งในเชิงการออกแบบงานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น ที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่ควรถือเป็นแบบอย่างที่ดีควรได้รับการอนุรักษ์อย่างยิ่งแห่งหนึ่ง

อาคารเรือนแถวไม้ชุด D : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

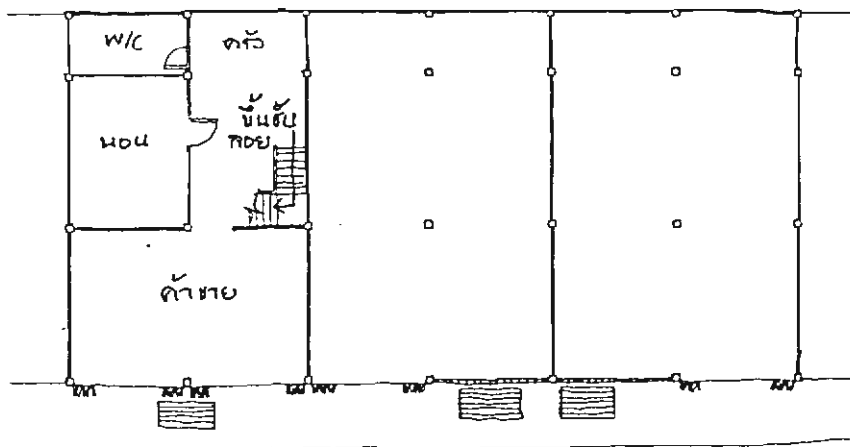
เป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวอีกชุดหนึ่งที่ตั้งอยู่ประมาณตอนกลางแถวบนสุดของกลุ่มเรือนแถวข้างสะพานที่ข้ามแม่น้ำ เรือนแถวชุดนี้สร้างต่อกันเป็นแนวยาว แบ่งกันพื้นที่ออกเป็นหน่วยๆ หน่วยละ 2 คูหา แต่ละคูหามีความกว้างประมาณ 4.00 เมตร ลึกประมาณ 12.00 เมตร ซึ่งช่วงทางลึกนี้ตัดซอยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ช่วงเสาๆละ 5.00, 5.00 และ 2.00 เมตร ตามลำดับ ทั้งนี้โดยมีการกำหนดประโยชน์ใช้สอยดังนี้ ช่วงเสาแรกส่วนหน้าให้เป็นที่พักจอดรถ ส่วนถัดมาใช้ประกอบกิจกรรมอื่นๆ เช่น ที่พักหลับนอน ครีว ห้องน้ำ บางหน่วยก็กันเป็นห้องนอนสำหรับใช้อาศัยครึ่งหนึ่งแบบถาวร รวมทั้งบางหน่วยก็ทำเป็นชั้นลอยครึ่งหนึ่งที่ชั้นบน โดยติดตั้งบันไดเล็กๆแนบข้างผนังขึ้นไป ชั้นลอยนี้ใช้เป็นส่วนพักผ่อนหรือนอนทั้งหมด ซึ่งการทำเป็นชั้นลอยนี้เพียงเพราะความต้องการเนื้อที่เพิ่มมากขึ้นในส่วนชั้นล่าง แม้ว่าเมื่อต่อเติมแล้วจะทำให้ระดับความสูงที่จะเข้าไปส่วนด้านหลังเดี่ยวของอาคารมากเกินไปก็ตาม

• รูปด้านหน้า

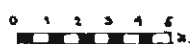

• รูปตัด

• พื้น

รูป 20 มังพื้นและรูปด้านของอาคาร D ในแผนผัง 3

กลุ่มอาคารที่นำเสนอรายละเอียด							
A	B	C	D	E	F	G	H
ตัวชี้: แผนผัง 3							

เรือนแถวชั้นเดียวชุดนี้ทำขึ้นอย่างเรียบง่าย ไม่มีอะไรเด่นพิเศษ อาจเกี่ยวเนื่องด้วยกับความต้องการประหยัด และรวมถึงตำแหน่งที่ตั้งซึ่งค่อนข้างห่างออกไปจากศูนย์กลางตัวตลาดแล้ว จึงอาจทำให้ไม่เหมาะไม่คุ้มทุนในการลงทุนปลูกเป็นแบบ 2 ชั้น ทำให้รูปลักษณะของเรือนเป็นไปอย่างกระทัดรัด ใช้หลังคาทรงจั่วใหญ่ชุดเดียวคลุมยาวบนพื้นที่ทั้งหมด โดยมีกึ่งกลางสันหลังคาอยู่ตรงแนวเสาช่วงที่ 2 พอดี ส่วนด้านหน้าก็ทำเป็นปีกกันสาดสั้นๆ ช่อหน้าต่างขายคาเรือนประธาน ยื่นออกมาคลุมช่องระบายอากาศเหนือผนังเรือนที่ทำเป็นบานเปิดปิดแบบเฟี้ยมไม้

3.4 ตลาดถนนเขางู อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ยังคงทำการค้าแบบประปรายในปัจจุบัน ประกอบด้วยเรือนแถวไม้ที่ตั้งเรียงรายเป็นแถวยาวขนานไปกับถนนเขางู ซึ่งตัวตลาดเดิมจริงๆ อยู่บริเวณวัดโรงช้าง และเดิมส่วนใหญ่ก็ใช้เป็นเรือนพักอาศัยมีค้าขายบ้างประปราย เพราะเป็นเพียงเส้นทางผ่านที่ไม่ใช่ศูนย์กลางการค้าของชุมชนหรือแหล่งซื้อขายระหว่างต่างท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันหลายหน่วยเปลี่ยนแปลงการใช้สอยมาเป็นเรือนร้านค้ามากขึ้น ด้วยส่วนใหญ่เช่าจากเจ้าของเดิมเพื่อใช้ประกอบการ จึงทำให้มีกิจกรรมที่มีชีวิตชีวาพอสมควร หมู่เรือนแถวแห่งนี้ส่วนใหญ่ยังคงสภาพดั้งเดิมให้ศึกษาได้โดยเฉพาะฝั่งทางทิศใต้ของถนนที่เหลืออยู่แทบตลอดทั้งแนว ต่างจากฝั่งทิศเหนือนับจากช่วงกลางขึ้นไปที่ถูกรื้อถอนเปลี่ยนเป็นอาคารตึกแถวแบบใหม่เกือบหมดแล้ว คงเหลือเพียงชุดเดียวตรงหัวถนนและอีกกลุ่มใหญ่ตรงบริเวณส่วนปลายถนน ซึ่งความจริงแล้วเรือนแถวไม้ของพื้นที่แห่งนี้มีลักษณะพิเศษประการหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่น่าสนใจมาก นั่นคือเป็นชุดเรือนแถวขนาดเล็กๆ สั้นๆ อย่าง 3 ห้องเสาแบบชั้นเดียวเกือบตลอดทั้งแถว ทำให้สามารถจินตนาการถึงสภาพของวิถีชีวิตและบรรยากาศในยุคครั้งก่อนนั้นได้เป็นอย่างดี ความพิเศษเช่นนี้คล้ายกับชุดเรือนแถวกลุ่มหนึ่งของตลาดหน้าวัดมหาธาตุ จ.เพชรบุรี แต่ทำเป็นเรือนแบบ 2 ชั้น

ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม : กรณีศึกษา

อาคารเรือนแถวไม้ชุด A : ลักษณะแผนผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวขนาด 3 คูหา ตั้งอยู่บริเวณหัวถนนเขางู (แต่จะเป็นปลายถนนหากนับจากศูนย์กลางตลาดสมัยเมื่อ 50 ปีก่อน) แต่ละคูหากันแยกออกเป็นหน่วยๆ มีความกว้างหน่วยละประมาณ 3.50 เมตร ลึกประมาณ 9.00 เมตร ทางลึกนี้แบ่งย่อยโครงสร้างออกเป็น 3 ช่วงๆ ละ 3.00 เมตร โดยแต่ละช่วงกำหนดพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วนค้าขายช่วงแรกและส่วนพักอาศัยที่เหลือทั้งหมด

สำหรับในแง่รูปแบบทางสถาปัตยกรรม เป็นเรือนไม้ที่มีรูปทรงหลังคาแบบ “ทรงปั้นหยา” โดยใช้ช่วงลึก 2 ช่วงของอาคารเป็นส่วนโครงสร้างเรือนที่ตั้งรับจั่วหลังคา ในขณะที่

